Madonele din Leningrad
DEBRA DEAN

DEBRA DEAN

MADONELE DIN LENINGRAD

Traducere din limba engleză: MARINA RADU
Titlul Original: *THE MADONNAS OF LENINGRAD*, 2006

Editura Nemira 2008

Versiune ebook: martie 2016

DEBRA DEAN s-a născut şi a crescut în Seattle. A absolvit Whitman College, în 1980, obținând astfel dublă licență în literatură engleză şi teatru. După terminarea studiilor, s-a mutat la New York şi, timp de doi ani, a urmat cursuri de teatru. A lucrat zece ani în diverse teatre din New York, după care a renunțat la actorie şi s-a dedicat în întregime scrisului. În 1990, s-a mutat în nord-vestul Statelor Unite şi a obținut titlul de Master of Fine Arts la Universitatea din Oregon. A început să predea şi să îşi publice povestirile scurte în diverse reviste literare. *Madonele din Leningrad,* volumul ei de debut, a devenit la scurt timp după publicare un bestseller internațional, tradus în peste douăsprezece limbi. Lucrarea s-a bucurat şi de o foarte bună primire din partea presei literare, *Booklist* numărând-o printre cele mai bune zece cărți ale anului 2006, iar American Library Association considerând-o cea mai importantă carte a anului 2006.

Pentru Cliff,
tovarăşul meu de călătorie

„Ştiu bine-acum, frumusețea cât va dăinui
Puterea mea de-a plânge nu se va ostoi.”
ALEKSANDR PUŞKIN

Aceasta este o operă de ficțiune. Referirile la persoane, evenimente, locuri, instituții sau organizații reale au ca unic scop redarea impresiei de autenticitate şi sunt folosite în mod fictiv. Toate celelalte personaje, întâmplări şi dialoguri sunt produsul imaginației autoarei şi nu sunt reale.

Pe aici, vă rog. Ne aflăm în marea Sală Spaniolă cu luminator. Cele trei săli cu luminator au fost proiectate pentru a găzdui cele mai mari pânze din colecție. Uitați-vă în sus. Bolta uriaşă şi friza, cu modele în relief şi arabescuri aurite, seamănă cu un tort al miresei. Lumina cade pe parchetul de culoarea grâului, iar pereții sunt vopsiți în roşu-aprins, pentru a imita tapetul original care-i acoperea. Fiecare sală este decorată cu vaze încântătoare, candelabre imense şi mese cu tăblii din pietre semiprețioase lucrate în mozaic, după tehnica rusească.

Acolo, în stânga dumneavoastră, este o masă acoperită cu față de masă albă, dintr-un material greu. Trei țărani spanioli iau prânzul. Cel din mijloc ridică o carafă cu vin, oferindu-ne şi nouă de băut. Este evident că se simt bine. Mâncarea e simplă – o strachină cu peşti, o rodie şi o pâine, dar e mai mult decât suficient. O pâine întreagă, pâine albă, nu ca pâinea de blocadă care e făcută mai mult din talaş.

Celorlalți locatari ai muzeului li se alocă doar trei bucățele de pâine pe zi. Pâine de mărimea şi culoarea pietrişului. Şi câteodată cartofi înghețați, scoşi dintr-o grădină de la marginea oraşului. Înainte de asediu, directorul Orbeli a comandat o cantitate impresionantă de ulei de in pentru vopsirea pereților muzeului. Acum prăjim bucățele de cartofi în uleiul de in. Mai târziu, după ce se vor termina cartofii şi uleiul, vom face o piftie din cleiul folosit pentru încleiatul ramelor şi o vom mânca.

Bărbatul din dreapta, care ridică degetul cel mare, este probabil artistul. Diego Rodríguez de Silva y Velázquez. Tabloul aparține perioadei sevillene timpurii şi e o pictură de tipul *bodegones,* „scene din taverne".

Parcă ar fi transportată într-o lume bidimensională, poate într-o carte, şi există doar pe această pagină. Dacă întorci pagina, tot ceea ce se afla pe pagina precedentă dispare din vedere.

Marina se trezeşte stând în picioare în faţa chiuvetei de la bucătărie, ţinând în mână o cratiţă cu apă. N-are însă idee de ce. Clăteşte cratiţa? Sau tocmai a umplut-o? Greu de spus. Uneori are nevoie de toată puterea ei de judecată pentru a-şi realcătui lumea din fragmentele pe care le are la îndemână: o cutie deschisă de Folgers, un carton de ouă de pe bufet, aroma vagă a pâinii prăjite. Micul dejun. A mâncat? Nu-şi aminteşte. Atunci, e flămândă sau sătulă? Flămândă, se hotărăşte ea. Şi uite aici, cinci ouă minunate cuibărite în cartonul poros. Aproape că simte gălbenuşul mătăsos al oului pe limbă. „Hai, îşi zice, mănâncă."

Tocmai îşi face nişte ochiuri, când intră în bucătărie Dmitri, soţul ei, cu farfuriile murdare de la micul dejun.

— Ce faci? o întreabă.

Vede farfuriile din mâna bărbatului, restul uscat de gălbenuş de ou într-un castron, dovadă că a mâncat deja, probabil acum vreo zece minute, nu mai mult.

— Nu m-am săturat.

De fapt, foamea îi dispăruse, dar îi răspunde totuşi aşa.

Dmitri lasă vasele murdare, îi ia tigaia din mână şi o pune şi pe ea pe bufet. Buzele lui uscate îi ating în treacăt ceafa, apoi o conduce afară din bucătărie.

— Nunta, îi aminteşte el. Trebuie să ne îmbrăcăm. M-a sunat Elena de la hotel; e pe drum.

— Elena e aici?

— A sosit aseară, nu-ţi aminteşti?

Marina nu-şi aduce deloc aminte că şi-a văzut fiica şi ştie precis că n-ar putea uita aşa ceva.

— Unde e?

— Şi-a petrecut noaptea la aeroport. A întârziat

avionul.

— A venit la nuntă?

— Da.

În acest weekend e o nuntă, dar nu-şi aduce aminte cine se căsătoreşte. Dmitri i-a spus că-i cunoaşte şi nu se îndoieşte de el, dar…

— Şi cine se căsătoreşte?

— Katie, fata lui Andrei. Şi Cooper.

Katie e nepoata ei. Dar cine-i Cooper? Ar trebui să țină minte numele ăsta.

— L-ai cunoscut de Crăciun, îi spune Dmitri. Apoi l-ai revăzut la Andrei şi la Naureen, acum câteva săptămâni. E foarte înalt. Bărbatul aşteaptă un semn de recunoaştere, dar nimic. Erai îmbrăcată în rochia albastră cu flori, şi la cină am mâncat somon, o ajută el.

Tot nimic. Femeia observă o umbră de disperare în ochii lui. Uneori, această privire e singurul lucru care-i dă de înțeles că ceva nu e în regulă. Începe cu rochia. Albastră. O rochie albastră cu flori. A fost o ofertă, vede ea cu ochii minții. A cumpărat-o de la Penney's.

— Are un guler plisat, îl anunță triumfătoare.

— Ce? se încruntă el.

— Rochia. Şi ramuri de liliac.

Îşi aminteşte până şi nuanța exactă. E aceeaşi culoare vie, ca a oului de măcăleandru, pe care o are şi rochia Doamnei în albastru.

Thomas Gainsborough. *Portretul ducesei de Beaufort.* Chiar ea a împachetat tabloul la evacuare. Îşi aminteşte că a ajutat la scoaterea pânzei din rama aurită şi apoi de pe cadrul care o ținea întinsă.

Ceea ce-i roade ei memoria consumă numai amintirile recente, momentele nesedimentate încă. Trecutul îndepărtat se conservă, se conservă chiar foarte bine. Lucrurile petrecute la Leningrad acum şaizeci de ani reapar vii, suculente şi parfumate.

La Ermitaj, se împachetează tablourile din galeria de pictură. Este trecut de miezul nopții, dar e încă destulă

lumină naturală, pentru a nu aprinde becurile. Este sfârşit de iunie, 1941, şi în acest punct atât de nordic soarele abia dacă trece uşor de orizont. *Belâie noci,* celebrele nopți albe. E năucă de oboseală, iar ochii o ustură de la rumeguş şi de la cocoloaşele de vată. Hainele îi miros urât şi n-a mai dormit de câteva zile. Sunt prea multe de făcut. Cam o dată la optsprezece sau la douăzeci de ore se strecoară într-un pat militar de campanie din încăperea alăturată şi cade imediat într-o stare fără vise. Nu e propriu-zis somn. E mai degrabă o dispariție temporară. Ca şi cum s-ar închide un întrerupător. După o oră sau două, întrerupătorul se deschide din nou în chip misterios, iar ea se scoală ca un automat din pat şi se întoarce la treabă.

Toate uşile şi ferestrele sunt larg deschise ca să intre lumina, dar e totuşi foarte umed. Avioanele bâzâie şi huruie, dar nu mai tresare când aude vreunul chiar deasupra capului. În decurs de câteva zile şi nopți, avioanele au devenit parte din acest vis straniu, tangibil şi ireal în acelaşi timp.

Duminică dimineața. Germania a atacat fără declarație de război. Nimeni, se pare că nici măcar Stalin, nu se aştepta la aşa ceva. Nimeni în afară de Orbeli, directorul muzeului. Cum s-ar putea altfel explica planul minuțios de evacuare care a apărut de îndată ce a fost anunțată la radio vestea atacului? Pe listă, toate tablourile, toate statuile, aproape toate obiectele aflate în posesia muzeului erau numerotate şi puse pe categorii, după mărime. Şi încă şi mai uluitor, din subsol au fost aduse lăzi şi cutii din lemn, pe ale căror capace erau deja scrise cu şablon numerele corespunzătoare. Şi au mai apărut, ca la comandă, kilometri de hârtie de împachetat, munți de rumeguş şi cocoloaşe de vată, suluri pentru picturi.

Ea şi încă o ghidă de la muzeu, Tamara, tocmai l-au scos pe Gainsborough din ramă. Nu e unul dintre preferatele ei. Subiectul e o femeie dichisită, cu păr pudrat, rulat şi adunat tot într-o pieptănătură ridicol de

înaltă, în vârful căreia e aşezată o pălărie de pene de-a dreptul stupidă. Şi totuşi, tocmai când e gata să aşeze pânza între foițele de hârtie cerată, Marina e izbită de cât de despuiată pare imaginea scoasă din ramă. Mâna dreaptă ține eşarfa albastră ca pentru a-şi proteja pieptul. Iar ochii negri se uită fix, dincolo de vizitator. Privirea, pe care Marina a considerat-o întotdeauna inexpresivă, i se pare dintr-odată tristă şi calmă, ca şi cum această doamnă dintr-o clasă conducătoare de demult îşi dă seama că soarta ei se va schimba din nou.

— Parcă ar vedea în viitor, îi spune Marina Tamarei.

— Ce? Cine?

Cu totul inexplicabil, Dmitri stă lângă fereastra din dormitor cu o rochie albastră în mână, pipăind cu degetele gulerul.

— Doamna în albastru. Tabloul lui Gainsborough.

— Hai mai bine să terminăm cu îmbrăcatul. Elena trebuie să sosească.

— Unde mergem?

— La nunta lui Katie.

— Ah, da, sigur.

Se îndepărtează de Dmitri şi începe să caute prin caseta de bijuterii. O nuntă, aşa că trebuie să se îmbrace elegant. O să-şi pună... ai mamei... chestiile alea care atârnă din urechi. Le vede clar în minte, dar nu găseşte cuvântul. Şi nici obiectele. Îl poate întreba pe Dmitri unde sunt, dar mai întâi îi trebuie cuvântul. Ai mamei, dar ce? Sunt din aur filigranat, cu rubine mici. Are imaginea în minte, dar fără niciun cuvânt, nici în engleză, nici în rusă.

Ştie ce se întâmplă cu ea; nu e proastă. Ceva îi roade memoria. A făcut gripă (astă-iarnă? acum două ierni?) şi era cât pe ce să moară. Ea, care se lăudase că n-a fost niciodată bolnavă, care a supraviețuit iernii de foamete, era prea slăbită pentru a sta în picioare. Dmitri a găsit-o prăbuşită la picioarele patului. A zăcut zile întregi, o săptămână de care nu-şi aminteşte, iar când a revenit la

viață era schimbată.

Asta-i explicația ei. Mai e şi alta. După ce Dmitri i-a găsit agenda în cuptor, s-au dus la un doctor care i-a pus întrebări. La fel ca atunci când dădea examen la Academia de Arte şi trebuia să răspundă repede la tirul de întrebări al profesorilor. Numiți principalii artişti florentini şi câteva dintre operele acestora, inclusiv datele şi proveniența. Ce dată e azi? Descrieți procesul tehnic şi materialele folosite pentru crearea frescei. O să numesc trei obiecte, iar dumneavoastră trebuie să mi le repetați în ordine inversă: stradă, banană, ciocan. Identificați care dintre următoarele lucrări se află acum în colecția permanentă a Muzeului de Stat din Leningrad şi care la Muzeul de Arte Frumoase din Moscova. Numărați înapoi din şapte în şapte, pornind de la o sută. Puteți repeta cele trei obiecte pe care le-am menționat un pic mai înainte?

A trecut examenul cu brio. Dar doctorul, deşi amabil, n-a fost impresionat. I-a explicat că ea e acum mai în vârstă şi că această confuzie este una din alterările nefericite, dar nu neobişnuite, care vin odată cu bătrânețea. Le-a dat, ei şi lui Dmitri, un vraf de materiale şi un teanc de rețete şi le-a spus că răbdarea şi vigilența reprezintă cel mai bun tratament.

Pentru că uneori uită să închidă aragazul, acum îl aprinde numai dacă e şi Dmitri acasă, iar atunci doar ca să fiarbă apa pentru ceai. Nu prea-i mai ies nici felurile de mâncare pe care le făcea cu ochii închişi, ba lipseşte câte o cană de făină, ba apare câte un ingredient misterios, şi atunci găteşte foarte rar. Dmitri a preluat cea mai mare parte din treburile ei, nu numai gătitul, dar şi piața sau spălatul. Mai e şi o fată care vine la curățenie, deşi aşa ceva suportă foarte greu. Încearcă s-o ajute, sau cel puțin să-i facă ceaiul, dar fata îi spune într-una că ea a fost angajată să facă treabă, iar Marina ar trebui să se relaxeze.

— Întindeți-vă picioarele pe un scaun şi stați ca o regină, o îndeamnă fata. Eu aşa aş face.

Marina încearcă să-i explice că nimeni nu trebuie să fie leneş şi să stea cu ochii în tavan cât timp muncesc alţii în locul lui, dar degeaba. În cele din urmă, ajung la un compromis, iar fata îi dă voie să şteargă praful.

Dmitri i-a pus hainele pe pat: o pereche de pantaloni, o bluză tricotată şi o jachetă din lână.

Nu vrea să-l critice, dar e sigură că aşa ceva nu e deloc elegant. Dmitri nu s-a priceput niciodată la îmbrăcăminte. Lăsat de capul lui, e în stare să asorteze o pereche de pantaloni maro cu o cămaşă roşie în carouri şi cu pantofi negri de ocazie. Ea n-a mers niciodată atât de departe încât să-i pregătească hainele, dar îi sugera discret câte ceva, făcându-l să-şi pună o anumită cravată sau spunându-i cât de mult îi place cum îi stă lui cu o cămaşă sau alta.

— N-ar trebui să-mi pun o rochie?

— Ba da, dacă vrei, dar cred că aşa e mai comod. Drumul e lung.

— Şi ne schimbăm după aia pentru nuntă?

— Nunta e mâine. Azi mergem pe insulă. Diseară, la cină, o să cunoaştem familia lui Cooper.

— Aha.

Nu înţelege nimic, dar momentan nici nu mai încearcă.

— Hai, iubito, sus.

Îi ridică braţele şi îi trage cămaşa de noapte peste cap. Când îşi scoate capul la lumină, vede un corp gol în uşa cu oglindă a dulapului. Trupul gol şi plin de încreţituri o şochează. De cele mai multe ori nu se uită. Iar când se uită, imaginea pe care o vede, deşi vag familiară, nu e a ei. E un trup de care îşi aduce totuşi aminte, parcă de pielea pătată, palidă ca a unui peşte şi aproape translucidă. De felul în care atârnă pieile de pe braţe şi de pe genunchi. Şi de sânii goi, lăsaţi. De burta ca o sacoşă. Seamănă cu trupul pe care-l avea în prima iarnă a asediului. Asta e. Bineînţeles că există şi diferenţe. În primul rând, e mai moale, fără oase ascuţite. Dar e o arătare la fel de străină ca şi celălalt corp. Şi e şi

încăpățânat ca un catâr, împotrivindu-se voinței ei cu aceeaşi indiferență, de parcă ar aparține într-adevăr altcuiva.

Păşeşte vioaie în chiloții pe care Dmitri i-a pus la picioare. Când îi ține pregătit sutienul, îşi ridică fiecare sân, pe rând, şi-l aşază în cupă. Simte în spate degetele artritice încercând să prindă capsele.

Îi trece prin minte că s-ar putea să fie tot atât de bătrână ca şi Ania, o babuşca de la Ermitaj. Era o întreagă cohortă de doamne în vârstă angajate la muzeu, mai ales supraveghetoare care stăteau în săli, cu ochii pe tablouri, şi atrăgeau atenția vizitatorilor să nu atingă operele de artă. Ania era matusalemică. Bătrâna îşi amintea de ziua în care a fost asasinat Alexandru al II-lea şi îi tot spunea Marinei poveşti fantastice despre recepțiile pe care le dădea împărăteasa în Palatul de Iarnă. Ania provenea din vechea lume capitalistă, adică dintr-o perioadă care Marinei i se părea la fel de îndepărtată ca şi Grecia antică. Acum însă îşi dă seama că trebuie să fi fost cu doar treizeci sau patruzeci de ani înainte de a se naşte ea, ceea ce nici nu e prea mult.

— Când a fost omorât Alexandru al II-lea?

— Oh, în… nu ştiu, Marina.

Femeia simte unda de iritare din vocea soțului ei. Încă n-a terminat cu sutienul. Trebuie să încerce să rămână în prezent.

— Nu trebuie să le închei pe toate, îi spune ea.

— Aproape am terminat.

Are fața ascunsă în spatele ei, aşa că nu-i vede expresia, dar nici nu e nevoie. Când se concentrează aşa de tare îşi muşcă buza de jos.

— Ce mâncăm la prânz? îl întreabă senină.

— Ne ia Elena şi ne duce la Anacortes. Probabil c-o să mâncăm ceva pe feribot.

— Da, ştiu, minte ea. Dar poate ne facem nişte sandviciuri.

Triumfător, îi pocneşte uşor breteaua sutienului, se

ridică şi apare în oglinda din spatele ei. Şi el s-a schimbat, soţului ei tânăr şi frumos i-a luat locul acest bărbat bătrâior, cu părul alb. Parcă i s-ar fi topit faţa, sub ochi îi atârnă pungi umflate, maxilarul odinioară ferm îi cade acum ca moţul curcanului. Iar urechile îi sunt lungi, ca de ogar.

— Aşa. Ce mai urmează? Bluza. Mâinile sus, madam. Îşi ridică braţele şi dispar amândoi.

Ne aflăm în Sala de Artă Franceză. Încăperea e delicată, ca un abur, pereții de un cenuşiu-albăstrui pal se arcuiesc sub bolțile neoclasice, parchetul incrustat e un menuet de cercuri şi volute. Iar aici, pe peretele cel lung, e o fată îmbrăcată într-o rochie superbă, din satin greu. În umbră, pe jumătate ascuns în spatele uşii, se află tânărul ei bărbat, care o sărută pe obraz. Deşi ea nu ne-a văzut încă, e precaută ca o căprioară, ascultă concentrată, aşteptându-se să fie întreruptă în orice clipă de femeia din camera alăturată. Fata e gata s-o ia la fugă. Linia lungă şi sinuoasă a torsului ei se fereşte de sărutul delicat, se continuă în brațul întins şi se evaporă apoi în faldurile transparente ale eşarfei.

Fragonard şi-a numit pânza *Sărutul furat,* deşi băiatul nu-i fură nimic. Furat e însă momentul care precede chemarea ei.

Parcă ar dispărea câteva clipe, ca un întrerupător care se închide. Imediat însă, întrerupătorul se răsuceşte din nou. Când deschide ochii, vede faţa prietenului ei Dmitri. Are senzaţia c-a urmărit-o.

S-au văzut foarte puţin de la începutul războiului. Deşi batalionul lui face instrucţie în Piaţa Palatului de câteva săptămâni, deşi ea aude prin ferestrele deschise ale Ermitajului ordinele răcnite şi tropăitul cadenţat al picioarelor în marş şi ştie că el se află la doar câteva sute de metri distanţă, nu au avut pur şi simplu timp.

— Am venit să te scot în oraş. Nu trebuie să mă prezint la raport la cazarmă până mâine dimineaţă şi vreau să luăm cina în oraş.

— Cina? Cât e ceasul?

— Aproape nouă.

— Seara?

E mereu dezorientată. De săptămâni întregi, angajaţii de la Ermitaj împachetează aproape douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru, mănâncă sandviciurile aduse în galerii şi se duc doar la toaletă. În prima săptămână, au pus în lăzi peste o jumătate de milion de opere de artă şi artefacte. Apoi, în ultima noapte din iunie, lăzile au fost încărcate într-un şir nesfârşit de camioane şi duse de acolo. Un tren lung, cu douăzeci şi două de vagoane, păzite cu mitraliere, aştepta la depoul de mărfuri neprețuitele opere de artă pentru a le transporta spre o destinaţie care era secret de stat. Când străbătea sălile pustii, pline de resturi de hârtie, Marina îşi ferea ochii. Majoritatea angajaţilor mai în vârstă plângeau.

Aceasta era doar partea vizibilă a colecţiei, capodoperele expuse permanent. De atunci, au împachetat sute de mii de alte obiecte, picturi şi desene de mai mică valoare, sculpturi, bijuterii şi monede, colecţii de argintărie şi fragmente de ceramică. Peste două zile urma să plece al doilea tren şi nu se întrevedea încă sfârşitul.

Şi totuşi, Marina nici nu-şi putea imagina cum, dar i-au dat liber până a doua zi dimineață, când trebuia să se prezinte la raport, la Măsuri contra Raidurilor Aeriene, paza contra incendiilor, unde lucra. Dmitri reuşise să aranjeze ceva cu responsabila de la Fabrica de Porțelan Lomonosov care supraveghează împachetarea obiectelor casabile; nu-i povesteşte mai multe, dar tovarăşa Marcovici zice că Dmitri i-a promis c-o să-i dea primei lor fiice numele ei.

— Dar nu m-a întrebat cum mă cheamă, spune ea, făcându-i cu ochiul lui Dmitri.

— Îmi pare rău, tovarăşă Marcovici. Cum vă cheamă?

— Ah, prea târziu, tovarăşe Buriakov, îl tachinează ea. Am făcut deja înțelegerea. Femeia se întoarce spre Marina: Hai, duceți-vă. Dar nu le spuneți nimic celorlalte fete. Nu mă pot lipsi de încă o mână de lucru.

Străbate împreună cu Dmitri sală după sală, strecurându-se printr-un labirint de lăzi sigilate şi etichetate, pe lângă zeci de femei înşirate la mesele pline de porțelanuri sau îngenuncheate pe podea, într-un hățiş de candelabre de argint. Îi e ruşine că pleacă pentru o simplă masă, dar când ies la aer simte briza dinspre Neva şi uită de ruşine. Inspiră cu nesaț aerul înviorător şi simte că revine la viață. În afară de fuga pe acoperiş de câte ori urlă sirenele de raid aerian, n-a mai prea ieşit, iar acasă a fost doar de câteva ori şi atunci numai cât să facă o baie şi să-şi pună hainele curate, spălate de mătuşa ei.

— Unde mergem? îl întreabă.

— O să vezi, îi răspunde el misterios.

O ia de mână şi o conduce printre grupurile de oameni ieşiți la plimbare seara, traversează Piața Palatului, pe sub arcul de triumf şi intră pe Nevski Prospekt, principalul bulevard. În decurs de câteva săptămâni, oraşul s-a transformat. Clopotnița catedralei Sfântul Petru şi Pavel este camuflată, iar Turnul Amiralității e vopsit în gri. Trec pe lângă vitrine „bandajate” cu fâşii de hârtie pentru a nu se face țăndări în caz de

bombardament. Vitrina unei farmacii e decorată cu un model dantelat din hârtie, cu flori şi cruciulițe, elaborat ca un ou Fabergé. După câteva intersecții, Dmitri face colțul spre strada Mihailovska şi se opreşte în fața hotelului Grand Europa. Ferestrele din sticlă turnată sunt ascunse în spatele unui zid din saci de nisip, dar uşile sunt libere şi aude muzica dinăuntru.

— Oh, nu, Dima. Nu pot intra aici. Uită-te la mine.

Hotelul Grand Europa e celebru pentru eleganța lui, iar ea e îmbrăcată în halatul albastru de la muncă.

— Eşti foarte bine. Ce-ți pasă ție de ce cred ceilalți? Cunoşti pe cineva acolo?

— Dar e îngrozitor de scump.

— Da, şi de ce economisesc eu bani?

Întrebarea nu e retorică; îi aşteaptă răspunsul.

Şi apoi, ca şi cum i-ar citi gândurile, continuă:

— Nu sunt nesăbuit, Marina. Dar mai bine-i cheltuiesc acum. Bănuiesc că rubla nu va mai valora nici cât o ceapă degerată când mă întorc. O ia de mână. Te rog să mă înveseleşti. E o seară specială.

Nu-şi poate imagina de ce e aşa de specială acea seară, în afară de faptul că în asemenea momente toate serile sunt speciale. Fiecare zi şi fiecare noapte în parte de la începutul războiului au căpătat o nouă intensitate, conştiința faptului că lumea e pe cale de a se schimba. O senzație ciudat de plăcută. Există posibilitatea ca atunci când totul se va sfârşi, în Uniunea Sovietică să fie mai bine. E pregătită pentru schimbare, orice fel de schimbare.

Marea sală de mese în stil art deco zumzăie, mesele sunt pline. E uimitor cum lumea e pe cale să se prăbuşească şi totuşi oamenii merg în continuare drepți, îşi văd de viața lor, iau masa la restaurante, îşi fac planuri. În afară de absurdele măşti de gaze care atârnă de după gâtul clienților eleganți, ai zice că războiul de afară e doar o părere. O harpistă cântă o melodie delicată, iar palmierii adie în lumina colorată a luminatorului cu

vitralii.

Şeful de sală îi conduce spre o masă dintr-un colţ. Dmitri trage scaunul să se aşeze Marina şi desface cu un gest larg un şervet din olandă pe care i-l potriveşte în poală. Apoi, ca prin farmec, lângă cotul lui apare un chelner.

Dmitri comandă şampanie şi icre negre de sturion, dar chelnerul se uită bine la tânărul cuplu şi le mărturiseşte că, sincer, icrele negre nu merită preţul ridicat care li se cere, că e hoţie curată. Şi priveşte discret în jur.

— Chiar tovarăşul secretar Kuznețov a luat masa aici mai devreme şi i-am spus şi lui acelaşi lucru. Şi atunci a comandat o *solianka*[1] foarte bună de peşte, apoi nisetru în sos de smântână cu cartofi şi o salată de castraveţi şi roşii.

Dmitri îi mulţumeşte şi e de acord să facă aceeaşi alegere înţeleaptă a secretarului de partid.

Este o masă într-adevăr delicioasă şi, în ciuda oboselii, Marina îşi dă seama că se bucură nespus. Dmitri e tăcut, dar Marina umple tăcerea, povestindu-i despre cum merge munca la muzeu.

— Împachetez nişte lucruri pe care nu le-am văzut niciodată. Nici n-aveam idee că există. Mergi în muzeu pe traseele obişnuite, vezi în fiecare zi aceleaşi obiecte şi uiţi de cele care nu sunt expuse. Cred că nimeni, în afară de Orbeli, bineînţeles, nu şi-a închipuit cât trebuie să evacuăm. Câteodată e copleşitor.

Azi-dimineaţă, îi mărturiseşte ea, am avut un moment sinistru. N-ar recunoaşte niciodată asta în faţa altcuiva în afară de Dmitri. Împachetam un serviciu din porţelan de Delft, din secolul al XVIII-lea. Pe fiecare farfurie erau reprezentate scene diferite din acest oraş. Foarte detaliate, ca nişte picturi, dar numai în albastru şi alb. Ore în şir n-am văzut decât albastru şi alb, albastru şi alb, farfurie după farfurie, mici imagini foarte amănunţite reprezentând case, şi canale, şi mulgătoare. Şi cred că visam cu ochii deschişi, pentru că împachetam o farfurie

– cu fațada unei case – şi am văzut o pată roşu-aprins pe uşă. Mi s-a părut ciudat, dar m-am gândit că e un simbol religios. Apoi, la următoarea farfurie, mă uitam la ea şi a apărut deodată o pată roşie în apa canalului. Şi tot mai mult roşu. Cum luam o farfurie şi mă uitam la ea, pe imagine apărea sânge. Mi s-a ridicat părul în cap de groază şi am intrat în panică, până când mi-am dat seama că era de la mine. Îmi curgea sânge din nas. Nimic alarmant, stătusem prea mult timp aplecată. Li se întâmplă tuturor, dar cred că eram atât de obosită încât nu mi-am dat seama. Ştiu că pare stupid, e de râsul curcilor, dar o clipă mi-a trecut prin cap că am o viziune. Şi zâmbeşte de propria-i prostie.

O să fiu foarte bucuroasă când terminăm cu porțelanul. E aşa delicat că mă şi enervează. Îți jur că numai ceştile de ceai sunt cu miile. Ar trebui să le vezi, Dima. Unele sunt atât de subțiri, încât vezi lumina prin ele. Am rămas fără cocoloaşe de vată, aşa că a trebuit s-o luăm pe fiecare în parte şi s-o înfăşurăm în hârtie, apoi să le împachetăm în fâşii de hârtie, şi ți se pare că se sparg şi dacă te uiți la ele. Apoi mai sunt farfurii şi farfurioare şi vesela pentru servit. Îți ajung şi dac-ai invita tot Leningradul la masă.

Se opreşte când îl vede dus pe gânduri.

— Îmi pare rău. Nu ne-am văzut de câteva zile şi eu trăncănesc despre vase. Şi tu pari obosit. Cred că vă muncesc mult.

Dmitri îşi priveşte dosul palmelor un moment, înainte de a-i răspunde.

— Plecăm mâine.

Marina rămâne mută, şocată. Au făcut antrenament doar zece zile, nu o lună cum se aşteptau, şi nici nu sunt soldați, ci voluntari în Armata Populară, în special bărbați de vârstă mijlocie fără experiență militară. Deşi Dmitri e mai tânăr decât cei mai mulți dintre tovarăşii săi, nu pare mai soldat decât ei. E îmbrăcat în cămaşa lui obişnuită fără guler şi într-o pereche de pantaloni uşori din dril

care îi atârnă pe corpul înalt şi slab. În buzunarul pantalonilor are o carte broşată, iar în buzunarul cămăşii, un creion. Cu părul lung şi moale, cu ochelarii cu rame din sârmă, pare exact ceea ce şi este, un masterand în literatură care a citit doar despre război.

— Dar de ce aşa de repede? Încă n-ai nici uniformă, îi spune ea, de parcă uniforma ar putea întreține iluzia.

Se bate uşurel pe banderola cu însemnul Armatei Voluntarilor Populari.

— Nu avem nevoie de uniforme, Marina. Apoi adaugă ca pentru sine: Ne-ar prinde bine mai multe puşti.

Chelnerul le-a adus ceaiul. Ea cuprinde porțelanul cald în palme, suflând aburul fierbinte şi uitându-se la frunzele de ceai de pe fundul ceştii.

— Unde mergeți? îl întreabă în cele din urmă.

— Nu avem voie să spunem, dar sunt sigur că poți să ghiceşti.

Înseamnă că se referă la linia de front Luga. În fiecare dimineață vin veşti despre retragerea Armatei Roşii. Unii sunt de părere că e doar o cursă pentru a-i atrage pe nemți cât mai adânc pe teritoriul inamic şi a-i înconjura apoi. Dar indiferent care ar fi motivul, fluviul Luga e locul unde armata trebuie să rămână pe poziții. La aproximativ optzeci de kilometri sud de oraş se află ultimele fortificații între nemți şi Leningrad. Mii de cetățeni au fost recrutați pentru a săpa tranşee şi a ridica întărituri. În fiecare zi, tot mai mulți dintre bărbații care împachetează la Ermitaj sunt retraşi de la muncă, li se dau lopeți şi sunt urcați în trenuri care se îndreaptă spre sud. Sunt duşi la muncă până şi copiii de liceu.

— Atâta vreme cât trimit studenți acolo, e de părere Marina, nu poate fi prea rău, nu?

Nici nu vrea să-şi imagineze cum se va descurca Dmitri.

— Mă întorc, Marina, îți promit.

— Ce vrei să spui? Bineînțeles că te întorci. Au zis că e vorba de câteva săptămâni.

Această perioadă a fost anunțată de oficialități la radio şi în ziarul *Pravda,* dar când rosteşte cuvintele cu voce tare, vede în ochii lui că s-ar putea să nu fie adevărat.

— Poate. Putem spera. Dar războiul nu e niciodată aşa de uşor cum ni se spune.

Parcă se clatină un pic pământul şi simte cum alunecă şi ea. În toate aceste săptămâni de împachetat şi pregătiri în grabă nici nu i-a fost frică. Ca şi cum nimic n-a fost pe de-a-ntregul real. Dar când oamenii pleacă, nu se mai întorc. Asta ştie din experiență. Asta-i real.

Când ies din restaurant, e aproape miezul-nopții. Oraşul e învăluit în nuanțele pastelate ale amurgului, ca o carte poştală înceţoşată.

Cupola din aur a catedralei Sfântul Isaac pare cuprinsă de flăcări. Deasupra lor, cerul e vârstat cu umbre lungi, purpurii.

Se plimbă pe digul râului Moika şi în umbra verde din parcul Amiralității. Pe pajişte au fost săpate şiruri lungi de tranşee contra raidurilor aeriene. Dmitri se opreşte sub un platan şi îşi întoarce fața spre ea. E solemn.

— Am ceva pentru tine.

Bagă mâna în buzunarul de la piept al cămăşii şi scoate un inel delicat din aur, cu un opal.

— Nu ştiu dacă ți se potriveşte. Mâinile vânzătoarei erau cam ca ale tale.

Pipăie nesigur inelul.

— Te măriți cu mine? Nu acum. Când mă întorc.

Nu s-a gândit niciodată să se mărite cu Dmitri. În visurile ei romantice şi-a imaginat mereu un viitor iubit cu figură şi calități seducătoare şi învăluite în mister, nu băiatul care-i era tovarăş de aproape un deceniu.

Avea unsprezece ani când i-a fost arestat tatăl. După trei luni, duba neagră a venit din nou să-i ia mama, iar viața ei de până atunci s-a sfârşit. Au luat-o fratele mamei şi soția acestuia, care era însărcinată, şi a fost trimisă la altă şcoală unde nu-i cunoştea nimeni familia. Dacă o întreabă cineva, a învățat-o unchiul Victor,

trebuie să spună că părinții ei erau plecați la săpături arheologice. Totuşi, după câteva săptămâni, zvonurile au ajuns-o din urmă. Noii colegi s-au dat la o parte şi au înconjurat-o cu un freamăt de şoapte. Iar lângă ea a rămas Dmitri.

Tatăl lui fusese arestat cu puțin timp înainte de al ei, dar, spre deosebire de Marina, Dmitri era discret sfidător. El a învățat-o, prin exemplu personal, să nu se plece în fața insinuărilor viclene ale profesorilor, să-şi țină capul sus când ceilalți o tratau de parcă ar fi fost contagioasă. Când i-a mărturisit că vrea să fie populară, a râs, fără răutate, şi i-a spus că numai oamenii obişnuiți sunt populari.

— Trebuie să accepți asta, Marina, îi spusese el. Chiar dacă părinții tăi ar fi membri de partid, tu n-ai fi niciodată ca ceilalți. Eşti diferită. Şi e mai bine să ai un pic de curaj decât să fii populară.

Marina se temea că n-are prea mult curaj, dar nici nu avea încotro. Dmitri avea dreptate. În tot timpul şcolii a încercat să fie ca ei şi chiar dacă n-a reuşit să devină una dintr-ai lor, cel puțin nu a atras atenția asupra ei. Dar după ce părinții i-au fost acuzați de disidență politică, a rămas însemnată şi până şi aspectul sau ciudățeniile ei nevinovate au devenit subiect de respingere. Era stângace şi avea părul roşu, ambele trăsături ale unui caracter dezordonat şi deficient. Uneori fredona fără să-şi dea seama sau, şi mai rău, adormea în clasă, dar era adusă imediat cu picioarele pe pământ de țâțâielile colegilor şi de profesorul care-i striga numele. Chiar şi după ce copiii au crescut şi au încetat să mai fie cruzi într-un mod atât de evident, vedea încă în ochii lor o respingere subtilă când făcea ceea ce ei i se părea o observație cât se poate de firească.

Doar cu Dmitri putea să respire în voie. Ştia că lui îi poate spune orice-i trece prin cap, că ar vrea să trăiască, de exemplu, într-un tablou de van Ruisdael, iar el îi cântărea grav cuvintele şi o întreba apoi dacă ea chiar

crede c-ar fi fericită într-un moment static, cât ar fi el de idilic.

Mai târziu, când ceilalți de vârsta lor au format perechi, au început şi ei, cu stângăcie, să se sărute şi să se țină de mână. El îi spunea că o consideră foarte frumoasă, o idee uimitoare pe care nu o mai împărtăşea nimeni dintre cunoştințele ei, ci doar câte vreun străin insolent de pe stradă. Când i-a spus asta prima dată, Marina a crezut că el s-a gândit la o frumusețe interioară – pentru că Dmitri vorbea adesea în termeni romantici –, dar nu, a lămurit-o că nu se referă la sufletul ei. Chiar şi aşa, când se sărutau, ea îşi imagina că exersează doar pentru altcineva.

Şi totuşi, se pare că în tot acest timp se îndreptau spre momentul de față şi ea nici nu şi-a dat seama.

— E prea brusc, spune Dmitri, realizându-i surprinderea. Credeam că acum, cu războiul… Ochii îi cad pe inel şi îl studiază atent, de parcă ar căuta nişte defecte. Te iubesc, Marina. Cred c-ar fi trebuit să-ți spun asta, dar sunt sigur că ştii.

Ar fi trebuit să zică şi ea ceva.

— Şi eu te iubesc.

E adevărat, deşi îşi dă seama de asta abia după ce rosteşte cuvintele. Să se mărite cu Dima. N-ar fi zis, dar acum i se pare, cumva, un lucru bun.

— Da, îl anunță, dând din cap. Bineînțeles.

El zâmbeşte uşurat şi o ia de mână. Când vrea să-i strecoare inelul pe degetul mijlociu, nu intră. Îşi retrage mâna şi încearcă şi ea să forțeze inelul peste articulație, apoi îl scoate şi-l pune pe degetul mic.

— Îl dau la lărgit, îl asigură ea. E foarte frumos. Apoi se întinde spre el şi-l sărută.

Se sprijină amândoi de trunchiul platanului şi se sărută, dar nu ca până atunci. Se sărută cu disperare, până când îi ustură buzele şi le simt ca rănite. El îi frământă sânii prin pânza bluzei. La început are o senzație plăcută, de uşoară amețeală, apoi încep s-o

doară sfârcurile. Privirea din ochii lui îi sugerează ceva nou şi năvalnic. Simte dogoarea care radiază din pielea bărbatului, tremurul degetelor sale şi ceva tare care-i apasă stăruitor coapsa. Când întinde mâna şi îl atinge nesigură, el geme uşor şi îi apasă palma mai cu putere.

Asta-i altceva. În sculptură, mădularul bărbătesc e întotdeauna flasc, ca un vierme mic, cuibărit între coapsele musculoase.

Ceea ce ştie Marina despre sex se cam limitează la ceea ce-a aflat din studiul artei. O educație inegală, solidă la anatomie, dar mai puțin consistentă în ceea ce priveşte detaliile practice. Nenumărate picturi înfățişează scene rezervate de curtat, unele sugerează o languroasă beatitudine postcoitală dar, în afară de câteva piese orientale obscure, între cele două extreme nu e aproape nimic.

Dmitri se opreşte brusc şi se îndepărtează de ea. Amândoi gâfâie.

— Ce e? îl întreabă, temându-se să nu-l fi rănit.

— Nu suntem câini să ne împerechem în parc.

Îi răspunde, normal, că nu au unde să meargă altundeva ca să fie singuri. Ea stă cu mătuşa, cu unchiul şi cu cei doi veri ai săi, iar el într-un apartament cu încă şase studenți.

Dmitri dă solemn din cap şi repetă răspunsul-tip al celor de la Comitetul de Locuințe ori de câte ori vorbesc despre veşnica problemă a lipsei apartamentelor din Leningrad. „Intimitatea este un moft al societăților degenerate.” încearcă să zâmbească, deşi pare să sufere.

— Aşa că, vrei să fii degenerată cu mine, Marinocika?

Ea dă din cap în semn că da şi se lasă stângace în jos, pe iarbă. Când îi simte mâinile bâjbâindu-i pe la elasticul chiloților, se suceşte şi se răsuceşte până-i scoate şi se lasă pe spate. Ceea ce se întâmplă însă în continuare o ia total prin surprindere: nu intră. Adică Dmitri tot împinge şi iar împinge şi tocmai când ea se întreabă dacă nu ar trebui să facă totuşi altfel, simte o durere arzătoare care o

despică parcă de dinăuntru spre afară. Se sufocă şi îşi ține respirația de durere, aproape că-şi pierde cunoştința. Şi apoi… gata, iar acum stau întinşi, epuizați, pe iarbă. E prea slăbită pentru a face vreo mişcare şi simte o durere arzătoare acolo unde a penetrat-o. Se pipăie pe sub fusta şifonată şi dă peste pliurile umflate dintre coapse. Sunt fierbinți şi lipicioase şi când îşi scoate mâna de sub fustă vede că are sânge pe degete.

— Dima, îl strigă ea şi îi arată mâna.

El dă din cap.

— E normal, prima dată. Te doare?

Dă şi ea din cap. O strânge mai tare în brațe şi o mângâie pe păr. Cu urechea lipită de pieptul lui, îi aude pulsul, bubuitul continuu al inimii, care pare să încetinească în timp ce ascultă. Se lasă dusă de şuvoiul sângelui lui, gata să adoarmă.

— Dormi, îi spune. Avem timp.

Soarele n-a mai apus de săptămâni întregi şi stă suspendat deasupra orizontului, ca un suspin întrerupt. În amurgul fără sfârşit nu ți-e greu să crezi că timpul e elastic. Se întinde în fața lor, iar viitorul e atât de vag încât trebuie să fie foarte departe.

Apoi se contractă şi revine brusc la momentul prezent. Se aude ceasul de pe Turnul Amiralității. Lumina e de un cenuşiu perlat, iar aerul, răcoros. Dmitri o strânge de umăr. Se ridică în capul oaselor şi vede că halatul îi e ud de rouă. Au trecut câteva ore în intervalul unei bătăi de inimă şi e dimineața devreme. El pleacă în curând. Preferă să nu-l conducă la gară. Şi chiar dacă ar vrea, e trecut de cinci, iar ea trebuie să se prezinte în biroul responsabilului cu paza contra incendiilor în mai puțin de o jumătate de oră. Îşi pot lua rămas-bun aici. E mai bine aşa. Îi va scrie. O iubeşte. Se va întoarce.

Un bărbat care aşteaptă troleibuzul, cu un sufertaş cu mâncarea de prânz într-o mână şi cu ziarul sub braț, se uită la tânărul cuplu care a apărut de sub copacii din parc. Fata este răpitor de frumoasă, are hainele şifonate,

părul roşu îi cade în dezordine pe umeri, obrajii îi sunt îmbujorați ca două mere. Îl prinde pe tânăr de mâneca de la cămaşă, spune ceva, se opreşte. Tânărul clatină din cap că nu. Îi ia amândouă mâinile într-ale lui şi îi spune ceva cu foarte multă seriozitate. Apoi o sărută uşor pe buze, se întoarce şi pleacă. Abia atunci bărbatul din stație îi vede pe braț banderola de la Voluntarii Populari. Eterna poveste care se repetă şi se repetă la nesfârşit de sute de ani. Nu s-a schimbat nimic. Doar tânărul cuplu nu ştie asta.

Ea se uită după tânărul soldat un moment, apoi se întoarce şi o ia la fugă în direcția opusă.

În Palatul de Iarnă, la baza Scării Iordan, ai putea crede că timpul s-a oprit într-adevăr, că nu s-a schimbat nimic de secole. Pilonii de piatră se înalță maiestuoşi până la cerul pictat, populat de zeii din Olimp, iar pereții cu oglinzi par să rețină imaginile strălucitoare a generații întregi de soldați imperiali, cu săbiile scânteind în lumina palidă, şi a femeilor elegante, în fuste uriaşe din satin, cu piepturile încărcate de perle dolofane, cu fețele ascunse în spatele evantaielor mari. Marina urcă scările din marmură, sus, sus, sus, şi se opreşte la primul palier să-şi mai tragă răsuflarea.

Aici începe turul. De doi ani, este ghidul grupurilor de elevi sau de muncitori prin Ermitaj. Se adună aici la începutul vizitei, iar ea îi întâmpină şi începe prin a le spune câți vizitatori au urcat pe acele scări înaintea lor.

— Această scară a fost proiectată în secolul al XVIII-lea de arhitectul Francesco Bartolomeo Rastrelli. Observați abundența de stucaturi şi aplicații aurite, de oglinzi şi de marmură. Iar sus – şi arată spre tavanul bogat pictat, aflat la cincisprezece metri deasupra lor – pictorul italian Gaspare Diziani i-a înfățişat pe zeii din Olimp.

Toată această splendoare barocă avea rolul de a-i impresiona pe demnitarii aflați în vizită şi de a le arăta forța şi bogăția Rusiei. Aceasta e însă doar intrarea.

Muzeul de Stat din Leningrad are în total patru sute de încăperi în cinci clădiri alăturate: Palatul de Iarnă, unde ne aflăm acum, Micul Ermitaj, Vechiul Ermitaj, Noul Ermitaj şi Teatrul Ermitaj. Arhitectura este, după cum puteți vedea aici, magnifică. Dar şi mai remarcabil e faptul că aceste clădiri adăpostesc cea mai valoroasă colecție de artă din întreaga lume.

În societatea premarxistă era considerată proprietatea privată a clasei conducătoare, dar după Marea Revoluție Socialistă a fost eliberată şi redată muncitorilor care au creat-o.

Gestul ei larg era menit să le direcționeze privirile în jos, spre marea scară şi, din nou, spre tavanele înalte.

— Tovarăşi, acum totul este al dumneavoastră.

Acesta este cuvântul oficial de bun venit, un text scris de un activist de partid, dar pentru ea nu e doar propagandă. Şi ea e încă uluită: sunt picturile ei. E ca o îndrăgostită care-şi vede încă iubitul în lumina aurie, tremurată a primei întâlniri.

Unchiul său a adus-o aici pentru prima oară imediat după ce a luat-o în grijă. S-a întâmplat în ziua în care soția lui era la spital ca să-l nască pe primul lor copil. În loc să respecte vechiul obicei – adică să-şi lase nepoata cu femeile, iar el să se ducă să se îmbete cu bărbații –, s-a hotărât s-o aducă cu el la muzeu, spunând că-şi pot petrece timpul mai bine într-o îndeletnicire intelectuală. Marina a fost foarte dezamăgită de această schimbare de plan, pentru că abia aşteptase să vadă cu ochii ei ceea ce auzise şoptindu-se. Nimic din ceea ce-i propunea unchiul nu putea fi atât de interesant; atâta lucru ştia şi ea.

Chiar şi acum îşi aduce aminte tulburarea simțită, cum i s-a accelerat respirația când a păşit pentru prima oară în aceste încăperi aurite, cum fiecare nouă sală se deschidea ca în vis spre alta. Pereții erau plini de fețe de bătrâni neînduplecați şi de trupuri de femei goale, ale căror cărnuri au şocat-o. I s-a părut că unchiul ei nu observă ceea ce vede ea – îi tot dădea înainte despre

achiziții şi restaurări şi câte şi mai câte, în timp ce în jurul lor, în ceruri agitate, băteau din aripi îngeri, iar madone senine îi priveau de sus. Iar peisajele, unul după altul, pâlpâind în lumină, fiecare o poartă spre o altă lume. Capul i se învârtea, era ameţită, extaziată, saturată de culoare. Avea doisprezece ani şi simţea pentru întâia oară gustul pasiunii.

Galeria e acum aproape goală, dar abia observă acest lucru. Păşeşte prin sălile tăcute şi oficiale, pantofii cu tocuri joase clămpănind pe parchet. Curtenii fantomatici se retrag în umbră.

E deja în viitor, undeva unde se poate doar vag imagina, într-un loc total diferit de ceea ce-a cunoscut până atunci.

De o jumătate de oră, Helen tot înconjoară casa părinților ei, pe o rază de şase străzi, căutând un loc de parcare. Şi de fiecare dată când trece prin fața casei lor îşi reaminteşte ultima discuție pe care a avut-o la telefon cu fratele său.

— Începe să fie peste puterile lor, i-a spus el, şi recunoaşte şi ea că această casă seamănă tot mai mult cu locuințele închiriate de studenți în cartier, cu gazonul plin de păpădii şi cu gardul viu care ar trebui neapărat aranjat.

A trecut pe lângă un singur loc de parcare ce părea să aibă lungimea potrivită pentru automobilul Chevy Malibu pe care-l conduce. Nici nu-şi aduce aminte de când n-a mai parcat lateral şi-i ajunge o provocare pentru acea zi, dar la a cincea tură renunță, în sfârşit. Ce naiba, nu e decât o maşină închiriată, îşi zice ea. Întoarce volanul şi intră încet cu spatele, apoi îşi dă seama c-a intrat prea din scurt, iese şi dă înapoi. În spatele ei, un puşti într-un jeep claxonează supărat. Face nişte manevre înainte şi înapoi, învârte volanul într-o parte şi se deplasează încet înainte, apoi în cealaltă parte şi dă înapoi, până când loveşte uşor bara din spate a maşinii şi îi porneşte alarma. Complet năucită, lasă maşina acolo, aşa câş, în stradă, şi o ia la fugă.

Planul era să fi ajuns acolo cu o după-amiază înainte şi să stea un pic cu părinții înainte de-a porni cu toții, de dimineață, spre casa lui Andrei. Dar în ziua de azi, pentru a se închide un mare aeroport, e suficient un drogat care intră în panică şi o ia la goană spre porți când e luat la întrebări de cei de la pază. Nici nu ştie exact ce s-a întâmplat; asta s-a zvonit mai târziu în jurul benzii de bagaje. Ceea ce ştie e că şi-au pierdut vremea prin aeroportul Los Angeles aproape o jumătate de oră până când a venit pilotul şi le-a spus ceva destul de vag despre violarea măsurilor de securitate. Şi după aia au direcționat zborul spre San Diego, iar avionul s-a aliniat

pe pistă în spatele a zeci de alte avioane, şi acestea redirecționate, aşteptând să se apropie de terminal. Au urmat apoi cozile nesfârşite formate la fiecare ghişeu de bilete, funcționara zâmbitoare, cu ochi de mort, de la ghişeul lui Helen, care a informat-o fericită că era un loc într-un avion spre Portland, care pleca într-o oră şi că are de acolo legătură spre Seattle. După miezul-nopții, prea târziu pentru a mai da buzna peste părinții ei în vârstă, Helen a ajuns, în sfârşit, la Holiday Express Inn de la aeroportul Sea-Tac. A petrecut câteva ore inutile încercând să facă abstracție de vacarmul traficului şi de bubuitul avioanelor care treceau pe deasupra, apoi a coborât în dimineața trandafirie, mirosind a motorină, a închiriat o maşină şi şi-a riscat viața conducând pe I-5 la o oră de vârf. Era terminată şi avea o slăbiciune în genunchi; se simțea de parcă într-o zi ar fi trecut zece ani peste ea şi încă nu-şi văzuse părinții.

De oboseală, aproape că nici nu bagă de seamă, când bate la uşa casei, că mânerul se mişcă şi cheia se roteşte în broască înainte de a-şi auzi tatăl strigând de undeva, din spatele casei, că vine să-i deschidă. În cele din urmă, se deschide uşa. Şi trece o fracțiune de secundă până să-şi dea seama că cei doi bătrâni din vestibul sunt părinții ei. Îi vizitează cel puțin o dată, de obicei de două ori pe an, şi întotdeauna e surprinsă că îmbătrânesc. Nu că îmbătrânesc, ci că sunt bătrâni. Helen observă prosopul înfăşurat în jurul gâtului ridat al tatălui ei şi restul de pastă de bărbierit din urechea stângă.

— Lenocika, murmură Dmitri îmbrățişând-o şi sărutând-o uşor pe obraji. Apoi se întoarce spre soția sa şi o anunță: A sosit Elena.

Fața Marinei se luminează.

— Hei, bună, ciripeşte ea şi pare că vizita lui Helen e într-adevăr o surpriză. O surpriză plăcută, dar totuşi o surpriză.

Marina înaintează şi aşteaptă. Îmbrățişând-o, Helen e încă o dată şocată că reuşeşte să vadă peste capul mamei

ei. I se pare chiar mai scundă decât acum opt luni, de parcă ar avea de gând să se topească într-adevăr din lumea asta.

— Hai intră, intră, o invită Dmitri, conducând-o în camera de zi, urmați de Marina.

După câte îşi dă seama, s-au schimbat foarte puține lucruri de la ultima ei vizită. De fapt, s-au schimbat foarte puține din copilăria ei, în afară de acumularea rece dată de anii petrecuți în acelaşi loc. După ce a crescut, casa i s-a părut, firesc, mai mică şi, deşi cei care o locuiau erau mai puțini, mai aglomerată. Acum, toate suprafețele sunt acoperite: o canapea veche din brocart are brațele şi spătarul împodobite cu apărători croşetate şi este practic îngropată sub perne decorative; două scaune cu spătar rabatabil sunt drapate în cergi. Partea de deasupra a vechiului televizor Admiral, la fel ca toate suprafețele orizontale, e încărcată de fotografii înrămate cu nepoții, bibelouri şi bomboniere din sticlă şlefuită. Casa arată însă curată. Nu se văd nici conserve goale, nici teancuri de ziare.

Gândul că va trebui să sorteze şi să împacheteze toate astea o copleşeşte pe Helen şi îşi dă seama de ce părinții ei se împotrivesc atât de tare. Andrei e însă de neclintit: a venit timpul să-i mute într-o localitate de pensionari, unde să aibă asistență asigurată.

— Bineînțeles că nu le place ideea, i-a spus când au discutat ultima dată. Cui i-ar plăcea? Dar tot acolo ajung şi, sincer, Helen, ar fi trebuit probabil să-i forțăm acum câțiva ani.

A rugat-o să mai rămână câteva zile după nuntă. Să se liniştească şi să stea după aia cu bătrânii la o vorbă. Să vadă dacă nu-şi pot convinge părinții să fie mai rezonabili. E o cerere perfect normală, sau aşa ar fi în altă familie, dar ea e mai tânără cu opt ani decât Andrei şi e veşnica soră mai mică, foarte rar informată şi mult mai rar consultată. E aproape stupid de flatată că i se cere ceva ca unui egal şi e gata să-i fie aliat în ceea ce pare o

luptă foarte neplăcută.

În intrândul în care iau masa, Dmitri trage un scaun pentru soția sa şi încă unul pentru Helen. Îşi aminteşte cum îşi făcea lecțiile la acea masă, marginea de aluminiu şi tăblia imprimată cu motive „bumerang” i-au rămas întipărite în minte alături de cacaua cu lapte, de prăjiturelele Little Debbie şi de teorema lui Pitagora.

— Pari obosită, Elena.

— N-am prea dormit. Se uită la tatăl ei. Şi tu pari un pic obosit. De fapt, pare tare obosit; palid şi tras la față.

— Poate că ațipim un pic în feribot. Dar, mai întâi, nu vrei nişte cafea?

— Nu, papa, nu e nevoie.

— Eşti sigură?

— Absolut.

Dmitri se uită la ceasul din perete.

— Ei, atunci, hai la treabă. Mama e gata de plecare, dar eu încă nu.

— Sunt gata de câteva ore, intervine Marina.

— Naureen a spus că trebuie să plecăm înainte de opt şi jumătate ca să prindem feribotul de unu.

— Dacă-l pierdem mai e unul, îi spune Helen.

Dmitri nu e convins.

— Vara sunt cozi mari. Nu vreau să fierbem în suc propriu. Stai tu cu mama până mă îmbrac?

— Hai, du-te.

— Nu durează mult.

— Nicio grabă.

— Mai vorbim pe drum. Dmitri îi zâmbeşte, iar ochii lui apoşi îi susțin o clipă privirea. Mă bucur că eşti acasă.

De îndată ce iese, Marina se ridică brusc de pe scaun şi dispare în bucătărie. Helen o aude trăgând sertare şi căutând ceva. Se duce şi ea în bucătăria întunecoasă şi o găseşte deschizând şi închizând metodic toate dulapurile suspendate. Mici bilețele autocolante flutură peste tot.

— Ce cauți?

— Cafea. Bei o cafea, nu?

Marina deschide uşa măştii de la chiuvetă şi se uită cu atenție la grămada de cârpe şi ustensile de curățenie.

— Nu vreau cafea, mama.

— E pe undeva pe aici, dar Dima tot mută lucrurile.

— Chiar nu beau. Am băut la hotel.

— E pe aici, pe undeva.

Tot mai agitată, Marina trage din nou sertarul cu argintărie şi toate celelalte sertare de sub el.

— Mama, nu vreau. Dacă mai beau încă o cafea o iau razna. Marina pare decisă s-o ignore. Te rog, vino să stai jos. O spune mai dur decât ar fi vrut, dar Marina se opreşte din căutare.

— Dacă eşti sigură.

Cam fără voia ei, o urmează pe Helen la masă şi se aşază cu mâinile în poală. Îi zâmbeşte şi o întreabă:

— Ce mai face familia ta?

Întrebarea i se pare lui Helen ciudată, dar nu-şi dă seama de ce. Nu e o noutate să-i spună ceva mamei ei şi să constate apoi c-a uitat tot. Helen nu se mai simte de mult jignită. Aşa că îi repetă marea veste de săptămâna trecută, că fiul ei Jeff a fost promovat. E o mare oportunitate să răspunzi de mulțumirea clienților din întregul sector sud-vestic, dar Helen speră că nu va accepta.

— O să-mi fie dor de ei, dar nu mă gândesc doar la mine. Toată familia trebuie să se mute la Houston şi el o să fie plecat foarte mult timp în India, să pregătească oamenii.

— E frumos să ai toată familia la un loc, e de acord Marina. Dar am învățat că trebuie să-i laşi să-şi împlinească visurile.

— N-aş putea spune că Phoenix a fost visul meu, mamă.

Marina nu pare să fi apreciat vreodată că mutarea lui Helen n-a fost un act de revoltă. Fostul ei soț, Don, a insistat să-i ia, pe ea şi pe băieți, şi să-i ducă de-acolo din simplul motiv că se săturase de ploi. Ei i-a fost foarte

greu să se obişnuiască cu căldura şi cu suburbiile urâte şi arse de soare, fără niciun copac. În cele din urmă a reuşit, ba a ajuns chiar să-i placă deşertul şi pustietatea lui curată. Dar nimic din toate astea – nici Phoenix, nici casa şi nici căsătoria – n-a fost vreodată visul ei.

Visul ei a fost cu totul altul. Şi-a luat ca specialitate secundară studiul artei la University of Washington şi, studentă fiind, şi-a creat identitatea ulterioară de artist în adevăratul sens al cuvântului. Închipuirea era vagă, dar includea zile întregi de simțire a pulsului unui tablou, nopți petrecute în compania altor artişti, discutând, râzând şi bând chianti, o existență dezordonată şi plină de pasiune pe o casă plutitoare pitorească sau într-o cabană ciudată din pădure. Chiar şi atunci ştia că asemenea clişee nu vor rezista în fața privirii scrutătoare a părinților ei cei practici, iar acum se cunoaşte destul de bine pentru a se mai întreba dacă ar fi avut curajul să provoace cu orice chip dezaprobarea lor. Şi uite că n-a avut niciodată ocazia să afle. A rămas însărcinată şi a trecut şontâc-şontâc printr-o viață cât se poate de plină de compromisuri: un soț care îşi îneca, la sfârşitul fiecărei zile şi într-o supunere paşnică, ambițiile în băutură, doi băieți pe care îi iubea suficient de aprig pentru a-şi reprima resentimentele periodice față de ei, o slujbă într-un birou de planificare urbană, care era îngrozitor de plictisitoare, dar de unde nu o dădea nimeni afară, câteva ore de desen aici, un curs dincolo, un târg local de artă, o expoziție de grup. Şi din când în când, nemulțumirea ei tainică ieşea la suprafață şi o copleşea, iar atunci trebuia să se închidă în baie şi să deschidă robinetul de la cadă, plângând sub potopul de apă. Stând întinsă, cu apa până la nări, ca un crocodil, îşi punea la cale evadarea: după ce cresc băieții şi pleacă, îl părăseşte pe Don. Va înlătura jugul prudenței părinților ei, va renunța la slujbă şi se va dedica, din tot sufletul, artei.

Şi, surpriză! Don a plecat primul, a înşelat-o în văzul lumii, cu şase luni înainte ca băiatul lor cel mai mic să

termine liceul. Fiul lor Kyle locuia deja la Los Angeles, iar toamna, când Jeff şi-a luat televizorul şi calculatorul şi s-a mutat la un cămin din Arizona, s-a trezit dintr-odată singură.

Putea să facă tot ce voia. Nu mai avea de dat nimănui socoteală şi nici nu mai putea învinui pe cineva. Se simțea, nu neapărat liberă, nu, nu acesta era cuvântul. Mai degrabă abandonată.

Şi mai rău încă, şi-a dat seama că e incapabilă să facă extraordinara, impetuoasa desprindere de familiar pe care o plănuise ani de zile. Încerca, în schimb, tot felul de jumătăți de măsură. A rămas în casă, dar a transformat salonul în atelier de pictură. A rămas la slujbă pentru asigurarea medicală, dar în urmă cu un an s-a răsfățat cu o excursie la Florența. Uneori stă până la patru dimineața şi lasă borcane cu dizolvant pentru culori şi pensule pe bufetul de la bucătărie. Şi în ritmul acesta se gândeşte că-şi va împlini visul pe la şaptezeci de ani.

Nu-i poate însă spune nimic din toate astea mamei. În comparație cu fratele ei, doctorul, Helen este copilul sălbatic. Să te apuci să te muți în mijlocul deşertului e ceva ce Andrei n-ar face niciodată. Nu-şi poate face mama s-o înțeleagă, dar nici nu poate renunța.

— Asta e, spune Helen. M-am mutat la Phoenix pentru c-am vrut să fiu o soție bună.

Marina îi zâmbeşte cu blândețe.

— Aşa şi eşti, scumpo, sunt sigură.

— Ce?

Helen se simte uşor amețită, are senzația aceea de năuceală provocată de călătorie şi de oboseală.

— Am divorțat de zece ani, mamă.

Marina parează.

— De atâta vreme? Ce repede zboară timpul, nu? Pac, şi a şi trecut anul.

— La asta mă gândeam şi eu, încuviințează Helen din cap.

Încă înainte de a li se stinge din urechi țiuitul sirenei de încetare a stării de alarmă aeriană, mulțimea de oameni începe să iasă din adăpostul antiaerian şi să se reverse pe Nevski Prospekt, grăbindu-se să-şi ocupe locurile la coadă. Unul câte unul, oamenii se opresc şi-şi întorc fețele spre cer.

Li se pare că ninge, din avionul german cade potop de zăpadă. Pe măsură ce fulgii albi se apropie de pământ, se transformă în bucățele pătrate de hârtie care, duse de curenții de aer, se zbat şi plutesc ca nişte zmeie delicate. Cu un amestec de teroare şi încântare, Marina se uită la zecile de copii care sar să le prindă. Mica ei verişoară, Tatiana, o smuceşte de mână ca să scape, dar Marina n-are de gând s-o lase în îmbulzeala aceea.

Una din foile volante se leagănă prin aer şi cade la picioarele lor, iar Tatiana o înhață ca pe un premiu. Marina citeşte peste umărul ei. E tipărită cu litere aldine şi scrie: „Aşteptați luna plină!" Cu caractere mai mici, mesajul îl avertizează pe cititor că Leningradul nu poate fi apărat, că trupele germane vor distruge oraşul „într-un uragan de bombe şi obuze".

— Ce vor să zică cu luna plină? o întreabă Tatiana.

— Nu ştiu.

— Papa, ce vor să zică cu luna plină?

Tatiana îi arată suvenirul tatălui ei, care a apărut din mulțime. Mătuşa Nadejda a rămas un pic mai în spate, cu băiatul Mihail în brațe.

Unchiul Victor citeşte şi se înroşeşte până în vârful urechilor.

— Ei cred că suntem înapoiați şi ne temem de nişte superstiții nenorocite.

Mototoleşte foaia şi o aruncă pe trotuar, călcând-o în picioare.

Pe Marina, gestul o surprinde. Nu l-a auzit niciodată pe unchiul ei ridicând astfel vocea în fața copiilor. Dar în zilele astea, toată lumea e la capătul răbdării şi patimi

nebănuite izbucnesc chiar şi la cei la care nu te-ai aştepta. A fost o zi deosebit de grea şi, deşi Victor e în continuare „glasul raţiunii" şi o tot linişteşte pe Nadejda că aşa e cel mai bine, iar copiii vor fi în siguranţă, isteria şi nebunia generală nu-l ajută deloc.

Autorităţile au început să grăbească evacuarea copiilor şi, în fiecare zi, câteva mii sunt trimişi cu autobuzele, apoi cu trenul, la ţară, tocmai în Urali. Şi ca să complice şi mai mult lucrurile, copiii care au fost deja evacuaţi, în mod stupid chiar în calea duşmanului, sunt acum aduşi înapoi în oraş pentru a fi triaţi şi reevacuaţi spre est. Aşa că, pe lângă familiile care au venit să-i conducă pe copii azi-dimineaţă, mai sunt nenumăraţi tineri neînsoţiţi, cam o sută la fiecare adult, şi mame care rătăcesc prin mulţime încercând să-şi găsească odraslele pe care le-au trimis în tabere la începutul războiului.

După raidul aerian, persoane oficiale cu megafoane încearcă să restaureze ordinea sau să-i localizeze pe cei pe care i-au luat deja în evidenţă când a sunat alarma. Strigă numere şi verifică numele de pe liste, îndemnând puhoiul de oameni să-şi reia locul la coadă. Iar discuţiile se transformă în certuri urâte când unii îşi pretind sau îşi dispută locurile.

Victor a încercat s-o convingă pe Nadejda să rămână acasă şi şi-a oprit nepoata de la lucru, ca să-l ajute să-i ducă pe copii la centrul de evacuare, dar Nadejda nici n-a vrut să audă. De obicei, îşi ascultă orbeşte soţul, indiferent dacă e vorba de câte cepe să pună în supă sau de modelul şi culoarea propriilor ei haine, dar perspectiva de a-şi pierde copiii a făcut-o să fie nesupusă. De două ori în ultimele săptămâni a reuşit să împiedice plecarea lor, prima dată susţinând că Mihail are febră, apoi ignorând pur şi simplu ordinele. Chiar şi acum, când şi-au găsit locul la coada care se întinde de-a lungul bulevardului, îşi reînnoieşte campania, cele mai rele temeri ale sale fiind redeşteptate în urma unei discuţii pe care a avut-o în adăpost cu o altă mamă.

— De o săptămână vine aici în fiecare zi şi nimic. Cele două fete ale ei au fost trimise la Kingsiepp, Victor, şopteşte Nadejda. Circulă nişte zvonuri îngrozitoare cum că o tabără de copii a fost bombardată de nemți.

— Nu trebuie să crezi tot ce auzi. N-o cunoşti pe femeia aia, Nadejda. De unde ştii că nu e simpatizantă?

Cetățenii au fost avertizați prin radio să fie vigilenți față de cei care ar putea sprijini cauza fascistă, semănând panică. De când a fost spartă linia frontului de la Luga, s-a răspândit prin oraş un noian de zvonuri – spioni germani paraşutați în oraş noaptea, măcelărirea femeilor şi a copiilor pe front –, dar Victor susține că totul nu e decât o isterie.

— Un pilot care a fost împuşcat şi a căzut săptămâna trecută a mărturisit că nemții dezertează, spune Victor. Armata îi va face să se retragă în scurt timp şi când Luga e din nou sigură, o să-i aducă şi pe copii acasă. În cel mult două săptămâni sunt acasă.

— Atunci de ce nu-i lasă aici?

Victor îi aruncă o privire de avertizare şi se uită în jur.

— E doar o măsură de precauție, Nadejda, adaugă el în surdină. Uite ce s-a întâmplat la Londra. Dacă se întâmplă şi aici?

— Bombele cad peste tot. Nadejda e gata să izbucnească din nou în lacrimi.

— Nu avem de ales şi nu are rost să continuăm discuția. Şi pentru a-şi întări afirmația îl ia pe Mihail din brațele Nadejdei şi i-l dă Marinei.

Mătuşa Nadejda spune ceva, dar e prea încet şi Marina nu aude. Oricum, n-are importanță. Tot nu va avea câştig de cauză – Victor Alekseevici Krasnov este un savant celebru, la care nu poți să ajungi decât rațional, iar când ajungi, e pregătit şi te aşteaptă. Şi totuşi, mătuşa Nadejda se luptă mai aprig decât şi-ar fi imaginat Marina că e în stare.

Mihail începe să scâncească, parcă la unison cu mama sa.

— Ce s-a întâmplat? îl întreabă Marina.

Băiatul se opreşte ca să cântărească întrebarea, gata să izbucnească în lacrimi.

— Vrei să mergi la toaletă?

Copilul clatină din cap.

— Am vrut să-l aduc pe Bubi, da' papa a zis că nu se poate. Că pisicilor nu le place să călătorească.

— Papa al tău are dreptate. Lui Bubi îi e mai bine dacă rămâne acasă.

— Dar nu vreau să-l omoare bombele.

— Nu-l omoară nicio bombă. Bubi e foarte deştept. Şi, în afară de asta, are nouă vieți, aşa că n-o să pățească nimic.

Mihail pare să accepte explicația, dar sora lui mai mare o priveşte pe Marina cu suspiciune. Tatiana seamănă cu tatăl ei, adoptă expresiile serioase ale acestuia şi pune mereu întrebări, cântăreşte acurateța basmelor pe care le spune Marina în fiecare seară şi o ia la întrebări de fiecare dată. *De ce* i-a vrăjit vrăjitoarea pe copii? *De ce* a dormit şapte ani? *De ce* au trăit fericiți până la adânci bătrâneți?

Marina se uită în jur ca să găsească ceva pentru a le abate atenția şi propune un joc. Ea alege o literă şi ei trebuie să spună toate lucrurile pe care le văd şi care încep cu acea literă.

Tatiana spune cuvânt după cuvânt, dar Mihail nu poate decât să se uite înspre ce arată ea şi să repete ca un ecou. Marina îl îndrumă în şoaptă. Ce poartă omul acela peste cămaşă? *Sacou.* Bun. Ce-i acolo? *Semafor.*

La fiecare literă li se alătură alți copii din coadă, până epuizează tot alfabetul şi încep să repete literele.

E aproape seară când primul autobuz din convoi, stropit cu vopsea în culorile gri-murdar şi verde de camuflaj, se desprinde de bordură şi porneşte huruind pe Nevski. Nadejda a deschis valiza cea mai mare din cele două, a desfăcut o pătură şi a scos mâncarea pusă pentru drum. Mihail a mâncat şi apoi i s-a cuibărit la

piept, gata să adoarmă. În urmă cu o oră, Victor s-a dus să se intereseze cam cât ar mai dura, dar Nadejdei nu-i pasă. Ea e mulțumită să locuiască şi pe trotuar dacă asta înseamnă că poate să rămână cu copiii.

Tatiana şi Marina mănâncă pesmeți şi cârnați, uitându-se la autobuzele care trec pe lângă ele; la femeile care aleargă alături, făcându-le disperate cu mâna celor dinăuntru, copii ale căror fețe lipite de geamuri au diferite expresii, de la mâhnire la buimăcire. Farurile autobuzelor au o lumină albăstruie, albastrul de camuflaj.

— De ce sunt farurile albastre? întreabă Tatiana.

— Ca să nu le vadă nemții.

— Şi nemții de ce nu văd culoarea albastră?

— Pentru că ei au ochi albaştri.

Tatiana se gândeşte la asta, decide că pare rezonabil şi dă din cap cu solemnitate.

Trece un alt autobuz care ridică un val de manifeste.

— Parcă-i o paradă cu confetti, nu? întreabă Marina.

— La parade oamenii nu plâng.

— Nu, cred că nu.

— Nu, decide autoritară Tatiana.

În fața lui Helen stă mama ei care priveşte absent pe fereastra feribotului. Figura îi este lipsită de expresie – cine ştie la ce se gândeşte –, dar pare să n-o deranjeze că stă aşa, în tăcere. Dedesubt, un cer plat şi strălucitor, o insulă se unduieşte uşor în depărtare, un deal de un galben catifelat se desfăşoară în dreptul ferestrei ca un film rulat cu încetinitorul. Helen simte o uşoară agitație în stomac. S-ar putea să fie rău de mare sau o neliniște crescândă, bănuiala că ceva nu este în ordine.

Sigur că mama ei o mai ia câteodată razna. Dar pare totuşi cam absentă. Ca povestea de dimineață cu cafeaua şi apoi remarca despre familia lui Helen. Ca şi cum ar fi vorbit cu o străină. Sau pe drum, în maşină, când aşa, hodoronc-tronc, le-a amintit de o excursie pe care au făcut-o la lacul Chelan când Helen avea opt ani, iar Andrei era la liceu. Povestea a fost în regulă, dar prea a venit din senin.

— Mama?

Marina îşi întoarce capul dinspre fereastră şi pare surprinsă că Helen e tot acolo.

— Hm?

— Te simți bine? Pari cam absentă.

— Îmi pare rău, scumpo.

Marina aşteaptă, pregătită să asculte ceea ce vrea să-i spună fiica sa.

— Nu, nu-i nimic, îi răspunde Helen şi inspiră adânc, întrebându-se cum să abordeze subiectul. Adică, vreau să spun că, în general, pari cam absentă. Cum te simți?

— Bine.

Helen îşi priveşte mama şi recunoaşte în sinea ei că aceasta arată bine. Mai bătrână, bineînțeles, dar nu neapărat firavă sau suferindă. „Poate că mi se pare doar, se gândeşte ea. În fond, nu sunt nici eu prea în formă azi.”

— Ştii, uneori mai uit, adaugă apoi Marina, ca şi cum s-ar fi hotărât. Ți-am spus c-am fost bolnavă?

— Bolnavă? Lui Helen i se strânge inima.

— Am avut gripă. Doctorul mi-a dat nişte medicamente.

— Gripă? Mama, vorbeşti despre gripa de acum doi ani?

Mama ei, care se ştie bine că nu se îmbolnăveşte uşor, a avut o singură dată gripă, cu două ierni în urmă. Doctorul i-a prescris ceva, dar i-a fost şi mai rău; a început să delireze şi în două zile şi-a pierdut de mai multe ori cunoştinţa. S-a constatat că era alergică la codeină şi, la cei optzeci de ani ai ei, nu avusese încă ocazia să descopere asta. Dar ce legătură are asta cu toată povestea Helen nu putea înțelege.

— Da, acum doi ani, consimte Marina. Cred că au fost bune pentru memorie.

— Ce au fost bune pentru memorie? Helen e complet derutată.

— Medicamentele.

— Codeina?

Expresia Marinei îi trădează frustrarea.

— Nu, celelalte medicamente, răspunde ea accentuând fiecare cuvânt. Apoi se uită în jur. Unde-i Dima?

— Mă depăşeşte. Tatăl ei, în urmă cu o jumătate de oră, se dusese la toaletă şi nu se întorsese. Poate că şi-a luat o cafea, crede Helen.

— Dar se-ntoarce?

Peste fața Marinei trece o umbră, de parcă i-ar fi teamă că după aproape şaizeci şi cinci de ani de căsătorie el ar putea-o părăsi brusc, să spună că se duce la toaletă şi să nu se mai întoarcă.

— Sigur că da. Nu-mi imaginez toate astea, se gândeşte Helen. Asta nu sunt eu. Mă duc să-l caut, se oferă ea. Oricum are nişte întrebări pentru tatăl ei. Vrei ceva?

— Nu, mulțumesc, nu vreau nimic, îi răspunde şi-şi pune palmele una peste alta în poală pentru a-şi exprima mulțumirea.

Helen îl găseşte pe Dmitri lângă grilajul de la pupa, cu

fața spre apă. Feribotul lasă în urmă o dâră ca o coadă lungă şi verde.

— E frumos, nu? îl întreabă Helen. Ne temeam c-ai căzut în apă.

— Unde-i mama? Dmitri îşi întinde gâtul şi se uită pe punte.

— La locurile noastre.

Se îndreaptă, dând să plece.

— Papa, ce medicamente ia mama?

Are o voce neutră, deşi e o întrebare ciudată, iar tatăl ei se opreşte şi o priveşte atent, evaluând situația.

— De ce?

— Nu ştiu. Pare un pic… nu ştiu, în ceață. Nu crezi?

— Da, recunoaşte el. Îşi priveşte cu atenție dosul palmelor. Bătrânețea asta e tare grea. Nu ți-o recomand. Zâmbeşte, dar îngrijorarea din spatele zâmbetului arată că nu-i o glumă.

— Ar putea fi mai simplu dacă vă mutați într-o localitate mai mică.

— Încă nu sunt pregătit să fiu dus ca un balot la un cămin de bătrâni, îi răspunde el cu severitate.

— Nu la un cămin, papa, ci într-o comunitate de pensionari.

— Andrei te-a pus să spui asta.

Copil fiind, nu putea niciodată să-l mintă; privirea lui era atât de liniştită şi de răbdătoare, încât părea că ştie adevărul şi aştepta doar ca ea să se hotărască şi să mărturisească. Helen îşi dă seama prea târziu c-ar fi trebuit să amâne discuția până la începutul săptămânii viitoare.

— Sunt sigură că nu vrea să faci ceva pentru care nu eşti pregătit. Dar, cel puțin ascultă-l, papa. S-a străduit şi a tot căutat. Cine ştie, poate că găseşti ceva care-ți place.

— Ştiu ce găsesc, Elena. Am prieteni în asemenea locuri. Walt Crawford, ți-l aminteşti?

Da, şi-l aduce minte. Domnul Crawford era director la şcoala particulară unde tatăl ei a predat germana şi rusa

aproape treizeci de ani.

— Bea, soția lui, a murit acum doi ani. Cancer la vezică. Acum el stă la Shoreside Manor. Merg acolo din două în două săptămâni. E un loc dintre cele bune, patru mii de dolari pe lună. Dar e un lagăr al morții. Prefer să mor acasă.

Se îndreaptă de spate, dându-i de înțeles că discuția s-a încheiat.

— Hai să mergem. N-aş vrea ca mama să-şi facă griji c-am căzut peste bord.

Dacă ar fi fost în stare să continue discuția i-ar fi spus că toată lumea ar vrea să moară acasă, dar acum nu se poate gândi decât că Andrei va fi supărat că s-a pripit. Deşi tot nu înțelege cum poate să-i mute fără voia lor. Sunt oameni liniştiți, dar încăpățânați. Sângele rusesc, se gândeşte Helen. Şi ea l-a moştenit. Fostul ei soț îi spunea „catâr" şi, deşi se revolta la auzul insultei, ştia că e şi un sâmbure de adevăr în asta. Are tendința de a nu ceda mult timp după ce orice persoană rezonabilă ar renunța şi ar trece mai departe. De exemplu, în cazul căsătoriei. Sau al artei. Oricine altcineva în situația ei ar fi renunțat la pretenții şi fie ar fi acceptat că povestea cu arta e doar un hobby, fie s-ar fi apucat să picteze lucruri cerute pe piață – peisaje sau tablouri abstracte lipsite de gust. Ea se încăpățânează, în schimb, să-şi facă numărul şi apoi se indignează că cei care-şi cumpără tablouri din magazinele locale de suvenire nu se gândesc să-şi atârne pe pereții caselor nudurile unor străine. Are acum cincizeci şi trei de ani: cât mai are de gând să aştepte un negustor newyorkez care s-o descopere? Fiecare în felul său, ea şi părinții, par să fi atins simultan limitele stării în expectativă ca strategie de viață.

Când se întorc, mama ei e tot cu ochii pe fereastră. Dmitri se apleacă şi o sărută pe creştetul capului.

— Ce-ți dau ca să-mi spui la ce te gândeşti?

— Mă gândeam la Tatiana şi la Mihail.

Dmitri se încruntă.

— Cine sunt? o întreabă Helen.

— Verii mei. Aveau şase şi opt ani, aşa c-au fost duşi.

— Duşi?

— Evacuați. La începutul războiului.

— Şi unde s-au dus?

Marina se uită un moment în sus, la tavan.

— Nu-mi aduc aminte. Parcă în Urali. Ningea.

Helen aşteaptă, dar se pare că asta-i tot. Nici nu se aştepta la altceva. Părinții ei nu vorbesc niciodată despre război, oricum nu în engleză, iar Helen are doar o idee foarte generală asupra celor petrecute atunci. Tatăl ei era soldat, iar mama a fost o „mireasă de război" şi a rămas prinsă în Leningrad când fasciştii au înconjurat oraşul. Au ajuns cumva în Germania, unde s-au regăsit. Asta-i tot. Copil fiind, nu prea era curioasă să afle despre tinerețea părinților, iar ei se comportau de parcă nici n-ar fi avut aşa ceva. De câte ori i-a întrebat, a primit doar răspunsuri evazive. Dar ei nu vor trăi veşnic şi i se pare ciudat să ştie atât de puține despre viața lor.

— Au fost copiii arheologului?

Mama ei a fost orfană şi a stat cu o mătuşă şi un unchi, arheolog celebru, dar şi aici detaliile sunt vagi.

— Da, unchiul Victor, spune Marina, dând din cap. După asta, am stat în pivniță.

— Cine?

— Oh, toți. Sute de oameni.

Nu mai urmează nicio explicație.

— Unele lucruri e mai bine să le uiți, îi spune tatăl său când Helen îl priveşte.

E considerat un tablou minor, dar unii îi acordă un interes istoric. Aici, pictorul Caraffe se inspiră din legenda lui Metellus, un general roman care a arătat milă față de cei nevinovați. Vedem orașul înconjurat, iar la porți armata care se pregăteşte să asedieze zidurile. Soldați în armuri îşi ridică arcurile, iar în fața porților e plin de cadavre pe jumătate goale. Pe zid, câteva trupuri, ca nişte scuturi umane, înfruntă soldații care se apropie – soția şi copiii unui trădător.

Ce poate fi mai dramatic? Şi totuşi, nu există teroare în această scenă. Este o melodramă regizată, cu actori aranjați într-un tablou ponderat cu grijă. Uitați-vă, până şi învinşii sunt frumoşi: mor în poziții grațioase, nu au răni vizibile. Scena neoclasică este ciudat de calmă şi liniştită, culorile sunt curate şi lucioase. Este un război fără sânge şi vomă, fără mizerie – e un tablou menit să-i atragă pe tineri în luptă, cu poveşti de nobil sacrificiu de sine. Sute de mii au murit pentru Napoleon, cadavrele lor roase de ger zăcând împrăştiate prin stepele înzăpezite ale Rusiei. Fără frumusețe, fără milă.

Îşi aminteşte de mirosul înțepător al zahărului ars. De felul în care i-a pârlit interiorul nasului.

Când Marina iese de pe scara ce dă spre acoperiş, aude deja huruitul Junkerelor care se apropie. Schlisselburgul a căzut la începutul săptămânii, iar Leningradul e acum complet înconjurat, rupt de restul lumii. În urmă cu două nopți, nemții au început să arunce bombe incendiare şi în afara oraşului au izbucnit focuri. În diferite săli şi sus, de-a lungul perimetrului acoperişurilor muzeului, au fost puşi supraveghetori, înarmați cu lopeți şi găleți cu nisip. Sarcina Marinei e de a repera imediat focul, împreună cu încă o colegă. Pe fiecare dintre platformele de observație aflate pe acoperişurile Ermitajului sunt postate câte două persoane.

Urcă cele zece trepte până la platforma mică din lemn. Olga Markaeva, custode la pictura olandeză, e deja sus. Soțul ei, Pavel Ivanovici, e în aceeaşi divizie de voluntari ca şi Dmitri. Olga o salută şi îi dă un binoclu, pe care Marina şi-l atârnă pe după gât.

— Uite, îi spune Olga arătând spre sud.

Marina îşi duce binoclul la ochi şi, urmărind zbârnâitul, descoperă o umbră care se apropie încet pe fundalul de nori. Toată vara au fost avioane, scame mici ca nişte țânțari care înconjurau oraşul sau cădeau în picaj. Acum însă e altfel, pentru că nu poate distinge avioanele individuale, ci doar o falangă amenințătoare în întuneric.

Nu e chiar beznă şi, stând acolo, pe platformă, Marina se simte expusă sub cerul liber, ca un şoarece. Pe întinderea vastă a acoperişului nu e niciun loc unde să te ascunzi. Înfrigurată şi înspăimântată se uită la uşa care dă spre sala de dedesubt. Dacă n-ar fi Olga Markaeva nu crede c-ar rezista tentației de a se retrage jos, în siguranța muzeului.

E imposibil ca Ermitajul să fie o țintă militară, dar asta n-o linişteşte deloc. Nimic n-are sens, niciun om normal

nu poate înțelege ce se-ntâmplă. Deşi, teoretic, toată lumea ştia că nemții se apropie, în urmă cu câteva zile, când au căzut, țiuind, primele obuze în oraş, a fost ca o năzărire, suprarealistă şi nemaiauzită. Năuciți, oamenii se uitau unii la alții nevenindu-le să creadă. Aşa ceva nu se poate. Nu aici, la Leningrad. E nebunie curată. Trag cu proiectile cu rază lungă de acțiune în oraş, ucigând la întâmplare femei, copii şi bătrâni. Pentru ce? Şi de ce să vrei să arzi până la temelii un oraş? La ce foloseşte victoria dacă nu-ți mai rămâne nimic?

Marina se gândeşte la Dmitri şi la pasiunea lui pentru argumentarea rațională. Ce-ar spune acum? Poate că există o logică, înțeleasă doar de la distanță: cele două milioane şi jumătate de locuitori ai Leningradului, un punct pe o hartă pentru cineva de la Berlin. Ea e însă prea aproape ca să-şi dea seama. Uitându-se la roiul oribil care se năpusteşte asupra lor, îi e mai simplu să creadă explicația de la radio: că duşmanul este deosebit de rău.

— Cred că în seara asta sunt vreo cincizeci, îi spune Olga cu o voce calmă, fără urmă de teamă, i se pare Marinei.

Huruitul Junkerelor e mai puternic. Se văd clar acum, zece, poate douăzeci, se deplasează metodic, în formație. Tunurile antiaeriene scuipă sălbatic şi aude zgomotul surd al explozivelor spre sud. Vede prin binoclu izbucnind o pălălaie lângă marginea oraşului, din depozitul feroviar Vitebsk, apoi altele mai concentrate. Țâşnesc apoi focuri în linie dreaptă, dincolo de peisajul întunecat al oraşului, răsărind ca nişte şiruri de lalele portocalii. O învăluie bubuitul motoarelor şi brusc sunt aruncate bombe în Neva, înflorind ca nişte fântâni arteziene de-a lungul fluviului. Platforma se scutură cu fiecare explozie. Un proiector care mătură cerul prinde avion după avion şi Marina vede svastica de pe o aripă, exact deasupra ei.

Nu e chiar frică – nu de-aia stă ea aşa de nemişcată, nemaiputând să respire. E hipnotizată de frumusețea

teribilă la care asistă. Totuşi, după ce trec avioanele, Marina îşi dă seama că-i tremură picioarele atât de tare, încât trebuie să se apuce strâns de balustrada platformei pentru a nu cădea.

Stația de emisie-recepție târâie şi Olga o scoate din jachetă.

— Ne-a lovit ceva? Este Serghei Pavlovici din biroul de pază, de jos.

— Stai o clipă. Terminat. Marina Anatolievna?

Marina se uită la ea şi abia atunci îşi dă seama că binoclul îi atârnă pe după gât. Îşi ridică mâna de pe balustradă şi duce obiectivul la ochi, dar brațul îi tremură prea tare ca să poată prinde vreo imagine. Toate se mişcă, se clatină.

Olga o priveşte calm şi aşteaptă.

Marina îl cuprinde şi cu cealaltă mână şi-l ține bine. Se uită peste acoperişurile Ermitajului şi apoi peste coama Palatului de Iarnă, unde se află o altă platformă. Şi iar verifică, încet, metodic. E uimitor, dar se pare că nemții n-au atins deloc muzeul. Îşi îndreaptă binoclul spre două siluete nemişcate, colegele lor de pe platforma aflată mai departe. Alte siluete la posturile lor. Niciuna nu se mişcă. Nu vede niciun foc.

— Nu, nu văd nimic, îi spune Olgăi, care-i transmite informația lui Serghei.

— Verifică perimetrul, îi reaminteşte Olga.

Marina se uită în susul şi în josul digului. Chiar peste fluviu, în parcul de lângă Fortăreața Petru şi Pavel, a luat foc toboganul mare. Uriaşa structură din lemn e în flăcări, un dragon din flăcări portocalii chircindu-se. Se întoarce şi verifică imobilele de pe strada Millionaia, înconjoară Piața Palatului, într-un cerc lent. Apoi caută cu privirea puncte de foc în depărtare, cuprinzând toată zona care le-a fost repartizată.

— E un foc lângă podul Troțki, cred că după Troțki.

E greu să găseşti repere pe întuneric, dar îi comunică Olgăi pozițiile aproximative, pe care aceasta i le transmite

apoi lui Serghei.

— Şi încă unul – ăsta pare mare – lângă Castelul Inginerului.

Sunt peste zece focuri pe o rază de un kilometru de la muzeu. I le spune pe rând Olgăi, încercând să fie cât mai exactă.

— Dincolo de Moika, lângă Palatul Stroganov, cred. Nu, stai…

Vede o maşină de pompieri care se îndreaptă, pe Nevski, spre incendiu. Îşi continuă drumul spre sud, spre Vladimirski. Pe bulevarde trec şi alte maşini de pompieri, şuierând din sirene, lăsând în urmă focurile ce ard în voie. Toate se îndreaptă spre sud. Când Marina întoarce binoclul într-acolo, zăreşte o coloană uriaşă de fum, care se ridică spre cer, deasupra oraşului. La bază e tivită cu roşu.

— Dumnezeule!

— Ce e? Olga stă lângă umărul ei.

— Nu ştiu. E lângă gara Vitebsk. Îşi scoate binoclul şi i-l dă Olgăi.

Află mai târziu că ceea ce văd este incendiul de la depozitele Badaiev, unde sunt rezervele de hrană ale întregului oraş. Sau poate că ştiu deja, poate că Serghei le-a spus deja zvonurile care cuprind tot oraşul. Iar a doua zi se va confirma cel mai rău dintre acestea. Trei mii de tone de făină, mii de kilograme de carne, un râu de zahăr topit care se scurge în subsolul carbonizat al clădirii. N-are de unde să ştie acum aşa ceva, dar în mintea Marinei se cuibăreşte certitudinea înfiorătoare că sunt martore la o catastrofă.

Jos pe străzi e o viermuiala de siluete întunecate, strigăte, răpăitul antiaerienelor, deşi nu mai sunt avioane. De aici, de sus, pare linişte, liniştea îngrozitoare care ar veni odată cu sfârşitul lumii. După ce au raportat incendiile din raza lor de vizibilitate, au rămas multă vreme aşa, uitându-se cum se încovoaie şi cad la pământ bucăți din marele tobogan. Proiectoarele mătură cerul,

săbii de lumină albă se întretaie, se suprapun şi se întretaie din nou. Răsare o lună plină ca o portocală de sânge deasupra orizontului. Nu-şi pot părăsi postul şi nu vine nimeni să le înlocuiască. Marina vrea să se aşeze, dar Olga rămâne în picioare, dreaptă ca un soldat. Pe acoperişuri, mai sus sau mai jos, stau de pază oameni, urmărind uriaşul incendiu din depărtare şi focurile mai mici care punctează oraşul. Siluetele lor se amestecă printre rândurile de statui din aramă coclită care străjuiesc marginea acoperişului Palatului de Iarnă, războinici şi zei care păzesc vigilenți palatul de aproape două secole.

Fumul e împins încet spre nord, înăbuşind oraşul în pâclă. E un miros ciudat, dulce-greţos. Nu mai vede flăcările din cauza fumului, dar o porțiune întreagă din oraş pare învăluită într-o lucire de un roşu-greu. Îi ard ochii şi simte în gură gust de funingine.

Mai târziu, apare la orizont un al doilea val de Junkere. Nu mai bombardează oraşul, ci înconjoară coloana de fum ca nişte fluturi negri, concentrându-şi acolo focul.

Marina ridică din nou la ochi binoclul greu, dar înainte de a fixa imaginea, se aude un fluierat, apoi îi izbucneşte în ureche bubuitul asurzitor al unui exploziv puternic. Unda de şoc îi străbate trupul şi o trânteşte la pământ.

Cineva ţipă. Când deschide ochii, îşi dă seama că ţipetele sunt ale ei, dar e bine, nu e rănită. Se ridică şi se uită în jur. Şi Olga e bine. De fapt, pare să nu se fi mişcat deloc. S-a schimbat însă ceva şi îi ia destul de mult ca să-şi dea seama ce. O parte din acoperişul clădirii vecine a dispărut. Aşa, pur şi simplu.

Pentru participanții la nuntă au fost rezervate camere la hotelul Arbutus, un han în stil victorian, cu douăsprezece încăperi, din centrul oraşului. Face mare paradă de statutul său de cel mai vechi hotel de pe insulă, reputație, observă Helen, care se pare că i-a împiedicat să modernizeze mobilierul şi accesoriile. În holul pentru recepții cu lambriuri închise la culoare se află mai multe canapele desperecheate, din piele crăpată şi fotolii cu spătarul înalt, iar fotografii decolorate cu insula, de pe vremea când mai avea încă o fabrică de conserve de somon şi o flotilă de bărci de pescuit, decorează pereții. Anunțuri îngălbenite, înrămate, în spatele biroului de recepție, afişează vechi tarife săptămânale, dintr-o singură cifră, sau le interzic clienților să fumeze şi să curețe peştele în camere.

Sus, camerele lor, alăturate, sunt mici şi spartane, dar fiecare cu vedere spre port şi baie proprie. Helen o alege pe cea mai mică. Au la dispoziție câteva ore înainte de repetiția de dinaintea nunții, suficiente pentru a dormi puțin. Se aşază pe marginea patului. Simte salteaua flască, dar n-are importanță. E aproape sigură că ar fi în stare să doarmă şi în picioare. Trage draperiile să facă întuneric, pune ceasul să sune, îşi azvârle sandalele din picioare şi se cuibăreşte sub cuvertură.

Apoi prin cap încep să-i umble tot felul de gânduri disparate, aşa cum i se întâmplă câteodată când este obosită şi a băut prea multă cofeină. Mama a stat cu unchiul ei într-o pivniță. De ce să stea un arheolog celebru în pivniță? Era asta o privațiune obişnuită în Rusia sovietică? Poate că se ascundea, ca Ana Frank, dar totuşi n-are sens pentru că nu erau evrei. Dar nici asta nu ştie, nu? Oamenii ascund astfel de lucruri. Poate că şi ea însăşi este evreică. N-ar fi ciudat să descoperi aşa ceva la un moment dat în viață?

„E ridicol, îşi zice. E patru şi douăzeci şi opt. Nu mai ai decât o oră. Hai, culcă-te!”

Să zicem că descoperă că-i evreică. Acum chiar aşa, ce s-ar schimba? Doar n-o să se-apuce să mănânce cuşer. Niciodată n-a fost credincioasă, deşi a cochetat pentru o scurtă perioadă cu catolicismul. Oriunde te-ai uita spre sud-vest dai de-o biserică catolică şi le găseşti mereu deschise. În timpul divorțului şi-a petrecut multă vreme în stranele din spate ale capelelor întunecate. A asistat chiar la nişte cursuri pentru nou-veniți, dar a descoperit destul de repede că nu-i plăcea decât manifestarea exterioară. Doctrina nu era atât de atrăgătoare. A realizat însă o serie importantă de portrete cutremurătoare ale unor femei – o liceană în blugi şi într-un top prins cu o bretea pe după gât, o mexicană de vârstă mijlocie îmbrăcată în halat de soră medicală, cu adidaşi şi ochelari bifocali, o femeie solidă într-un deux-pièces care nu-i venea bine, cu părul roşcat, permanent – pozând ca nişte madone, cu membrele înțepenite, cu ochii plecați şi trişti, cu expresii impenetrabile. Le-a plasat pe toate pe un fond întunecat, luminat doar de lumânările pâlpâind albăstrui la picioarele lor. Pe cele mai bune, Helen i le-a dat mamei sale pentru că aceasta remarcase repetiția inspirată de nuanțe de albastru, exact ceea ce-i plăcuse şi lui Helen. Închipuiți-vă! Mama ei este foarte ciudată: ştie despre artă o mulțime de lucruri, având în vedere că n-are o pasiune deosebită pentru aşa ceva. Helen era în anul întâi şi tocmai avusese primul curs de istoria artei când a descoperit că şi mama ei studiase arta la şcoală şi că a lucrat chiar pentru scurt timp la Muzeul Ermitaj, în tinerețe. Nimic din cadrul familial n-o pregătise pe Helen pentru această revelație; părinții ei n-o duseseră niciodată la muzee sau la galerii de artă. Nici nu aveau vreun tablou în casă, dacă nu luai în considerare câteva aforisme brodate cu nişte cruciulițe, un calendar de la bancă, cu fotografii din Washington, şi propriile-i desene lipite de frigider. Dar într-o seară, la cină, Helen şi mama ei au început una din discuțiile lor legate de mâncare, Marina considerând că e aproape o ofensă morală că

Helen vrea să mănânce numai brânză de vaci când ea a pregătit o cină atât de bună. Fata, în stilul mult apreciat de boboci, a făcut o remarcă spontană, care n-ar fi trebuit înțeleasă de mama ei cea ignorantă: „Mulțumită ție sunt deja revoltător de rubensiană.” Iar mama ei nu numai c-a ştiut cine a fost Rubens, dar şi l-a făcut chiar aliat pentru a-şi susține contraargumentul, spunându-i că mulți pictori mari şi-au ales modele având proporțiile lui Helen, nu numai Rubens, ci şi Tițian. Şi i-a dat apoi exemplu după exemplu de nuduri voluptuoase.

Helen îşi urmăreşte şirul dezordonat al gândurilor aproape o oră, până când se potoleşte în sfârşit, se scoală, trage draperiile şi ridică geamul culisant. Sprijinindu-se cu coatele pe pervaz, inhalează aerul sărat şi se uită la feribotul de după-amiază care intră greoi în port, învolburând apa limpede în timp ce se-aşază între stâlpii impregnați cu creozot. Dinăuntru se revarsă alți turişti, mai întâi bicicliştii, urmați de o mică armată de oameni în haine multicolore, cu rucsacuri, „remorcați” de câini care trag de lese. În spatele lor, maşinile se urcă, pe rând, pe rampă, maşini de teren şi decapotabile, altele cu bărci legate pe capote, două cu rulotă, un camion de mărfuri, o cisternă şi, în cele din urmă, o remorcă plină cu cherestea. Strada dinspre port se umple de o hărmălaie de muzică şi saluturi zgomotoase, apoi însă turiştii dispar în restaurante şi în magazinele de suvenire, iar strada se întoarce la amorțeala tăcută de după-amiază.

Deschide valiza, trage fermoarul de la geanta de umăr şi începe să despacheteze. Şi-a adus prea multe pentru cinci zile, dar e greu de ştiut ce să-ți iei pentru Seattle şi insula Drake în luna august. La Phoenix e cald, sau mai cald, dar aici s-ar putea să ai nevoie de pulover de lână dimineața şi de rochie de plajă la prânz.

Şi, mai ales în astfel de ocazii, apar cele mai multe situații neprevăzute. Ai zice că până la cincizeci şi trei de ani ajungi să te împaci cu tine însuți, dar ea are uneori

obsesii şi susceptibilităţi de adolescentă. Înainte de a veni, s-a tot privit prin lentilele imaginare ale cochetei ei cumnate, iar ceea ce-a văzut n-a fost decât o hipioată grăsulie şi trecută, genul care vinde pâine integrală la piaţă într-o zi de sâmbătă. Şi-a cumpărat, şi a dus după aia înapoi, trei rochii, înainte de a găsi o rochiţă simplă corai, din in, şi o jachetă asortată, elegantă, cu guler mic pe lângă gât, şi care-i veneau bine împreună, dar totuşi nu destul de pretenţioase pentru o nuntă în aer liber. Acum, luând-o şi uitându-se la ea se întreabă ce i-a venit de-a ales o astfel de culoare: străluceşte ca un indicator rutier.

Deschide fermoarul rochiei, şi-o trage peste cap şi îşi pune şi jacheta. În cameră nu e nicio oglindă, aşa că se duce la baie şi se urcă cu grijă pe marginea căzii. Studiindu-şi imaginea în oglindă vede că o ţine peste sâni şi că inul n-are cum să-i acopere burta şi şoldurile proeminente. Toată viaţa a fost atentă la greutate, dar de câţiva ani trece la măsuri tot mai mari, indiferent ce-ar face. Chiar şi după ce a redus caloriile până aproape de punctul de a muri de inaniţie, tot are cu patru kilograme mai mult decât greutatea pe care şi-a propus s-o aibă la nuntă. Nici nu încearcă măcar să se întoarcă şi să se vadă din spate.

Se aude o bătaie în uşă.

Coboară de pe cadă şi deschide uşa comună dintre camera ei şi cea a părinţilor.

— Ah, bună, îi spune mama ei. Am deschis uşa şi am dat peste alta.

Camera părinţilor e în întuneric, dar Helen zăreşte silueta tatălui ei sub cuvertură.

— Vrei să intri? şopteşte Helen.

— Da. Nu te deranjez?

— Nu, despachetam. Ce zici? întreabă ea ridicând braţele şi întorcându-se încet.

— E o culoare frumoasă, răspunde Marina.

— E prea strâmtă? Nu arăt ca un pepene răscopt?

— Nu. Arăți bine.

— Mulțumesc, mamă, dă ea din cap.

— Oricum, nu se uită nimeni la mătuşa miresei, vine răspunsul-şablon al mamei sale.

De când a început bombardamentul, cam două mii de oameni, personalul muzeului şi familiile lor – savanţi şi cercetători, custozi, femeile care mătură şi lustruiesc parchetul – s-au mutat cu toţii în galeriile subterane, ca nişte peşteri, ale Ermitajului. Victor Alekseevici Krasnov este savant, arheolog renumit pentru opera sa despre săpăturile de la Karmir-Blur, şi de aceea, deşi toţi cei de aici sunt, teoretic, tovarăşi, egali, cei câţiva metri pătraţi atribuiţi lui, soţiei şi nepoatei sunt într-un colţ al Adăpostului Antiaerian nr. 3, ferit în spatele unui stâlp de boltă. Cu un covor mare întins între stâlp şi perete, spaţiul e aproape ca o cameră. Mai târziu, când vine iarna şi zidurile bolţii se acoperă de gheaţă, acest colţ se dovedeşte a fi nu numai umed, dar chiar cu unu-două grade mai rece decât în mijloc, unde muncitorii înghesuiţi dau o căldură bovină. Marina are deja motive să regrete acest privilegiu.

Lui îi datorează totul, ştie acest lucru. Când părinţii ei au fost arestaţi, unchiul Victor a luat-o şi i-a dat numele său. Tot el a aranjat să-şi continue educaţia la universitate, apoi la Academia de Arte, iar după ce a terminat a ajutat-o să se angajeze ca docent la muzeu. E un unchi-model devotat, se interesează îndeaproape de prietenele ei, îi supraveghează studiile şi cărţile pe care le citeşte, totul. Ea însă nu confundă acest interes cu afecţiunea. Este doar un act forţat de a stabili un echilibru între ceea ce el consideră a fi o datorie sacră faţă de sora lui moartă şi ameninţarea insidioasă pe care o reprezintă Marina ca fiică a unor activişti contrarevoluţionari condamnaţi. N-are importanţă că acuzaţiile au fost inventate. Nici că el însuşi a fost închis în 1930 sub aceleaşi acuzaţii şi eliberat după un an, atunci când directorul Orbeli a intervenit personal pentru el. A ieşit din închisoare cu plămânii bolnavi şi cu o strădanie obsedantă de a face ca orice aspect din viaţa sa să apară corect şi impecabil.

În fiecare an, petrece câte şase luni în Armenia, la şantierul arheologic din Caucaz. Pleacă de cum se dezgheaţă şi Marina a asociat mereu plecarea lui cu venirea primăverii. În absenţa unchiului, casa devine mai caldă şi mai luminoasă. Nadejda îşi lasă părul desfăcut şi îşi îmbracă copiii în haine de joacă. Toată vara trăiesc cât se poate de boem: mănâncă când le e foame, stau treze cât vor, îi invită pe Dmitri şi pe prietenii lui. Iar toamna, când vine Victor, toată casa trece printr-o perioadă de reorganizare. Dar chiar şi aşa, apartamentul relativ mare şi intim face ca rigiditatea, întrebările lui calculate şi predicile plicticoase să fie mai uşor de suportat. Aici, în acest spaţiu înghesuit, este greu de tolerat.

Şi în afară de asta, Victor Alekseevici Krasnov sforăie.

Chiar aşa, cu un batic înfăşurat strâns în jurul capului şi cu perna trasă pe urechi, nu poate înăbuşi zgomotul. Cu o noapte în urmă, după ce a ieşit din tură, de la paza acoperişului, a mai rămas trează încă nişte ore bune, creierul ei obosit fiind prins ca într-o cursă în ritmul respiraţiei unchiului. Mai întâi, huruitul prelung, ca de vulcan. Apoi o pauză inegală de linişte. Ca atunci când auzi şuieratul unei bombe şi aştepţi explozia. Marina numără până la douăzeci, uneori chiar până la treizeci înainte ca el să inspire, în sfârşit, din nou.

Unchiul are scutire completă de serviciu militar, din cauza plămânilor. În mod logic, probabil că asta-l şi face să sforăie atât de tare, deşi Marina bănuieşte că e mai degrabă o extindere a caracterului lui pedant, care trebuie ascultat chiar şi atunci când doarme. Până dimineaţa e sigură c-ar putea să-i bage o cârpă pe gât şi nu s-ar simţi cu nimic vinovată.

Mătuşa Nadejda a adus raţia de pâine şi cafea pentru toţi trei. Cafeaua, aproape incoloră, e fiartă peste zaţul deja folosit. Ceaiul pe care Marina l-a cumpărat în schimbul cerceilor cu rubine ai mamei ei s-a dus de acum două săptămâni. Rubine frumoase, suspendate de aurul filigranat. O sută de grame de ceai.

— Serghei Pavlovici zice că au confirmat azi-dimineață că a căzut Uriţkul.

Zvonul circulă cu înverşunare, dar e prea îngrozitor ca să fie crezut. Uriţk e la doar zece-doisprezece kilometri de Ermitaj, la câteva staţii de tramvai.

La radio, ştirile proaste vin la câteva zile după zvonuri, dar, cu toate acestea, oamenii se adună dimineaţa în jurul radioului şi repetă, de la unul la altul, în adăpostul din Ermitaj, declaraţiile oficiale. Chiar şi aşa, ascunse în propaganda însufleţitoare a Biroului de Informaţii, în ultimele zile vin numai veşti rele. Se pare că încrederea lui Victor în superioritatea imediată a Armatei Roşii asupra nemţilor a fost deplasată. E a treia săptămână din septembrie şi germanii împing constant înapoi armata, apropiindu-se tot mai mult de porţile oraşului. A avut însă dreptate în legătură cu bombardamentul. Unchiul pare să găsească un soi de satisfacţie sinistră în regularitatea ca de robot cu care avioanele germane reapar în fiecare seară la ora şapte fix. Dacă nu de altceva, spune el, confirmă justeţea deciziei de a nu fi ţinut seama de groaza Nadejdei şi de a fi permis evacuarea copiilor.

Nu au reuşit să afle nimic despre Tatiana şi Mihail de când au fost evacuaţi, dar se agăţau amândoi de convingerea că sunt încă vii, că nu au fost printre cei bombardaţi de nemţi în timp ce părăseau oraşul. Au sosit veşti cumplite despre trenuri ajunse în Urali cu vagoanele carbonizate, pline de trupuri de copii arşi.

Deşi Nadejda se cutremură când aude, nu contrazice certitudinea arogantă a soţului că puii ei sunt în siguranţă. Ar însemna să cobească. Dar nici nu poate fi de acord, aşa că se preface că n-a auzit. Îi dă Marinei cafeaua şi pâinea şi o întreabă cum a dormit.

Doar pentru că e atât de obosită, Marina începe să plângă deasupra lichidului gălbui. Mătuşa aşază cu grijă pe jos ceaşca nepoatei, ca să nu se verse cafeaua, şi o ia în braţe ca pe un copil. O mângâie pe păr şi scoate sunete

liniştitoare. Fiecare suspin, fiecare gest este îngreunat de absența propriilor copii.

— Îmi pare rău, spune Marina stânjenită.

— Nu-i nimic. Eşti îngrijorată din cauza lui Dima. Nu trebuie. Nu e vreme de scrisori. Şi ştii cum distribuie armata corespondența, probabil că vei primi un pachet întreg o dată.

În prima lună a primit scrisori, chiar dacă doar câteva rânduri mâzgălite în grabă, dar acum nu mai avea nicio veste de la mijlocul lui august. Divizia lui era printre cele încercuite după ce a căzut linia Luga şi în tot haosul dispăruseră mulți, printre care şi Dmitri. Soțul Olgăi Markaeva, Pavel Ivanovici, era şi el tot în Divizia a Treia, dar nu a putut să le spună nimic, decât că niciunul dintre cei cu care a vorbit din acea unitate nu l-a văzut pe Dmitri căzând. Speranța Marinei, amestecată cu ruşine, este că se află printre dezertori.

— O să vină acasă, îi spune Nadejda. Toți vor veni acasă, în curând. Apoi începe şi ea să plângă.

Victor se uită fix în ceaşcă, prefăcându-se că nu bagă de seamă. La fel cum se preface şi Marina că nu aude cum unchiul şi mătuşa ei fac dragoste pe furiş, cum se preface fiecare că nu observă certurile familiale ori zgomotul şi mirosul găleților cu urină. După câteva momente, unchiul nu mai suportă. Fără un cuvânt, se ridică şi îşi întoarce scaunul cu spatele spre cele două femei şi cu fața spre biroul improvizat la picioarele saltelei sale. Asta înseamnă că acum lucrează şi nu trebuie deranjat. Nadejda îşi trage nasul şi îşi muşcă buza.

În măsura în care acest lucru e posibil în adăpostul aglomerat, oamenii se agață de rutina zilnică pe care au avut-o înainte de război. E un act comun de credință că dacă fac ceea ce făceau înainte îşi vor retrăi vechea viață. Oamenii de ştiință îşi scriu lucrările, studenții se pregătesc pentru examene. Victor Alekseevici Krasnov îşi organizează notițele luate pe teren timp de câțiva ani, pentru a începe lucrul la istoria culturii Urartu. Şi,

conştiincios, îşi rezervă în fiecare dimineaţă câte o oră, înainte de a se duce, împreună cu Nadejda, să muncească la fortificaţii, apoi îşi mai petrece câteva ore lucrând la lumina unei lumânări de altar.

Marina nu poate trece de scaunul masiv, aurit, pe care Victor şi l-a luat dintr-un set adus jos de ea, săptămâna trecută, din Sala Snyders.

— Pardon?

— O clipă, Marina.

Ochii lui Victor nu se ridică de pe pagina pe care scrie. În sfârşit, îşi încheie ideea, ia o înghiţitură din restul de cafea şi apoi se ridică pentru a-i face loc Marinei să treacă. Îi urează o zi bună. Fata îşi ascunde sentimentele ucigaşe sub o înclinare a capului, dar nu se poate preface într-atât încât să-i întoarcă salutul.

Pentru Marina e mai greu să-şi ducă viaţa de dinainte. A fost ghidă la muzeu, iar acum nu mai are pe cine să îndrume şi nici nu mai e nimic de văzut acolo. În fiecare zi se plimbă prin galeria de pictură abandonată, cu ferestrele sparte şi bătute în scânduri. Lângă intrarea în fiecare sală se află grămezi de nisip, în caz că izbucneşte vreun incendiu, iar pe pereţi atârnă şiruri întregi de rame goale, lăsate aşa ca o făgăduinţă că tablourile se vor întoarce într-o bună zi. De câte ori intră în vreo sală, reface acelaşi scenariu, plasând mental în ramele lor câte picturi îşi poate aminti. Trece ca o fantomă pe lângă dreptunghiurile goale şi descrie mecanic tablourile care se aflau în ele. Redă istoria picturilor şi poveştile pe care le spun ele, arătând gama de expresii la bocitoarele lui der Goes sau modul în care foloseşte Velázquez lumina şi umbra pentru a transforma vopseaua într-o faţă de masă din in, cu o textură pe care aproape c-o simţi în vârful degetelor. Cu coada ochiului, aproape că vede pâinea, rodiile şi peştii, aranjate toate pe ţesătura grea, şi pe cei trei ţărani pozând în jurul mesei de prânz. Aceştia sunt foarte veseli, ca de obicei. Unul pare să-i facă cu ochiul.

Astăzi, drumul pe care-l parcurge până la cea mai mică

dintre cele trei săli cu luminator o poartă prin Renaşterea italiană. Aici este *Iudita* lui Giorgione. E atât de senină, de echilibrată, încât ai un şoc dacă-i urmăreşti privirea coborâtă, de-a lungul piciorului bine proporţional, şi vezi sub talpă capul crunt al lui Olofern.

Iar aici e *Înălţarea la cer a Mariei Magdalena.* Zboară, ochii ei uimiţi privesc în sus, are braţele desfăcute larg, veşmântul şi eşarfa lungă şi roşie flutură în urma ei. Pe Magdalena o duc doi îngeri adulţi şi mai mulţi îngeraşi, *putti,* mici amoraşi grăsulii care o poartă pe spate şi pe umeri de parcă-ar fi un sac greu cu boabe. Domenichino a mai pictat şi pe cer heruvimi ciudaţi, capete de copilaşi susţinuţi de aripi.

— Bună dimineaţa.

Magdalena şi îngeraşii dispar, înlocuiţi de o ramă aurită, goală.

Ania, una dintre babuşte, se apropie şchiopătând de Marina. Chiar dacă se miră, Ania n-o întreabă pe Marina ce face, de ce hoinăreşte prin sala aia goală, uitându-se la… nimic. Se opreşte lângă ea, îi urmăreşte privirea şi dă din cap apreciativ.

— Şi mie mi-a plăcut întotdeauna asta. Ai auzit? o întreabă apoi. Au trebuit să închidă din nou Uzina Kirov. Blestemaţii de nemţi au aruncat o bombă cu explozie întârziată care a ajuns în pivniţă. O fată se ocupă acum de ea.

Un grup de fete au fost pregătite să dezamorseze bombele cu explozie întârziată aruncate acum de nemţi, iar faptele lor eroice au devenit subiectul ştirilor de noapte. Pentru a reduce pierderile de vieţi omeneşti, fetele lucrează singure, o femeie se târăşte în craterul lăsat de bombă, asudând contra cronometru. Acestea sunt noile simboluri ale femeii sovietice, Iuditele care intră singure în luptă împotriva monştrilor mecanizaţi, ucigând duşmanul pentru a-şi salva poporul.

Munca Marinei e mai puţin dramatică. Tot ce-a mai rămas în muzeu şi care poate fi mutat e tras în jos pe

scări, scos din calea distrugerii. De când au început bombardamentele, au cărat sute de scaune, vaze şi tăblii masive din piatră, candelabre uriaşe, oglinzi şi canapele. Rând pe rând, sălile rămân goale. E muncă fizică grea, aproape la fel de obositoare ca şi împachetatul. Ieri, toată ziua, şase dintre ele s-au luptat cu două candelabre mari din onix pe care au trebuit să le coboare din marea Sală Italiană cu luminator în pivniță.

Acum, alte membre ale echipei lor s-au mutat în mica Sală Italiană cu luminator. N-au mai rămas decât scaunele şi mesele cu care se pot descurca două femei. Marina apucă un capăt al unui divan mic, Ania pe celălalt. Îl cântăresc în mâini şi ies încet din galerie.

Lionello Spada, *Martiriul Sfântului Petru.* Annibale Carracci, *Sfintele femei la mormânt.*

— Ce spui, dragă? întreabă Ania. Nu mai aud prea bine.

Marina îşi dă seama jenată că a vorbit singură.

— Oh, vă rog să mă scuzați. Nu-i nimic, e un fel de joc de-al meu. Să văd câte tablouri îmi amintesc.

— Adică îți faci un palat al memoriei?

Marina n-a auzit niciodată de aşa ceva.

— Nu se mai învață asta la şcoală? întreabă Ania consternată. Când eram mică, ne făceam palate ale memoriei care ne ajutau să învățăm pentru examene. Îți alegi un loc real, cel mai bine un palat, dar se poate orice clădire cu multe camere, şi îl mobilezi cu tot ceea ce vrei să ții minte.

— Cum adică îl *mobilezi?* Marina clatină din cap perplex.

— Păi, uite, mai întâi treci prin camere şi le memorezi aşa cum sunt. Şi după ce le-ai învățat, poți adăuga, în imaginația ta, tot ce vrei. Uite, când a trebuit să ținem minte Legea Domnului, de exemplu, închideam ochii şi puneam, în fiecare cameră, o întrebare şi răspunsul. Ania şi-a coborât vocea. Familia prietenei mele din şcoală făcea parte din anturajul de la curte, continuă ea. Înainte de

războiul civil, aveau o casă frumoasă, cu treizeci şi cinci de camere. Acum sunt acolo birouri ministeriale, dar când eram eu mică, acela era palatul memoriei mele. Îți pot spune şi acum cu exactitate ce conținea fiecare cameră.

Ania se opreşte, lasă jos capătul ei de divan şi închide ochii. După un moment, fața i se luminează.

— Când intri pe uşa din față, e pardoseală de marmură şi un covor persan foarte mare. În mijlocul covorului, unde e un model cu trandafiri, îmi pun cea de-a treia întrebare din Legea Domnului. „Ce trebuie să faci ca să-L mulțumeşti pe Domnul şi să-ți izbăveşti sufletul?" După aia, mă duc la şemineu, care are o poliță din marmură neagră sculptată. Înăuntru, în loc de lemne, îmi pun răspunsul. „În primul rând, să-L cunoşti pe Dumnezeu cel adevărat şi să crezi în El. În al doilea rând, să duci o viață în credință şi să faci fapte bune." Ania deschide ochii. Şi aşa pot străbate toată casa, să mă opresc în fiecare loc şi să pun acolo ceea ce vreau să-mi amintesc. Iar mai târziu, vin şi recuperez ce-am lăsat.

— Şi funcționează?

— Am memorat toată Legea Domnului, toți împărații romani şi anii lor de domnie, pe Romanovi, bineînțeles. Tot. Şi e încă aici, îi spune ea ducându-şi mâna la frunte. Sunt ca un elefant bătrân. Poți să mă-ntrebi orice.

Marina vrea să coboare din maşină. Trebuie să meargă la toaletă. Helen i-a spus că mai sunt doar câteva minute până acasă la Andrei, dar Marina crede că a trecut cam mult de atunci. Se apleacă în față şi îl bate pe Dmitri pe umăr, iar el se întoarce de pe scaunul de lângă şofer. Are centura de siguranță şi nu poate ajunge la urechea lui.

— *Mnie nujno v tualiet,* îi şopteşte.

Au intrat pe un drum lung, pietruit, şi Marina vede o casă frumoasă, gri, acoperită cu scândură, înconjurată de copaci.

— Am ajuns, mama, îi spune Helen. Strada e flancată de maşini, dar se poate intra pe drumul de acces.

Marina suspină uşurată când îşi vede fiul venind din spatele casei şi întâmpinându-i cu brațele deschise, peste gazon. O să aibă el grijă de ea.

— Uite c-ați ajuns, exclamă Andrei. Îmi pare bine că te văd, Helen. Îşi îmbrățişează sora. Am auzit c-ați avut o aventură pe drum.

Marina se întreabă ce aventură o fi avut Helen. Să nu uite să întrebe.

Andrei înconjoară maşina, îl îmbrățişează pe Dmitri şi în cele din urmă se apleacă s-o ajute să iasă de pe bancheta din spate.

— Şi ce face domnişoara mea de onoare?

Ea îi spune în şoaptă nevoia.

— Bineînțeles. E urgent?

Marina încuviințează din cap.

— Voi doi mergeți înainte. Toți sunt în spate. Am rămas un pic în urmă cu repetiția, dar spuneți-i lui Naureen să înceapă fără mine. Apoi se întoarce spre Marina şi o conduce peste gazon. Eşti gata pentru mâine, pentru ziua cea mare?

Femeia îşi scormoneşte iute prin minte, dar nu găseşte nimic.

— Sunt, îi răspunde radioasă. Ziua de mâine vine oricum, indiferent dacă suntem pregătiți sau nu.

— Asta aşa-i. Aici nu se mai termină. Se pare că una dintre domnişoarele de onoare ale lui Katie s-a trezit cu o toxiinfecție alimentară. Şi azi-dimineață a sunat florarul. Un transport de flori a rămas în portul din Anacortes. Urcă încet treptele verandei.

— Să mă duc eu să le aduc?

— Florile? Oh, nu, se ocupă Naureen. Nu, tu stai şi te relaxezi acum, mamă. Ştii drumul, nu? o întreabă el la capătul scărilor. Prin camera de zi, prima uşă la stânga.

Marina dă din cap.

— Cred că-i mai bine să mă duc acolo. Copiii nu mai au răbdare. Când termini, vino pe plajă.

Prima încăpere în care intră e răcoroasă şi întunecată. Lumina pătrunde ca nişte fâşii de aur printre jaluzele şi cade pe podea. Aşa, cu şemineul din piatră şi cu grinzile vizibile ale tavanului, camera îi aminteşte de vechile *daka,* căsuțele ruseşti de la țară, şi de pavilioanele de vânătoare. Se uită în şemineu, dar acolo nu-i nimic în afară de coaja neagră a unui buştean. În fața şemineului o canapea, pe care se află un sac de dormit din nailon roşu-aprins. Şi aici e o fotografie cu trei persoane care zâmbesc. Andrei. Soția lui. Gândeşte-te. Cum o cheamă? Naureen. Pune-o în şemineu. Naureen. Şi o fetiță cu aparat dentar.

Vezica presează insistent, amintindu-i că trebuie să meargă la toaletă. Andrei i-a spus că prin camera de zi, apoi… nimic. Ei, o găseşte ea, se gândeşte. Uite camera de zi. Treci prin ea.

Marina intră în sufragerie şi apoi într-o bucătărie mare. Prin ferestrele încăperii vede un gazon care duce în pantă uşoară spre apă. Jos, lângă plajă, se adună un grup de oameni. După bucătărie şi o mică spălătorie, e o scară care urcă. După scară se întoarce înapoi, într-un hol cu uşi de o parte şi de alta. Le deschide pe rând. Un dormitor. Alt dormitor. O cameră cu televizor ca un ecran de cinema. În cele din urmă, şi în ultima clipă, o toaletă.

E minunat să faci pipi după ce te-ai ținut atât de mult.

Ascultă muzica apei pe apă şi simte uşurarea minunată din ea. Şi să stai aici, unde-i cald şi intim, nu să te aşezi pe vine pe o oală de noapte în gerul muşcător. Unul dintre efectele acestei deteriorări pare să fie faptul că, pe măsură ce orizontul atenției ei se îngustează, se şi concentrează ca o lupă asupra micilor plăceri pe care nici nu le-a băgat în seamă ani de zile. A încercat o dată să-i arate lui Dmitri frumusețea fără de sfârşit din paharul ei cu ceai. Părea chihlimbar cu tăciuni îngropați de lumină, iar când l-a ținut aşa, în pahar a apărut un curcubeu care i-a tăiat respirația. El a dat înțelegător din cap, dar părea mai degrabă îngrijorat. Ce-ar spune dacă i-ar povesti că pipiul ei sună ca o simfonie?

Da, nu-i aşa că-i frumoasă? Se numeşte Sala Renaşterii italiene timpurii şi este un exemplu minunat de stil aparținând istoricismului. Uitați-vă la elegantele ornamente aurite de pe tavan şi de deasupra uşilor. Coloanele sunt făcute din jasp, iar aceste uşi impresionante au intarsii din lemn scump şi sunt decorate cu camee din porțelan pictat.

Vreți să vă îndreptați atenția aici, vă rog. În atâta splendoare, poate fi uşor trecută cu vederea, e atât de mică şi de tăcută, dar aceasta e una dintre comorile colecției. E desăvârşită, nu? Ce limpezime şi grație! Simone Martini a fost principalul artist al şcolii sieneze de la începutul secolului al XIV-lea, iar lucrările sale sunt foarte rare. Această mică Madonă reprezintă jumătate dintr-un diptic rabatabil; cealaltă parte, care lipseşte, îl înfățişa pe îngerul Gavril. Aşa că privitorul modern poate vedea doar o parte din pictură. Nouă ni se pare pierdută în propriile-i gânduri, cu capul înclinat într-o contemplare visătoare. Dar, de fapt, ascultă un înger nevăzut care îi spune că va da naştere Fiului lui Dumnezeu.

Primele zăpezi au căzut devreme în acest an. E doar octombrie, dar stratul de pe acoperiş are deja cincizeci de milimetri. La radio, zăpada e anunțată ca semn bun pentru că asta înseamnă că vine iarna, iar iarna a fost întotdeauna salvarea Rusiei. Iarna rusească l-a întors din drum pe Napoleon şi se spune că nu-l va lăsa nici pe Hitler să intre în Moscova.

Fasciştii şi-au întors armatele spre Moscova şi, în ciuda vitejiei sinucigaşe a Armatei Roşii şi a cetățenilor, avansează inexorabil, la fel ca atunci când s-au îndreptat spre Leningrad. Sunt însă semne că zăpada şi noroaiele le-au încetinit înaintarea.

Iar pe acest front, nemții nu se mai mişcă deloc. Se pare că, în final, s-au hotărât să nu mai invadeze Leningradul, ci să-l distrugă pur şi simplu cu bombe. În unele zile sunt peste zece raiduri aeriene. Sunt nopți în care Marina nici nu-şi părăseşte postul de pe acoperiş, iar în timpul zilei, munca e întreruptă atât de des încât au început să ignore sirenele. Zgomotul e asurzitor, dar continuă să muncească, ascultă şuieratul obuzelor şi bubuitul înfundat al bombelor, calculând cu o parte din creier distanța.

Totuşi, în această dimineață e linişte. Răgazul dintre raiduri e mult mai important. A început din nou să ningă, fulgii cad încet dincolo de ferestrele înalte şi arcuite ale Sălii Renaşterii italiene timpurii. Marina n-a mai pomenit aşa linişte profundă, nu se aud decât paşii ei şi ai Aniei.

Ania o ajută pe Marina să construiască un palat al memoriei în muzeu.

— Cineva trebuie să-şi amintească, îi spune Ania, altfel va dispărea fără urmă, şi atunci pot să spună că nici n-a existat.

Aşa că în fiecare dimineață, cele două femei se scoală devreme şi străbat încet sălile. În fiecare zi mai adaugă câteva încăperi, refăcând din memorie Ermitajul, tablou cu tablou, statuie cu statuie.

Bătrâna se opreşte lângă o ramă arcuită şi o şterge cu ştergătorul de praf din pene. Marina a observat că e foarte atentă să curețe doar rama, nu şi spațiul pe care l-ar fi ocupat pictura în sine. Marina se opreşte în spatele ei.

— O madonă, spune ea, dar nu-şi aduce aminte. O clipă, nu-mi spune.

E o madonă, dar în aceste săli sunt probabil o sută de madone, iar când Marina e obosită şi flămândă, acestea încep să se amestece între ele. Iar acum e mereu obosită şi flămândă, chiar şi după ce mănâncă.

Marina se uită fix la perete, dar nu reuşeşte să vadă decât femei în crinoline uriaşe şi gentlemeni cu peruci pudrate, mulțumiți de sine. Din cine ştie ce motiv, Sala Renaşterii italiene timpurii a devenit locaşul temporar a vreo zece portrete de curte în drumul lor spre galeriile subterane. Au fost sprijinite de pereți şi lăsate aşa.

Gândeşte-te, se dojeneşte ea. Toate exponatele din muzeu au fost aranjate în ordine cronologică strictă şi după proveniență. Aşa că după cei doi Gerini, şcoala florentină de la începutul secolului al XV-lea, vine… ce?

— Închide ochii, îi spune Ania. Cu ochii deschişi nu poți vedea decât sala aşa cum este ea acum.

Marina îi urmează sfatul.

— Acum, apelează la memorie şi prefă-te că trebuie să conduci din nou un grup. Intră iar în sală.

Se imaginează intrând în încăpere. Conduce un grup format din duci şi ducese, figurile din portretele de Curte. Sala Renaşterii italiene timpurii, le spune. Pe vremea dumneavoastră, o ştiați sub numele de Primul Salon de recepție. Aici ați fi aşteptat să vă întâlniți cu ambasadorul sau cu membrii Curții. Vede pereții albi cu stucaturi, intersectați de pilaştri lambrisați. Tablourile sunt atârnate într-un singur şir deasupra plintei din piatră albastră.

Categoric, picturile încep să-i vină în minte: crucificări, sfinți, Madona în veşmânt verde-închis, cu halo aurit.

— E cea cu doi sfinți şi îngeraşi la urechi. Oh, cum se

numeşte? Marina ezită, apoi îşi aminteşte brusc. *Madona şi pruncul cu Sfinții Iacob cel Tânăr, Ioan Botezătorul şi îngerii.* Bicci di Lorenzo. Şcoala florentină. Nu-mi amintesc datele.

Marina a crezut că va fi mai uşor. În fond, a ghidat tururi prin aceste săli timp de doi ani şi era mândră că a învățat mai multe despre colecție decât unii ghizi care lucraseră aici mai bine de zece ani. Dar a descoperit repede cât de inegale îi erau cunoştințele. În tururile generale de muzeu erau omise aripi întregi, iar grupurile erau conduse prin multe săli fără a se opri. Până şi în vizitele specializate prin galeria de pictură erau descrise doar câteva tablouri selectate din fiecare sală. În această încăpere, de exemplu, se opreau doar la cea mai mică pictură, *Buna Vestire* de Martini.

Nu are probleme cu piesele care se aflau în sarcina sa, dar îi e mai greu să-şi amintească tablourile dintre ele, deşi a trecut pe acolo de mii de ori. Şi mai sunt şi nenumăratele vaze şi bibelouri, toți amoraşii de marmură, busturile şi torsurile.

Totuşi, Ania a fost supraveghetoare de sală. Ea îşi petrecea câte o zi întreagă stând într-un loc şi se pare că de-a lungul anilor a învățat tot muzeul pe de rost. Poate intra într-o sală să aleagă orice loc de pe perete şi să-i descrie Marinei ce a fost acolo. Nu are nicio pregătire în domeniul artei, nu ştie nimic despre stiluri, şcoli sau proveniența exponatelor, uneori nu ştie nici măcar numele artistului sau al operei, dar ştie cum arată fiecare. Îşi aminteşte însă doar ceea ce a putut vedea de pe scaunul ei. De exemplu, în Sala celor douăzeci de coloane, unde era expusă colecția numismatică, Ania e în stare să descrie fiecare vază şi piedestalul ei, sau aranjamentul în sală al diverselor casete din sticlă, dar, din partea ei, acestea puteau conține la fel de bine nasturi sau bomboane. Altfel, e minunată. Marina se îndoieşte că însuşi directorul Orbeli ştie la fel de bine ca Ania ce se află în muzeu. De fapt, se întreabă dacă n-ar

trebui să-i spună lui Orbeli despre Ania. Nu s-ar putea dovedi utilă când operele de artă se întorc din nou acasă, pentru a grăbi punerea lor la loc?

Când a deschis însă subiectul în fața unchiului Victor, acesta i-a spus:

— Sunt sigur că Iosef Abgarovici ştie ce se află în muzeul lui, Marina, nu are el nevoie de ajutorul unei babe.

— Dar e uluitor, a insistat Marina. Se simțea de parcă ar fi găsit o comoară, cum trebuie să se fi simțit unchiul Victor când a descoperit prima cuneiformă la Karmir-Blur. Nu ştie doar piesele importante. Ieri, mergeam prin Galeria 1812 şi mi-a descris figurile generalilor.

Sunt peste trei sute de portrete, iar Marina nu-l poate distinge pe unul de celălalt.

Victor însă n-a fost prea impresionat.

— E o şmecherie ieftină, Marina. Ce rost are dacă nici nu ştie cine sunt?

E o întrebare bună şi fata nu ştie ce să răspundă. Crede însă că totuşi contează să vezi opere de artă chiar dacă nu ştii ce înseamnă ele.

Sala Leonardo este liniştită ca o cameră de copii. Aici nu sunt rame, ci doar cele două panouri de sine stătătoare pe care se aflau madonele lui Leonardo. Marina se opreşte lângă primul panou şi recită.

— *Madona cu pruncul* cunoscută şi sub numele de Madona Benois, de Leonardo da Vinci. Operă timpurie a lui Leonardo, una dintre cele două madone începute de el la Florența, în 1478. Este unul dintre puținele originale incontestabile ale maestrului.

Dintre toate madonele din muzeu, pe aceasta Marina n-ar putea-o uita. Îi iubeşte şi pe mamă, şi pe copil şi îi e foarte dor de amândoi. Maria e în totalitate umană, nu e o frumusețe îndepărtată, ci o tânără încântată de surpriza acelui copil, iar Iisus prunc e atât de gras şi de plin de gropițe, un bebeluş rotofei, la fel ca Mihail când era mai mic. Stă aşezat în poala Mariei, iar degetele-i grăsulii

apucă floarea pe care i-o arată ea şi o studiază ca un om de ştiință. În mod secret, se gândeşte la această pictură ca fiind a ei. Maria are fruntea înaltă, ele două chiar seamănă un pic, şi Marina îşi imaginează uneori că ar putea ea însăşi să fie modelul.

— Ce porcărie! Vezi?

Ania stă în fața celuilalt panou, cel pe care se afla cea de-a doua madonă a lui Leonardo. Clatină din cap şi-şi exprimă indignarea, arătând spre podea. S-a împrăştiat sau a adus cineva nisip din colț, din grămada de pe prelată.

— O să zgârie lacul.

Arată spre celălalt capăt al sălii, lângă uşă, unde stă sprijinită o mătură.

— Mi-o aduci, drăguță?

Marina aduce mătura. Când se întoarce, bătrâna îngenunchează în fața panoului ca o pocăită în fața altarului, cu capul plecat, cu fusta roată pe podea.

— O să spun o rugăciune şi pentru tine, o lămureşte pe Marina când o vede uitându-se la ea.

— Eu nu sunt credincioasă, obiectează fata.

Bătrâna o cântăreşte din ochi.

— Fiecare crede în ceva. Apoi zâmbeşte şi adaugă: Tu vrei să spui că eşti prea educată pentru a crede prostiile şi superstițiile bătrâneşti. Da?

Aşteaptă ca Marina să-i răspundă, dar fata e politicoasă şi nu zice nimic.

— Atunci n-o să-ți strice rugăciunea mea.

Cu un gest sigur, bătrâna îşi duce degetele la frunte, la piept, apoi la umeri şi începe să bolborosească. Marina îşi întoarce privirea, cu aceeaşi stânjeneală pe care o simte când e martoră la gesturile spastice ale schilozilor sau la aiurelile celor slabi de minte. Se întreabă dacă n-ar trebui s-o lase pe Ania singură, dar şi asta i se pare nepoliticos, aşa că aşteaptă, sprijinită de mătură şi studiind peretele alb la care se roagă Ania.

Din pătratul întunecat al lambriului, acolo unde atârna

odată tabloul, se materializează Madona Litta. Cu nasul acvilin şi trăsături de porțelan, Madona, care se uită în jos, la pruncul pe care-l alăptează, e studiul perfect al mulțumirii. Iisus copil e însă centrul picturii. Nu e doar un boț dulce de cărnuri roze, ci anunță deja o prezență adultă. Cu o mână, apucă sânul expus şi suge absent, ochii săi negri şi întunecoşi uitându-se undeva afară din pictură, cântărind scena pe care-o are în față, o bătrână femeie de serviciu sovietică îngenuncheată la picioarele lui. Priveşte fără surprindere.

După ce Ania îşi isprăveşte rugăciunile, se închină din nou, îşi netezeşte fusta şi o roagă pe Marina să-i măture nisipul de pe tiv. Apoi îşi linge degetele şi adună firele rătăcite. Marina îşi pune ştergătorul de praf sub braț şi o ajută pe bătrână să se ridice în picioare; are fusta plină de nisip. Înainte de a pleca, Ania îşi lipeşte buzele de degetele de la picioare ale pruncului Iisus şi mormăie ceva către el. La uşă, Marina se întoarce şi se uită peste umăr: pruncul Iisus le priveşte rezervat. Apoi, lasă sfârcul din gură şi râgâie.

Suntem nebune amândouă, se gândeşte ea.

Ştie că aceste vedenii se pot explica simplu prin epuizare. Prin foame. Prin stresul de a trăi ca vitele. Dar sunt şi o iluzie necesară, un har.

După un cort alb care se umflă în bătaia vântului, sunt adunați jos, pe plajă, vreo douăzeci de oameni, un regiment de scaune pliante stă rânduit în fața unei arcade închiriate, iar mai încolo se văd apele adăpostite de golful Pillikut.

— Bună ziua. O femeie veselă, cu un zâmbet profesional, îi acostează pe Helen şi pe Dmitri care traversează pajiştea. Sunt Sandy Holcomb, organizatoarea nunții. Şi dumneavoastră sunteți...?

— Dmitri Buriakov şi Helen Webb, îi spune Helen.

— Minunat, exclamă femeia luminându-se la față. Tocmai începeam. Vreți, vă rog, să vă aşezați aici şi să-mi spuneți dacă auziți pe toată lumea?

— Organizatoare de nunți? o întreabă Dmitri pe Helen. Ai mai auzit vreodată de aşa ceva?

În timp ce femeia îl aşază pe fiecare la locul său, Helen şi Dmitri se duc în rândul din spate, reprezentându-i pe musafirii care se vor aduna a doua zi la ceremonie. E ca şi cum ai urmări o repetiție cu public la teatru. În timp ce le însoțesc pe mame pe gazon, fratele mirelui şi doi prieteni rânjesc stingheriți, subminându-şi unul altuia slabele tentative de solemnitate. Tânărul care-o însoțeşte pe mama miresei îi şopteşte ceva la ureche. E posibil, se gândeşte Helen, să flirteze cu ea. Naureen e cu doar câțiva ani mai tânără decât Helen, dar e bronzată şi atletică, acelaşi gen zvelt ca şi Katherine Hepburn, care pare să îmbătrânească la fel ca lemnul de esență tare.

Helen îşi aminteşte cât au fost de surprinşi cu toții când Andrei, la vârsta de treizeci şi şase de ani, a apărut cu Naureen. Părea sortit să rămână burlac. Helen nu-şi aduce aminte să fi adus vreodată o fată acasă sau să se fi arătat interesat de vreuna. Deşi prietenele ei făceau pe mironosițele, dar flirtau cu el când îl întâlneau, era fără speranță de serios şi total indiferent la farmecele lor, un tocilar care părea mulțumit să se îngroape în manualele lui.

Mai târziu, viața i s-a confundat cu munca, iar după o specializare în transplanturi de cornee, programul i-a fost mai mult sau mai puțin dictat de incidența accidentelor de mașină. S-a mutat din casa părintească doar ca să-și cumpere un apartament de unde putea să ajungă pe jos la spital. Helen a fost acolo o dată sau de două ori și tot ceea ce voiai să știi despre viața privată de atunci a lui Andrei puteai afla din camerele mobilate sărac: caserole cu mâncare cumpărată pe bufetul din bucătărie, un cactus mort pe pervazul ferestrei, săculeți goi de aspirator pe un taburet de bar. Își adusese de acasă dormitorul din lemn de arțar, pe noptieră erau teancuri de reviste medicale, iar în tăblia de la capul patului erau înfipte o mulțime de ace cu ațe. Când Helen l-a întrebat ce-i cu ele, i-a spus că noaptea stă în pat și face exerciții de băgat ața în ac pe întuneric, ca să reușească acest lucru și în sala de operații, când poartă ochelari fumurii măritori.

— Ochelarii măresc atât de tare, încât totul pare înceţoşat. Parc-ai fi orb, îi explicase el, aparent fără ironie.

Helen bănuieşte că n-a avut probabil niciodată o întâlnire care să nu fi fost aranjată de altcineva. Aşa că atunci când părinții au sunat-o la Phoenix și i-au spus că Andrei a cunoscut o fată și că părea ceva serios, Helen a și categorisit-o drept o vânătoare de soț, deosebit de hotărâtă, care s-a fixat pe un chirurg. Când Naureen s-a dovedit a fi drăguță și, unde mai pui, cu zece ani mai tânără, Helen n-a mai avut nicio îndoială. Nu era foarte apropiată de fratele ei, dar nici nu-i plăcea să-l vadă dus aşa de nas.

Acest lucru s-a întâmplat în urmă cu douăzeci și cinci de ani, iar Helen recunoaşte de bunăvoie că a judecat-o greşit. Căsătoria este cel mai bun lucru care i se putea întâmpla lui Andrei, pentru că Naureen i-a oferit un cămin și o viață cum n-ar fi reuşit niciodată să-și facă de unul singur. Sub grija ei, și-a mai dezvoltat și alte preocupări, iar acum poate duce la bun sfârşit o discuție

despre restaurante, politică sau sporturi locale. Anul trecut i-a cumpărat o undiță din titan şi i-a plătit lecții de pescuit.

— Acum lucrez la hobby-uri, a glumit ea. La un moment dat trebuie să se pensioneze şi nu vreau să-şi piardă vremea prin casă toată ziua.

Pare să-l adore pe Andrei, iar el, la rândul lui, se înmoaie vizibil în prezența ei şi toată stăpânirea sa de sine se topeşte într-o gratitudine de cățel de câte ori ea îl laudă sau îl ia de braț. Iar dacă o fac doar de ochii lumii, Helen n-a reuşit să vadă niciodată o cât de mică fisură în această fațadă. Par într-adevăr să se iubească, chiar şi după atâția ani.

În spatele lui Naureen vine o fetiță de vreo cinci ani, nepoata mirelui. Înaintează concentrată şi decisă, aruncând hotărâtă petale imaginare din coşulețul ei de răchită. Fratele mai mic al fetiței încremeneşte la mică distanță de scaune şi se uită la întregul grup cu o suspiciune vădită. Râsetele care izbucnesc îl umilesc şi se întoarce nehotărât spre mama lui. E nevoie de multă putere de convingere pentru a-l face să pornească pe culoarul dintre scaune.

— OK, oameni buni, începe organizatoarea, haideți să terminăm odată, ca să ne relaxăm şi să ne simțim bine după aia.

E suficientă o privire ca să-ți dai seama că spontaneitatea nu e punctul ei forte.

— Domnişoarelor de onoare, nu vă grăbiți. Numărați până la cinci, şi numai după aia pleacă următoarea. Aşa e bine.

O fată cu părul roşu, în şort şi cu pantofi din satin negru, face paşi mici, întrerupți, pe pajişte, strângând în mâini un buchet imaginar de flori, gata-gata să cadă de pe tocuri la fiecare pas.

— Acum aşteptăm puțin pentru domnişoara de onoare care lipseşte. Cum se simte? Ei, oricum, muzicanții cântă până când străbate toată lumea culoarul dintre scaune.

Şi acum sora.

După o pauză, vine Jen, sora mirelui.

— Nu, numără până la zece. Acum începe marşul nupțial.

— Nu, intervine Naureen. Se cântă *Oda bucuriei.*

— OK, aşteaptă schimbarea. Aşa, asta e. Îşi ridică mâna. Katie, domnule Buriakov.

În timp ce Katie şi Andrei se apropie de plajă cu paşi măsurați, Dmitri se ridică în picioare, apoi şi Helen, cum vor face musafirii care-i reprezintă. Viitoarea mireasă înaintează pe pajiştea denivelată, ținând într-o mână un buchet din panglici şi flori artificiale din foiță lipite pe o farfurie de hârtie împodobită cu şervețele, iar cu cealaltă sprijinindu-se uşor de brațul tatălui ei. Chiar aşa, îmbrăcată în tricou şi blugi, pare radioasă. Are o expresie pe care Helen a mai văzut-o la mirese şi la proaspetele mămici, dar pe care ea n-a trăit-o niciodată: o privire calmă, limpede care cuprinde lumea aşa cum e ea şi declară că e bună.

Repetiția se desfăşoară mai departe şi Helen îşi aduce aminte de propria nuntă. Chiar şi cineva fără prea multă intuiție ar fi putut prevesti viitorul pe baza întâmplărilor din ziua respectivă. Când a ajuns ea la biserică, împreună cu părinții, Don stătea afară şi fuma. Marina încercase să-l trimită înăuntru, spunând că au ghinion dacă vede mireasa înainte de ceremonie, dar Don i-a replicat sec: „Am avut deja ghinion."

Dmitri se tot uită spre casă.

— Mă duc s-o caut pe mama, îi şopteşte el în final şi vrea să se ridice, dar Helen îl prinde de mână.

— S-a întâmplat ceva, papa?

— Nu-ți face griji. Dar când vede că e taman răspunsul care-o face să se îngrijoreze, detaliază. Mamei nu-i place să-şi mărturisească limitele, dar are nevoie de un pic de atenție. Asta-i tot. Fratele tău face prea mult caz, adaugă el. Ştii tu cum e el.

Bineînțeles că ştie. Helen îi strânge mâna.

— Stai jos. Mă duc eu.

În casă, Helen îşi strigă mama, apoi bate la uşa bău.

— Mama? Te simți bine?

După o clipă, se aude apa şi mama ei iese.

— Pierzi spectacolul, îi spune Helen.

— Da?

— Nu, nu chiar. Suntem abia la început. De fapt, eu am venit să văd dacă eşti OK.

— OK?

Mama ei pare nițel nedumerită şi Helen îşi dă seama cât de stupid sună.

— Nu ştiu ce am cu nunțile. Întotdeauna mă aştept la o nenorocire. Îți mai aduci aminte de nunta mea?

— Ai fost o mireasă foarte frumoasă, îi spune mama dând din cap.

Helen îşi dă ochii peste cap.

— Mama, am fost o catastrofă, era gata să anulezi tot. Nu-ți mai aminteşti?

Helen n-a uitat. Stătea în cămăruța de lângă capelă şi plângea, iar mama s-a întors spre ea şi i-a spus că nu-i prea târziu, că pot încă să trimită pe toată lumea acasă. Helen n-ar fi fost mai uluită nici dacă i-ar fi crescut un al treilea ochi.

— Îmi aduc aminte, răspunde Marina. N-am spus asta pentru că ai fost o catastrofă, ci pentru că nu aveai nevoie de băiatul ăla. Copiii n-au nevoie decât de laptele mamei şi de scutece curate. Vocea îi era seacă, practică.

Helen e din nou surprinsă. Atunci, refuzase oferta. Erau anii ‘70 şi, cel puțin în Seattle, era o ruşine de neimaginat să ai un copil în afara căsătoriei. Iar ea n-a avut nici imaginația şi nici curajul de a vedea o alternativă la căsătorie, mai ales că sau tocmai pentru că alternativa i-a fost sugerată de mama ei.

Acum ar vrea s-o întrebe pe această bătrânică dulce, cu bluza ei şifonată şi cu pantofii comozi, „cine eşti tu, de fapt?”

Chiar şi în somn, Marina aude sirenele care anunță raidurile aeriene. În pântecele Ermitajului, urletele sirenelor de deasupra ajung în surdină, dar ea e ca o mamă care rezonează la plânsul copilului. Probabil că asta înseamnă să fii mamă, se gândeşte, această epuizare fără sfârşit, zile şi nopți măsurate prin suspinele unui copil. Iar ca o mamă bună, deşi se ocărăşte, se scoală, îşi ia binoclul şi cojocul şi urcă scările spre post. E tura ei.

Ca să ajungă pe acoperiş, trebuie să treacă mai întâi prin Sala celor douăzeci de coloane. Noaptea, sala e neagră şi de-a dreptul înspăimântătoare. Pentru că nu sunt suficiente draperii de camuflaj, luminile sunt interzise şi un singur bec mic licăreşte ca o stea îndepărtată la baza uşii din celălalt capăt.

Se opreşte un pic la intrare şi-şi trage suflul, încercând să-şi potolească bătăile inimii. Pare o teamă prostească dacă te gândeşti la adevăratele terori, dar această traversare o înspăimântă.

Păşeşte atentă în gol şi încearcă, preț de câțiva paşi, să meargă drept prin mijlocul sălii. E totuşi prea mult să înainteze aşa, în derivă, prin întuneric. Merge atunci cu spatele până dă cu mâna de un perete şi înaintează de-a lungul lui, pas cu pas, lipindu-se de marginea încăperii. Coloanele o împiedică să vadă luminița de orientare, dar e totuşi mai bine aşa decât să înfrunte amețeala spațiului deschis.

E aşa de întuneric că nu-şi vede nici măcar mâinile, nu simte decât pereții şi nu aude decât ecoul paşilor ei pe mozaic. Aşa trebuie să fie când eşti orb. Întunericul nu e totuşi solid, ci format din nuanțe de negru. Siluete uriaşe se desprind brusc din umbră. Coloanele, îşi aminteşte.

După ce se afundă adânc în încăpere, simte aerul stătut în jur şi cu coada ochiului vede ceva mişcându-se. I se pare că cineva i-a rostit în şoaptă numele.

— Alo?

Vocea îi e joasă şi răguşită. Ascultă atentă dincolo de

pulsul care-i bate în urechi, dincolo de sirena care urlă afară. Nimic. Mai face un pas înainte, îl aude pe pardoseală şi apoi ecoul lui sau pasul altcuiva în sală.

— E cineva acolo?

Senzația unei alte prezențe, deşi nesusținută de niciun stimul fizic, este de nezdruncinat. Un simț animalic îi spune că e urmărită.

Dacă nu înaintează, n-o să mai fie în stare să se mişte. Îşi aminteşte că are o datorie acolo sus şi atunci închide ochii şi se forțează să păşească hotărâtă, cu mâinile pipăind pereții. Începe să cânte tare, un cântec neînfricat despre Armata Populară victorioasă, care se transmite într-una la difuzoare în timpul zilei şi în fiecare seară la radio, până la închiderea emisiei. *Umăr la umăr luptăm înfrățiți/În marş pornim spre-al nostru ideal/Însângerați şi obosiți/ Victoria e-al nostru țel final.* Când cântă a doua oară refrenul, vede din nou în fața ochilor licărul becului de orientare şi se îndreaptă recunoscătoare spre uşă.

Vântul care bate dinspre râu împrăştie zăpada înghețată peste acoperişul Ermitajului, o stepă dezolantă. După ce se urcă pe platformă, se aşază şi se înfăşoară mai bine în cojoc.

În afară de sirene, e linişte în acea seară, încă n-au apărut avioanele. Dar luna se ridică, aşa că vor veni. Urăşte luna. E moartă, iar lumina moartă şi plată atrage avioanele fasciste ca pe molii. Deşi ştie că această perspectivă îi e otrăvită de război, i se pare greu de înțeles de ce poeții fac atâta tărăboi romantic în jurul unui disc urât, ciupit de vărsat.

Îşi îngroapă fața în blană, simțind că e gata s-o fure somnul. De obicei, stau câte două femei, ca să rămână treze, şi-şi petrec noaptea vorbind, dar acum Olga Markaeva e bolnavă. Are dizenterie, boala care bântuie o mare parte a personalului. Marina o acoperă de câteva nopți ca să nu-şi piardă rația de lucrătoare. Când transmite jos, Marina lasă de înțeles că Olga e acolo, cu ea. Bănuieşte că nu l-a prostit pe Serghei Pavlovici, că, de

fapt, acesta conspiră cu ea ca s-o protejeze pe Olga şi nu zice nimic.

Ca să rămână trează, apelează la palatul memoriei. Străbaterea sălilor reale în timpul zilei nu mai este o provocare, ca înainte. În unele, ramele goale sunt ca o hartă, iar ea nu face decât să le umple. Dar noaptea trebuie să lucreze numai din memorie. În acea seară se imaginează în Sala Rembrandt, pornind de la intrarea dinspre est. Închide ochii şi se postează în uşă. Zăreşte pereții verzi, plintele din marmură, solemnitatea încăperii populate cu figuri şi siluete tăcute de olandezi, apoi începe să invoce primul tablou pe care-l vede.

Este *Bătrâna cu o carte* de Ferdinand Bol, o scorpie severă în haine de văduvă, cu o Biblie în poală. Soțul a lăsat-o cu o situație bună, poți să-ți dai seama după broşa mare din piept, dar expresia ei sugerează că îşi va face moştenitorii să i se târâie la picioare şi apoi va lăsa totul Bisericii.

În fața ei se află *Flora,* un portret al tinerei soții a lui Rembrandt, Saskia, pictat în primul an al căsătoriei lor. Fața ca de lună a Saskiei nu prea aduce cu zeița primăverii, dar proaspătul însurățel Rembrandt era atât de înamorat încât ea îi reflectă fericirea. E îmbrăcată foarte luxos, în mătăsuri şi broderii, iar pentru a sugera că este zeița primăverii, are pe cap un somptuos buchet de flori în stil baroc. O lalea îi atârnă ca un clopoțel peste urechea stângă. Într-o mână are o baghetă la fel de împodobită cu flori, iar cealaltă mână i se odihneşte pe ceea ce pare la început a-i fi pântecele de gravidă. Corsajul umflat al rochiei nu reprezintă decât moda timpului, dar Marina îşi imaginează că Saskia visează la un copil, privirea fiindu-i foarte interiorizată şi calmă.

Lângă tânăra nevastă, savantul lui Rembrandt îşi ridică ochii din carte şi pare luat prin surprindere de scena care i se dezvăluie. Când te întorci ca să-i urmăreşti privirea, iată-l, un nud tolănit care ocupă un întreg perete. La început, femeia goală pare să-şi ferească

ochii de dispreţul de pe faţa acră a femeii lui Bol, dar nu, se uită la altcineva.

Este primul nud feminin în mărime naturală al pictorului şi ilustrează mitul lui Danae, o prinţesă frumoasă al cărei tată, regele, a închis-o într-un turn de bronz pentru a-i respinge pe eventualii peţitori. Acolo însă e vizitată de Zeus, care-o admiră. Şi ca de obicei, când vrea să-şi satisfacă pasiunea, acesta se metamorfozează – cu frumoasa Leda, a devenit lebădă, cu Europa, un taur alb, cu Antiope, satir şi aşa mai departe –, dar cu Danae ia forma unei ploi de aur. Aici Danae îşi fereşte faţa de lumina lui sau poate că se întinde spre el; este foarte greu de spus. În acea seară însă viaţa i se va schimba. El o va impregna, iar când vine sorocul va da naştere unui zeu, Perseu.

Iată şi *Jertfirea lui Isaac.* Foarte dramatic, trupul lui Isaac este neputincios şi străluceşte. Avraam îi acoperă faţa cu mâna.

Portretul unui evreu bătrân. Brown. Faţă bătrână. Mâini bătrâne.

David şi Urie. Veşminte roşii. Scribul e în fundal.

Sfânta familie. Mamă. Copil.

Întoarcerea lui

Întoarcerea lui

Lumina scade, iar brunurile blânde şi auriurile personajelor lui Rembrandt se retrag în întuneric. Încet, sala se scufundă în urma ei, iar ea se înalţă încet spre cer, zburând.

E ca un vis frumos şi tulburător. E aproape în nori, luna apare şi dispare din faţa ochilor, argintând oraşul fantomatic de dedesubt. Vede acoperişul de la Palatul de Iarnă, trece cu privirea peste statuile de aramă care-i străjuiesc perimetrul, peste turlele bisericilor gravate pe cerul întunecat, peste cupola palidă a catedralei Sfântul Isaac. Dedesubt, Neva îngheţată luceşte şerpuitoare. Deasupra, dirijabilele se rotesc tăcute pe cer. Ziua, sunt ca nişte cârnaţi urâţi. Noaptea însă înoată precum

balenele uriaşe şi albe într-o mare întunecată.

Înoată şi ea cu balenele. Aude ceva care seamănă cu suflul ritmic al propriei respirații. Şi apoi e cineva lângă ea, suflându-i fierbinte în ureche, mângâind-o pe burtă şi între coapse, ridicând-o în aer. Marina. Vocea îi şopteşte numele. Marina. Vino la mine.

Tresare, auzind huruitul îndepărtat al avioanelor. Cine ştie de când e acolo, de o oră, poate că de două, nu-şi poate vedea ceasul de la mână.

Deschide radioul.

— Alo? Tremură, dar nu de frig. Îşi simte corpul lichefiat şi cald. Serghei Pavlovici, sunt Platforma de Nord. Sunt pe recepție. Terminat.

Scoate binoclul din cutie şi îl duce la ochi. Zăreşte în depărtare siluetele avioanelor care se apropie. În timp ce îndreaptă binoclul spre dig, orizontul se umple cu o siluetă enormă. În mod inexplicabil, una dintre statuile de pe acoperişul Palatului de Iarnă s-a deplasat cu câteva sute de metri mai la nord, pe acoperişul pustiu al clădirii Noului Ermitaj. Statuia, un zeu gol, luceşte în lumina lunii, stând în echilibru atât de aproape de marginea acoperişului, încât din acest unghi pare să plutească suspendată peste râu.

Este încremenită. Statuia se întoarce încet spre ea. Este uluitor de frumoasă şi orbitor de strălucitoare. Îşi ridică mâna ca să-şi ferească ochii de lumină.

— Oh, Dumnezeule!

Deşi vocea pare să-i fie luată de vânt, statuia îi zâmbeşte şi întinde mâna spre ea, chemând-o. Pieptul i se încordează. Simte şocul recunoaşterii, ca într-un vis când dintr-odată ştii, ştii absolut sigur, că aşa ceva este imposibil.

— Ce s-a întâmplat, Marina?

Este vocea lui Serghei. Radioul. Abia îl poate duce la gură.

— E… începe ea, dar o lasă vocea. Un bărbat.

Nu vorbeşte suficient de tare pentru a se face auzită, ci

mai degrabă îşi trage respiraţia.

— E cineva aici, sus. Nu spune că e şi gol.

— Nu înţeleg. Vrei să spui că-i Olga Markaeva?

— Nu, suspină ea.

Inima îi bate nebuneşte. Totul e aur, lumină, căldură, închide ochii de atâta lumină şi radioul îi cade din mână. Se simte ridicată în noapte de un puls lent, bubuitor şi se lasă purtată de el.

Pielea îi scapără la atingerea care-i lunecă încet pe gât, îi înconjoară mai întâi un sfârc, apoi pe celălalt, fiecare atingere trimiţându-i fulgerări electrice în tot corpul. În abdomenul încordat în aşteptare chinuitoare, în pliurile satinate dintre coapsele ei. Simte căldura radiind din el, umflându-se în ea, o cuprinde frenezia, se leagănă înainte şi înapoi, înainte şi înapoi, urcă sălbatică o succesiune de valuri topite. Bătaia de aripi se întteţeşte, devine un vuiet, iar ea e invadată de o explozie de căldură. Lapte cald îi străbate membrele şi i se scurge între picioare.

Parc-ar fi sub apă, se ridică spre lumină şi aude voci înfundate la suprafață.

— Uite, vezi vulturul, Marina?

— Avem locuri în al cincilea rând, îi vezi şi când scuipă.

— Îl vezi?

— Ce crezi despre asta?

— Oh, Jen are nişte clienți. O pacoste. Cred că au vrut să se revanşeze față de ea.

Marina stă într-un scaun confortabil din patio, împreună cu nora ei. Ştie că timpul trece şi că cei din jur merg înainte fără ea, discutând şi bând.

E frumos aici. Soarele atârnă exact deasupra orizontului, dungând cerul cu fuioare lungi de purpuriu şi oranj, tivind pădurile cu o umbră catifelată. În spatele ei, prin fereastra deschisă se aude muzică, iar la intervale regulate de timp o serie stridentă de bipuri şi țipete anunță că unul dintre copii a înscris pe calculatorul de la etaj.

Toți se uită în sus şi Naureen îi arată Marinei o siluetă neagră dusă de curenții de aer, cu aripile desfăcute ca nişte degete neregulate.

— Păsările-s minunate, nu-i aşa? întreabă Marina.

— Acesta-i unul dintre motivele pentru care-mi place să vin aici, îi spune Naureen. E o pereche care cloceşte pe White Point şi-i vedem aproape în fiecare zi.

— O pereche de sturzi şi-a făcut cuib în coşulețul nostru agățat. Au avut două ouă, dar un pui a murit. Părinții lui l-au îngrijit câteva săptămâni, dar într-o zi puiuțul a zburat şi de atunci nu l-am mai văzut.

Tac un moment, privind vulturul.

— Păsările-s minunate, nu-i aşa?

— Da.

— O pereche de sturzi şi-a făcut cuib în coşulețul nostru agățat.

— Marina, ai terminat? Abia ai atins-o.

Marina se uită în jos la castronul cu înghețată care se topeşte. Seamănă un pic cu piftia din timpul blocadei.

— Marina?

— Cred că mai vreau puțin.

— Îți mai aduc. Asta s-a topit de tot.

— Nu, nu, aşa-mi place, draga mea. Şi ia o linguriță ca să-şi întărească spusele. Am mâncat piftie făcută din clei de tâmplărie.

— Ce?

— Clei de tâmplărie. Se foloseşte pentru ramele tablourilor.

— Ai mâncat clei?

Naureen o priveşte nedumerită. Marina se întreabă dacă n-a folosit greşit cuvântul. Clei. Clei. I se pare totuşi greşit.

— Clei, cu care se lipesc lucrurile. Cred că era făcut din tendoane de vită. Îl topeam. Îmi amintesc că era destul de bun.

— Doamne fereşte, exclamă Naureen cu răsuflarea tăiată. Asta în timpul războiului?

— Da, draga mea. Marina zâmbeşte. Înainte nu mâncam. Nu era *chiar atât* de bun.

— Nici nu-mi pot imagina. Războiul, vreau să spun.

— Nu, e de neimaginat…

Oamenii se îngrămădesc în jurul Marinei. Un iureş de fețe şi trupuri: femeia goală de la baia publică, femei cu picioarele învinețite şovăind în lumina aburită, Olga Markaeva strigă pozițiile focurilor, masa cenuşie de oameni de pe străzi, mişcându-se ca nişte stafii. O femeie vlăguită a căzut în zăpadă, o sperietoare de ciori cu ochi goi care-şi întinde o gheară spre ea, din ochii Marinei curg lacrimi, iar ea-şi clatină capul cu putere.

— Marina, te simți bine?

Marina apucă mâna lui Naureen şi o strânge cu forță. Mai deprimant decât pierderea cuvintelor este felul în care timpul se contractă, se rupe şi îi dă drumul în locuri neaşteptate.

— N-am vrut să te necăjesc, îi spune Naureen. Îşi apropie scaunul de cel al soacrei ei şi cu cealaltă mână îi mângâie podul palmei.

E ca un dezgheț cumplit. Ca în primăvara aceea, când s-a topit toată zăpada de pe acoperişul Ermitajului. Câteva săptămâni au scos apa, au cărat găleți de apă murdară în curte. Apa se infiltra prin pereți, prin acoperiş. Se scurgea pe Scara Iordan ca un pârâu. Nu se mai termina.

Marina suspină încet.

— O să fiu ca muzeul. Totul se scurge. E oribil.

Naureen nu mai insistă. Continuă să-i mângâie mâna şi stau amândouă liniştite. După câteva minute, Naureen schimbă subiectul.

— Povesteşte-mi despre Andrei când era bebeluş.

Marina se luminează puțin la auzul numelui fiului său.

— Oh, Doamne! Când l-am născut, surorile au rămas uluite. Copiii din timpul blocadei se năşteau nedezvoltați, mici, diformi sau chiar morți. Andrei nu – avea peste trei kilograme şi era perfect. N-a plâns deloc. Nici în timpul bombardamentelor. Exploziile erau atât de puternice, parcă răcneau toți diavolii la un loc, dar el stătea în păturică, pe jumătate adormit. Era foarte liniştit. Îl examinam la câteva minute – mi-era teamă că nu mai respiră. Mă întrebam dacă nu-i surd. Era un copil deosebit. Oamenii mă opreau pe stradă să-l admire. Avea bucle blonde, exact ca tatăl lui.

— Dmitri a fost blond?

Marina clatină nerăbdătoare din cap.

— Nu, Dima. El nu e zeu, draga mea.

— Nu, nu cred, zâmbeşte Naureen. Niciunul nu este, nu?

Sala Rembrandt. La început, pare goală, încăperea e atât de liniştită şi întunecată. Pereții sunt de un verde-blând, culoarea ofilită a mesei de biliard, tavanul plat e decorat simplu. Încăperea e împărțită printr-o serie de jumătăți de pereți, aşa că nu vezi imediat că e plină de oameni. Aceştia sunt toți tăcuți, contemplativi, bătrâni cu colerete şi tinere femei modeste, pierduți cu toții în gânduri.

Din celălalt capăt al sălii face semn o siluetă uluitoare, Danae. Este o odaliscă, un nud culcat, seducătoare, aşteptându-şi iubitul. Poziția e clasică, iar geniul lui Rembrandt a pictat o femeie simplă, cu trup opulent, dar nu idealizat. Burta plină i se revarsă pe pat. Figura aproape banală e transfigurată de uimire.

Totul în acest tablou e luxuriant şi, firesc, auriu: rotunjimea pântecelui greu şi sânii delicați, curbele moi şi palide ale şoldului şi coapsei. Budoarul somptuos este drapat cu brocarturi şi catifele grele, cu olandă fină, iar Danae, deşi goală, este gătită cu brățări din coral. Stă întinsă pe pat cât e de lungă, proptită într-un cot, iar cealaltă mână este ridicată într-un semn de venerație; sau poate că-şi salută oaspetele minunat. Prezența lui Zeus e ascunsă de draperii, dar ea e îmbăiată toată în lumina lui strălucitoare. Vede miracolul, ceea ce vizitatorul nu poate vedea. În spatele său, pe jumătate ascunsă de draperie, stă bătrâna care o păzeşte. Şi ea priveşte uluită.

E târziu. Cei mai mulți dintre participanții la nuntă s-au întors la han, dar Helen a mai rămas. Naureen adună ultimele pahare şi farfurii lăsate pe mesele de afară, iar Andrei strânge scaunele pliante şi le aşază lângă peretele lateral al casei.

Helen se uită atentă în fundul paharului cu vin.

— De ce nu mi-ai spus că are Alzheimer?

Andrei mai ia un scaun şi îl pune lângă celelalte, sub streaşină.

— Nu ştim precis dacă e Alzheimer. Are simptome de demență, dar aşa ceva e destul de frecvent la persoanele de vârsta ei. Nu e specialitatea mea, dar cred că nici măcar un gerontolog bun nu poate pune un diagnostic foarte exact.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Andrei, izbucneşte Helen, nu te-am întrebat de diagnostic. Îți spun că puteai să mă anunți şi pe mine că mama îşi pierde mințile.

Bărbatul se încordează, dar înainte de a apuca să răspundă, Naureen îl săgetează din priviri.

— Ar fi trebuit să te pregătim, Helen, îi spune ea. Apoi stinge o lumânare şi se aşază. S-a întâmplat încet-încet şi cred că noi am trecut oarecum mai uşor peste asta, dar probabil că-i destul de greu dacă n-ai mai văzut-o de ceva timp.

— Nu cred că ştie cine sunt. Helen îşi apasă un deget sub un ochi, apoi sub celălalt. Când m-am dus să-i iau, m-a invitat înăuntru şi m-a întrebat ce mai face familia mea. Şi-a făcut-o de parc-aş fi fost o străină.

Naureen îi mai aruncă soțului ei o privire, un „ghiont" vizual, şi vine şi ea la masă, lângă ei.

— E doar un pic absentă, uneori. Sunt sigur că ştia cine eşti, îndrăzneşte Andrei.

— Şi de unde ştii tu că-i aşa?

El inspiră adânc şi face eforturi vizibile să se controleze.

— Ai dreptate, nu ştiu nimic sigur. Amândoi sunt

foarte secretoşi.

— Spune-mi.

— Papa nici nu vrea să vorbească şi se preface că mama n-are nimic. Vezi şi tu de ce-am insistat să se mute. Acum se mai descurcă, dar e bine să ne ocupăm de asta din timp.

E atâta linişte, încât aud bătaia aripilor moliilor în lumina de pe verandă şi vibraţia metalică a parâmei unei bărci în port.

Helen îşi mai toarnă un pic de vin.

— Ţi-a zis vreodată că în Rusia ar fi trăit într-o pivniţă?

— Ce vrei să spui? o întreabă Andrei.

— A amintit de nişte veri, de familia cu care locuia, şi a zis că au stat cu toţii într-o pivniţă. Nu-ţi aduci aminte nimic de aşa ceva?

— Asta era înainte de a mă naşte eu.

— Da, ştiu, dar nu ţi-a povestit niciodată nimic despre o pivniţă?

— Nu.

— Şi nu te miri?

— De ce să mă mir?

— Că noi nu ştim. Nu ţi se pare ciudat că nu ştim nimic despre ei? Poate că e din cauza vinului or a nesomnului, pentru că are sentimentul că ea vorbeşte foarte limpede, dar fratele ei pare să nu priceapă. Mi-a spus c-au stat într-o pivniţă cu sute de oameni.

— Helen, intervine Naureen, nu ştiu cât poţi să crezi din ceea ce spune. Astă-seară, când vorbeam, un minut părea bine, şi în clipa următoare mi-a spus cum mâncau clei şi înotau cu balenele. Oh, şi l-a văzut pe Zeus.

— Pe cine? întreabă Andrei.

— Pe Zeus. Divinitatea greacă.

— Poate că a cunoscut pe cineva care se numea Zeus.

— A spus că a fost un zeu, Andrei. Şi a mai spus că el e adevăratul tău tată.

— Zeus? A zis că Zeus e tatăl meu? Chicoteşte Andrei şi clatină din cap.

— Ei, atunci totul are sens, zâmbeşte Helen fără să vrea. A spus mereu că eşti un dar de la Dumnezeu. Acum ştim şi de ce.

Cele două femei râd cu lacrimi, iar Andrei zâmbeşte binedispus.

— Da, da, foarte amuzant, remarcă el şi izbucnesc din nou toți trei.

— Povesteşte-i despre fotolii, o roagă Naureen.

— Păi, la aniversarea lor le-am cumpărat câte-un fotoliu nou, cu taburet pentru picioare. În locul mizeriilor vechi pe care le au în camera de zi. Mi-am dat seama că lui papa i-au plăcut, dar ea nu m-a lăsat până nu le-am trimis înapoi. Doar o ştiți. Orice-i dai e mai mult decât îi trebuie. Am întrebat-o: „Ce, nu-ți plac?" Şi mi-a zis: „Sunt foarte frumoase, dar nu mai cheltui banii. Cumpără-ți mai bine o pulpă de miel."

— Pulpă de miel? Helen aşteaptă explicații.

— Cine ştie. Încurcă cuvintele, ridică Andrei din umeri.

— Săracu' papa.

— Mda. Când îl auzi pe el ți se pare că totul e în ordine. Ar trebui să-l vezi. A învățat să gătească. Face un *şci* foarte bun.

E vorba de ciorba de varză a mamei lor, o mâncare minunată cu prune uscate, ardei şi morcovi. Lui Helen i se pare chiar că-i simte aroma înțepătoare care aburea ferestrele bucătăriei în după-amiezile de iarnă.

— Îți aduci aminte cum ne făcea să ştergem farfuriile de supă cu pâine? îl întreabă Helen.

— Ar fi trebuit s-o vezi, Naureen, zâmbeşte Andrei. Înnebunea dacă lăsam ceva pe farfurie. Cât de puțin. Trebuia să stăm la masă până curățăm tot. Când eram copil, am adormit lângă o farfurie cu varză de Bruxelles. Ah, şi-ți mai aduci aminte de rubarbă?

Helen îşi dă ochii peste cap.

— Compot de rubarbă. Conservă de rubarbă. Suc de rubarbă. Pui umplut cu rubarbă.

— Şi de ziua ta? îi aminteşte Andrei. Izbucnesc

amândoi în râs, iar Helen încheie cu poanta: „Prăjitură cu rubarbă şi scorţişoară”!

— Papa a sădit nişte rubarbă într-un an, îi explică ea lui Naureen. Şi a crescut în prostie, de-a umplut toată grădina. Nu risipea însă nimic. Asta era sfânt pentru ea.

— Dacă mâncaţi până vedeţi modelul de pe fundul farfuriei, mâine va fi frumos, recită Andrei, imitând accentul mamei sale şi se cocoşează din nou de râs.

Helen îşi trage respiraţia şi oftează prelung.

— Ne îndopa pur şi simplu. Eu eram grasă şi când am ajuns la colegiu şi am încercat să ţin regim ai fi zis c-o torturez. Nici acum nu pot arunca mâncarea. Săptămâna trecută am pregătit ceva în care aveam nevoie doar de albuşuri şi mi-au rămas gălbenuşurile. Două amărâte de gălbenuşuri şi nu m-am îndurat să le arunc pur şi simplu. Parcă-mi stătea în spate şi mă urmărea cu privirea. Sunt tot în frigider. Şi o mulţime de alte resturi. O căniţă cu pilaf, o jumătate de portocală învelită în folie. Vreo şase struguri stafidiţi. Îşi ridică mâinile în semn de predare. Chiar mă gândeam să-mi mai iau un câine ca să scap de resturi.

Şaptezeci şi cinci de grame de pâine. Pâine care e jumătate rumeguş, un calup mic şi dens. O ține în palmă, are mărimea unui cotor de bilet, greutatea frunzelor moarte. În multe seri, e singura lor hrană şi trebuie să mănânce foarte încet pentru ca această bucățică de pâine neagră să se întindă cât o masă. Rupe un colț mititel. Aproape că n-are gust, dar Marina mănâncă încet, concentrându-se pe mestecat şi înghițit. Îşi imaginează aromele bunătăților pe care le mănâncă, cârnați, pepene verde şi sfeclă murată.

Unchiul ei citeşte cu voce tare din următoarea conferință, o înşiruire monotonă de date şi cifre.

Luni, au fost din nou reduse rațiile de pâine, două sute cincizeci de grame pe zi pentru muncitori, jumătate pentru cei întreținuți, ca mătuşa Nadejda. Nici măcar un copil nu poate supraviețui cu o porție atât de mică, iar aceasta mai trebuie împărțită în trei mese. Unii hăpăie rația pe o zi întreagă imediat după ce-o primesc, dar unchiul Victor spune să sunt nebuni. Li se termină pâinea şi ei rămân tot flămânzi. Niciodată nu e destulă mâncare ca să-ți potoleşti foamea. Timpul însă, timpul e măsurat în spațiul dintre o masă şi următoarea, iar fără pâinea pe care s-o aştepți cu atâta nerăbdare, ziua nu se mai sfârşeşte.

Oamenii mor de foame. Au ajuns să mănânce lucruri de neimaginat. Bubi, pisica lui Mihail, a fost una dintre primele victime ale foametei. Nu, nu l-au mâncat de fapt pe Bubi – erau încă prea mofturoşi să facă aşa ceva –, ci l-au dat pe un sac de cartofi şi pe nişte ulei, ştiind însă prea bine ce soartă-l aşteaptă. Acum, l-ar fi mâncat şi ei fără să stea pe gânduri. Mănâncă lipici de tapet, clei, ba chiar şi lemn, şi totuşi mor de foame. Te ia amețeala. Este de neconceput ca în 1941, şi tocmai la Leningrad, oamenii să moară de foame, nu doar bețivii sau sărăntocii, ci chiar distinşi savanți şi artişti respectați. De neconceput, dar totuşi adevărat. Se întind pe jos şi mor,

firesc de parcă s-ar culca, iar cei care rămân încearcă să le explice morțile, să găsească tipare care să diminueze oroarea. Unul a fost mai în vârstă, celălalt a fost întotdeauna slab ca un țâr. Cei fără un scop în viață mor mai devreme, bărbații sunt mai sensibili decât femeile, au mai puțină grăsime. Dacă trăieşti singur eşti mai predispus, dacă trebuie să-ți împărți rația eşti de asemenea predispus.

Victor acționează cu toată rigoarea ştiințifică pentru a-i ține în viață. Dimineața, distribuie rațiile de mic-dejun cu solemnitatea unei preot care dă sfânta împărtăşanie. Mai târziu, când Nataşa aduce pâinea de la brutărie, o taie cu grijă în nouă porții pentru masa de prânz şi pentru cina zilei respective, dar şi pentru micul-dejun de a doua zi. Pentru că Marina prestează muncă fizică şi are astfel nevoi calorice mai mari, cele trei bucățele de pâine ale ei sunt foarte puțin mai mari. Le înveleşte într-o cârpă şi nu le lasă la vedere. În zilele în care la cantină se servesc la prânz rații suplimentare, o fiertură făcută din hrişcă sau celebra piftie, rația de seară e din nou înjumătățită, iar ceea ce rămâne se pune la păstrare. Dacă există un supliment de pâine, o dă la schimb pe baza unor principii nutriționale şi economice stricte, în loc să cedeze, cum s-ar putea întâmpla cu Nadejda, tentațiilor.

Sistemul său de gospodărire este în totalitate ştiințific, dar Marina bănuieşte că supraviețuirea lor s-ar putea să mai depindă şi de ceva care depăşeşte limita rațiunii – spuneți-i noroc, sau minune, sau cum vreți. Din ziua aceea de octombrie, în care a văzut-o pe Ania rugându-se la Madona Benois, a început şi ea să implore madonele. Când îşi fac rondul de dimineață şi trec pe lângă câte o ramă care găzduia o madonă, murmură pe furiş o rugăciune scurtă şi improvizează ceva care aduce a semnul crucii pe care şi l-a făcut Ania peste piept. Nu ştie exact ce-ar trebui să spună. Prima dată a şoptit doar „Ajutor. Ajută-ne, te rugăm.” În aceeaşi noapte, zeul a venit la ea, pe acoperiş.

Acum cere diverse lucruri. Să vină Dmitri acasă. Se roagă să se întoarcă zeul de pe acoperiş. Cere mâncare. E o prostie, un fel de joc de-a ce-ți dorești, cum s-ar juca Mihail şi Tatiana.

Dmitri n-a venit acasă şi n-are nicio veste de la el. Divizia lui a fost decimată la Ciudovo, iar supraviețuitorii s-au împrăştiat la alte divizii. Poate fi oriunde. În fiecare dimineață parcurge cu privirea lista morților, răniților şi dispăruților afişată în biroul directorului, căutându-i numele. Poate că trăieşte încă şi, cine ştie, poate că Victor o să afle ceva despre el când va merge pe front.

Cât despre zeul de pe acoperiş, ştie că şi-a imaginat doar. I-a auzit şi pe alții plângându-se de halucinații provocate de foame. Deşi vizita lui i s-a părut mai reală decât orice altceva de până atunci sau de mai târziu, o desăvârşire tangibilă a cărnii, trebuie să admită că nu există nicio dovadă în sprijinul unei asemenea rupturi în pânza universului. Nici nu-i pasă. A urcat pe acoperiş noapte de noapte, sperând să aibă din nou halucinații, să fie purtată de pasiune. Statuile de pe acoperiş au rămas însă aramă neînsuflețită, refuzând transformarea în aur.

Au fost însă minunile cu mâncarea.

La o săptămână după ce Marina s-a apropiat pentru întâia oară de madone, serviciul de porțelan al Nadejdei, care zăcea într-o consignație din iulie, a fost vândut în mod miraculos. Victor s-a întors de la piața neagră cu orez, cu pesmeți şi cu o bucată afumată de zahăr candel, provenit din zahărul topit şi scos din subsolul făcut scrum al depozitelor Badaiev. Au reuşit astfel să salveze cupoanele de rație toată luna. Iar acum două săptămâni, când n-a mai rămas nimic, când Marina a început să leşine la cel mai mic efort, câțiva marinari de pe digul palatului au venit la ea cu un braț de ramuri de pin. A mâncat o ramură întreagă în drumul spre adăpost, morfolind coaja. Avea un gust minunat, iute şi aromat. Au auzit că în spital acele sunt fierte şi se extrag vitamine pentru cei cu scorbut, aşa că, din ce-a mai rămas,

Nadejda a făcut o supă înmiresmată.

Iar acum, deşi el nu-i spune noroc, Victor a reuşit să obțină un loc în Delegația Bunăvoinței de la Ermitaj care urmează să facă o vizită pe front. Pentru înveselirea trupelor, i s-a cerut să țină o conferință despre civilizația străveche de la Urartu. După încheierea lucrărilor, va fi un banchet, iar onorariul va consta în unt şi votcă.

În acea seară însă, nu aveau decât pâine. Marina îşi impune să aştepte până când unchiul Victor termină o pagină şi trece la următoarea şi abia apoi îşi mai permite o bucățică. Între înghițituri, încearcă să-şi scoată din minte pâinea şi să fie atentă la conferință. Ea şi Nadejda joacă rolul publicului şi au sarcina ingrată de a răspunde aşa cum îşi imaginează ele c-ar reacționa un public real, format din soldați. Înainte de a începe să citească, Victor le-a sugerat să-şi imagineze că nu ştiu nimic despre cultura Urartu.

— Trebuie să înțelegeți că am conceput-o inițial gândindu-mă la cititorul avizat. Deşi cred c-am ajustat textul manuscrisului suficient de mult pentru a satisface un public obişnuit, s-ar putea să mai fie, pe ici, pe colo, referiri care trebuie elucidate. Bineînțeles că sunt receptiv la orice sugestie.

Ceea ce nu e neapărat adevărat. Puțin mai devreme, Marina a făcut greşeala de a-i oferi o mică sugestie despre o întorsătură de frază ce i se părea ei prea emfatică şi care ar fi putut fi îmbunătățită înlocuind *debutează* cu *începe*. Victor îi oferi un lung discurs în care argumenta proprietățile redactării sale, menționând că *debutează* se potriveşte mai bine cu solemnitatea ocaziei.

— Poți să-ți *începi* treburile din gospodărie, a intonat el, dar aici nu vorbim despre spălatul rufelor, ci despre o nouă cultură.

Şi a citit din nou prelegerea de la început.

Povestea cu Urartu e ca un adevărat roman polițist. A fost odată un regat puternic în Caucaz, care a durat trei secole şi apoi a dispărut complet. Abia în ultimele decenii

a fost salvat de uitare, i-au fost scoase la lumină templele şi fortărețele, transcrisă limba, o întreagă cultură îngropată timp de două mii cinci sute de ani a fost adusă din nou la suprafață.

Cu toate acestea, descrierea făcută de Victor elimină tot suspansul, înlocuindu-l cu o expunere detaliată a săpăturilor şi cu o analiză minuțioasă a formației sociologice. Categoric, monotonia se datorează parțial rigorii ştiințifice a disciplinei sale. Restul s-ar putea atribui necesității politice. Versiunea lui Victor Alekseevici Krasnov asupra culturii Urartu este conştiincios şi remarcabil îndatorată lui Marx. Marina crede că prin această lucrarea sa nu se deosebeşte cu nimic de alte lucrări adresate publicului larg. Aproape toate ideile originale sunt strivite sub greutatea mortală a teoriei marxiste. Să luăm, de exemplu, versiunea scrisă a turului oficial pentru ghizii muzeului. Dacă vizitatorii ar trebui să străbată galeria de pictură de sus având doar versiunea scrisă, s-ar rătăci imediat. Documentul, pe care Marina şi ceilalți ghizi l-au memorat şi-l recită cuvânt cu cuvânt, traduce un inocent portret de Watteau în „un tablou al privilegiilor burgheze decadente în descompunerea societății feudale". Sau minunata Madonă a lui Cranach cel Bătrân. Pictura este exotică precum un tangou, toată în nuanțe de roşu şi oranj superbe, drapaje de catifea şi satin, părul ondulat al Madonei, minunatele mere care-i atârnă deasupra capului asemenea planetelor, o coroană de planete strălucitoare. În textul oficial, totul se reduce la „un tablou religios instructiv din cultul teutonic al Mariei". Marina preferă uneori să facă uitate cele mai nefericite părți ale textului şi lasă tablourile să vorbească de la sine, dar Victor n-ar îngădui niciodată o astfel de omitere periculoasă. După ce a supraviețuit cu greu concedierilor care au decimat intelectualitatea din Leningrad, a devenit fluent în limbajul partidului.

Dar până şi Victor pare să intuiască cât de anostă e lucrarea sa. Trecând în revistă procesul laborios prin care

lingviştii au început să descifreze diversele inscripții cuneiforme, se opreşte în mijlocul unei fraze, îşi trece degetul peste pagină şi murmură „Ei, cred c-ar trebui să las la o parte câte ceva”, apoi sare la pagina următoare. Abia când se apropie de final, Victor renunță la manuscrisul original şi se concentrează asupra ocaziei întrevăzute.

— Se pare, spune el privind dincolo de Marina şi de Nadejda, pentru a se adresa unei adunări imaginare, că soarta acestei culturi de mult moarte e foarte departe de preocupările actuale ale bravilor soldați adunați aici în această seară. Şi totuşi, dacă putem trage o concluzie din soarta regatului Urartu, aceasta e că sistemele de opresiune feudală sunt în cele din urmă înfrânte şi uitate. Când viitorii arheologi vor scoate la lumină ruinele uitate ale Germaniei fasciste – Victor se opreşte pentru a-şi drege vocea, iar Marina observă cu surprindere că buza de jos îi tremură de emoție –, bineînțeles, continuă el, bineînțeles, tovarăşi, că vor fi uimiți de pretențiile găunoase ale Reichului de o Mie de Ani.

— Este inspirată, Victor, îi spune Nadejda bătând entuziasmată din palme. Te vor aclama, îi spune ea.

— Da, unchiule. Vor fi foarte impresionați, o susține şi Marina.

— De fapt, adaugă Nadejda, chiar m-ar mira să nu primeşti şi o recompensă suplimentară.

— Cum adică? Vocea lui Victor devine brusc severă.

— Adică şi altceva în afară de acele patru sute de grame de unt. Din recunoştință.

— Nu ți-am spus c-aduc ce pot? Nu eşti în stare să te gândeşti şi la altceva decât la afurisitele alea de dulciuri?

Înfometarea lentă i-a scos în evidență oasele puternice ale feței şi i-a făcut privirea şi mai aspră.

— Îmi împart rația cu tine, chiar dacă tu ai dreptul la mai puțin, şi cu toate astea mă chinuieşti într-una cu aiurelile tale.

Nadejda s-a gândit toată săptămâna la ce vor face cu

untul. Fără o ocupație care s-o distragă, nu vorbește despre nimic altceva, trecând în revistă opțiunile limitate pe care le are. Nu au făină, dar a dosit câteva bucăți de zahăr candel care ar putea fi topite, să facă turtă dulce. Şi dac-ar avea un pic de gem. Şi l-a bătut tot timpul la cap pe Victor să facă schimb cu votca.

— Ție ți-e uşor să-ți bați joc de mine, se îmbufnează ea. Mâine te ospătezi, dar eu şi Marina mâncăm doar pâine.

Victor explodează, fără să-i pese că vocea sa stârneşte ecoul bolților înghețate şi se aude în tot adăpostul.

— Asta-i munca mea de-o viață, Nadejda. Dacă mor, ăsta-i testamentul pe care-l las lumii.

— Da, numai asta contează pentru tine, cartea asta. Nici nu-ți mai pasă ce s-a ales de copii.

Nu e pregătită pentru lovitura care vine şi o trânteşte pe spate, pe saltea. Nu reacționează însă. Uitându-se în tăcere la peretele din covoare, pare că nici nu aude şoaptele groase care vin din cealaltă parte.

Şi Victor e uluit. Murmură ceva de neînțeles şi apoi se aşază la picioarele saltelei, cu capul în palme.

Marina îi priveşte prudentă din colț. Unchiul ei nu e un bărbat violent, ba chiar se laudă cu autocontrolul lui, dar foametea a distrus bruma de civilizație şi oamenii nu mai sunt ei înşişi. A auzit lucruri îngrozitoare, în pivnițe, a auzit mame bătându-şi copiii flămânzi când plâng. La cozile de la pâine, băiețandrii smulg pâinea din mâinile femeilor neputincioase şi umblă zvonuri despre copiii dispăruți şi despre carnații de pe piața neagră. Lilia Pavlova i-a povestit în urmă cu o săptămână despre un cadavru de pe stradă, căruia îi lipseau fesele.

Victor se ridică şi se îndreaptă anevoie spre lumânarea care a fost uitată arzând. O stinge şi Marina îl aude întorcându-se pe salteaua pe care o împarte cu Nadejda. Îi murmură ceva soției sale, îi spune să ridice picioarele, să le bage sub pături. Cât poate de în linişte, Marina se târăşte sub muntele ei de pături şi dispare sub greutatea ocrotitoare, înăbuşitoare.

Se trezeşte noaptea plângând.

— *Izvinite,* scânceşte. Îmi pare rău.

Când Dmitri întinde mâna şi-i atinge spatele se fereşte.

— Nu te pot ajuta, se răsteşte ea în ruseşte.

— Nu-i nimic. Nu-i nimic, draga mea.

O bate uşurel pe spate, absent, pe jumătate adormit. Umărul pijamalei sale e ud de lacrimile ei.

— Trebuie să merg acasă, îi spune ea.

— Nu astă-seară.

— Nu, trebuie să merg acasă. E urgent. Trebuie să duc ciocolata asta. Mă aşteaptă.

— Ai avut un coşmar, Marinocika. A trecut.

În timpul vieții lor de cuplu, nu foarte des, ci din când în când, ea are coşmaruri. Şi el are, dar chiar şi în somn, este pe față. Marina îl trezeşte, mormăind şi murmurând lucruri pe care Dmitri nu le înțelege întotdeauna. Uneori plânge, iar în primii ani ai căsătoriei lor apărea frecvent un nume, sau cel puțin el credea că-i un nume, deşi nu-l recunoştea. Odată, acum mai bine de cincizeci de ani, aproape c-a întrebat-o, dar ceva l-a oprit, iar acum nu mai contează. Nu mai contează de multă vreme.

— Trebuie să ajung acasă înainte de a se întuneca. Aşteaptă şi… Se opreşte şi se înfioară. Unde sunt? Se ridică în capul oaselor şi se uită înfricoşată în jur.

În cameră e aproape întuneric, dar lumina portului se strecoară printre draperii şi colorează întunericul în verde.

— Suntem pe insula Drake. La han. Îți aminteşti? o întreabă el, deşi ştie că nu.

— Suntem pe-o insulă?

— Unde are Andrei *daka.* Astă-seară am fost acolo.

— Trebuie să mă duc acasă. Vocea îi e plângăcioasă ca a unui copil.

— Mergem acasă luni dimineața. După nuntă. Acum culcă-te.

Ea însă şi-a lăsat picioarele peste marginea patului şi

s-a ridicat, s-a dus la fereastră şi a dat la o parte draperia, scrutând întunericul. Şi apoi vorbeşte din nou despre ciocolată – nu are şi pentru el, îi pare rău, dar trebuie s-o ducă acasă.

— Nu vreau ciocolată.

— Acum pot să mă duc acasă?

— Astă-seară, nu.

— Mă aşteaptă.

— Nu-i nimic.

— Unde sunt?

E atât de obosit. Îşi simte pleoapele ca de plumb şi parc-ar avea mintea într-o apă adâncă şi grea. Îi răspunde la întrebări, dar de fiecare dată cu efort. Uneori e mai mult decât poate duce, repetarea la nesfârşit a aceloraşi întrebări, aceleaşi răspunsuri, de parcă viaţa lor ar fi o placă stricată de patefon cu sute de hopuri, că nu vor ajunge niciodată la capătul ei.

— Vino în pat, o roagă.

— Unde sunt?

Când se ridică pe coate, simte epuizarea din oase.

— Marina, acum trebuie să dormi. Simte că-i ard ochii. Am nevoie de ajutorul tău. Nu înţelegi?

Ochii li se întâlnesc în semiîntuneric. Şi ceea ce vede acolo e ea; şi totuşi nu. Ochii îi sunt ca luciul strălucitor al apei puţin adânci, reflectând propria lui privire. Ceva freamătă şi scapără sub luciu, dar ar putea fi doar propria lui dorinţă, propria lui amintire, îşi dă seama că e probabil singur.

— Te rog, Marina. Mi-e dor de tine.

Ascultătoare, ea se vâră din nou în pat şi-şi trage cuvertura până la piept. Îl întreabă iar, cu ezitare de această dată, dacă nu pot merge acasă, că vrea să meargă acasă.

— Luni dimineaţa plecăm acasă. Acum dormi.

O ţine în braţe şi o mângâie pe păr, pe gât. Degetele-i cunosc conturul spatelui ei, fiecare vertebră a coloanei, cutele moi ale taliei. Dacă s-ar pierde, ar putea-o găsi pe

întuneric, pe pipăite doar.

Marina se relaxează puțin în căuşul brațului său. Mirosul ei, cald şi neliniştitor, uşor parfumat cu levănțică, este familiar şi îmbătător. Face parte din viața lui de atât de multă vreme, încât cu greu îşi aminteşte de perioada de dinainte. În decursul anilor, au crescut împreună, carnea şi gândurile lor îngemănându-se atât de strâns încât nu-şi poate imagina cine-ar fi el fără ea.

Chiar şi în timpul războiului, când au fost despărțiți fizic, ea era acolo cu el, sub forma micii fotografii oficiale făcute pentru absolvire. După ce unitatea lui a fost încercuită la Ciudovo, iar el a fost capturat de nemți, i-a rămas totuşi fotografia şi a început să-i vorbească în şoaptă, ca unei icoane. Timp de trei ani, a muncit în lagărele de muncă germane, mai întâi în Ucraina, apoi în Bavaria, unde prizonierii înfometați tăiau copaci în pădure şi făceau traverse de cale ferată. Ținea fotografia ei în buzunarul de la piept şi, în timp ce muncea, relua în gând toate discuțiile pe care le avuseseră vreodată şi de care îşi amintea. Mai târziu, a inventat altele noi şi vorbea cu ea în surdină. Nemții credeau c-a înnebunit. Ea-l asculta mărturisindu-şi laşitatea, teama de gărzile sadice şi nevoile fizice umilitoare. Noaptea, mâinile ei delicate veneau la el în somn şi-i mângâiau fața, pieptul, penisul.

A supraviețuit războiului, dar când au venit soldații americani să-i elibereze din lagăr era deja un om mort. A te lăsa capturat de germani însemna să trădezi, aşa a spus Stalin. Dmitri ştia ce înseamnă asta – doar îşi pierduse tatăl în închisoare –, nu se mai putea întoarce acasă. Buimăcit şi fără speranță, a plecat pe furiş din lagăr şi s-a alăturat milioanelor de refugiați care rătăceau pe drumurile Germaniei în ruine. A rămas în siguranță în zona de ocupație americană şi timp de aproape trei luni a reuşit să evite raziile de depistare a sovieticilor pentru repatriere forțată. Nu avea însă documente, nici bani, iar în cele din urmă a fost prins furând ouă dintr-un coteț, bătut tare de țăranul furios şi salvat, când rămăsese

aproape fără viață, de soldații americani. După o săptămână, era din nou în spatele gardului de sârmă ghimpată, de această dată într-un lagăr de refugiați. Auzise că unii s-au sinucis ca să nu se întoarcă în Uniunea Sovietică şi a văzut că soldații i-au luat cureaua.

În cea de-a treia zi de lagăr, plimbându-se pe aleea principală dintre bараci, a văzut în fața lui o femeie care semăna cu Marina. N-a fost surprins; îşi pierduse ochelarii când a fost prins şi, de la depărtare, i se părea că multe femei seamănă cu Marina. Apropiindu-se însă, aceasta nu s-a transformat într-o străină, iar când s-a întors şi l-a văzut, l-a strigat.

După cincizeci şi opt de ani, acest moment unic îl uimeşte încă. Este singurul moment din lunga sa viață care e nu numai total ilogic, ci şi absolut necesar. Toate celelalte lucruri le poate pune, într-o lume păgână, pe seama întâmplării, dar acest moment, nu.

Îşi aminteşte cum au rămas încremeniți unul în fața celuilalt, înmărmuriți şi fără grai. Încet, el a întins mâna şi şi-a plimbat degetele peste fața ei ca un orb, ştergându-i o lacrimă de pe obraz, uluit de materialitatea acesteia. Apoi s-a uitat în jos şi a văzut că nu e singură. Mai era un copil, un țânc solemn care abia învățase să meargă şi-l privea fără să clipească din spatele picioarelor ei.

— Acesta-i băiatul nostru, i-a spus, trăgând copilul mai în față. I-am pus numele Andrei. Şi n-a mai zis nimic.

Care erau şansele ca dintr-un singur raport sexual să apară un copil? Un alt bărbat s-ar fi îndoit de ea, poate că ar fi întrebat-o dacă n-a întâlnit pe altcineva după ce a plecat el pe front. Sau şi mai rău. Văzuse perversiuni, bărbații suprasaturați de votcă violând femei bătrâne şi copii, sau dezmățul disperat al femeilor flămânde. I-a povestit mai târziu cum ea şi bebeluşul au fost evacuați din Leningrad şi au supraviețuit drumului spre o stațiune din Caucaz, care după doar câteva săptămâni a fost ocupată de Wehrmacht. Şi-a dus zilele spălând rufe pentru ofițerii de acolo, iar după un an, când Armata

Roşie era gata să recucerească oraşul, s-a retras cu acei ofițeri până la München, unde a lucrat, până la sfârşitul războiului, într-o fabrică de armament. Alt bărbat s-ar fi întrebat dacă acest copil nu e neamț.

Lui însă tocmai i se oferise înapoi viața. Era o minune – e stânjenit să gândească astfel, dar nu există alt cuvânt mai potrivit – şi n-o să-i dea cu piciorul. Aşa că a luat ce i s-a dat şi a făcut rost de acte false – de noi identități, ca ucraineni polonezi – pentru el, pentru Marina şi pentru copil ca să poată emigra în America. Şi-au construit o nouă viață, au învățat o limbă nouă, şi-au găsit de lucru, şi-au făcut o casă. Au mai avut încă un copil, care le-a sporit încrederea în viitor. Şi amândoi s-au străduit să nu privească înapoi, ca să nu se transforme în stâlpi de sare. Dacă vorbeau vreodată despre război, erau la fel de atenți ca şi cenzorii oficiali din Uniunea Sovietică să menționeze doar victoriile şi actele de eroism.

N-avea importanță. Legătura care îi adusese pentru prima dată împreună, copii fiind, exista indiferent dacă vorbeau sau nu despre ea; legătura supraviețuitorilor. Aici în America, o țară nesăbuită şi optimistă, ceea ce ştiau i-a apropiat şi mai tare. Ea era patria lui, el a ei. Au fost inseparabili.

Până acum. Ea îl părăseşte, nu dintr-odată, ceea ce ar fi destul de dureros, ci printr-o succesiune chinuitoare de separări. O clipă e aici, apoi se îndepărtează iar şi de fiecare dată este tot mai departe de atingerea lui. N-o poate urma şi se întreabă unde merge când pleacă de lângă el.

Ascultă. Îi auzi când urci pe Scara Principală, le auzi râsul răguşit şi urările zbierate. „Regele bea!” strigă. În Sala Snyders este o petrecere, un ospăț pentru a sărbători Ziua celor Trei Regi. S-a pregătit plăcinta tradițională, iar bătrânul din mijloc a primit probabil bucata cu boabă înăuntru, pentru că el poartă coroana Regelui Fasole. E înconjurat îndeaproape de cupluri fericite, care se înghesuie, de copii şi se vede chiar un bebeluş în brațele cuiva. „Regele bea!” Se ridică paharele. Îl vedeți pe individul acela care stă în spatele lui cu urciorul ridicat? E ginerele Regelui Fasole, însuşi pictorul. Iar acolo e soția lui Jordaens, Yelizabeth. Ah, şi aici, uitați-vă la tipul acesta cu tichie de bufon, cu o mână ridicată spre urciorul lui Jordaens, iar cu cealaltă atingând neglijent partea din față a corsajului unei femei. „Regele bea! Regele bea!” Sunt foarte veseli, petrecărețți. Singurul punct de linişte din tablou se află în colțul din dreapta jos, un câine de vânătoare ai cărui ochi privesc cu canină intensitate şunca din poala regelui.

Nepoata ei se mărită. Katie, fetița cu aparat dentar. Nu-şi aminteşte momentan numele mirelui.

Pajiştea e plină de musafiri care vorbesc între ei, îşi strâng mâinile. Un cvartet de coarde stă jos pe plajă, pe nişte scaune pliante aşezate în semicerc, iar acordurile muzicii lui Bach plutesc purtate de briza după-amiezii.

Marina a rămas în cadrul porții, ezitând. Îi e greu cu grupurile mari de oameni; trebuie să rămână tot timpul serioasă, sunt atâtea senzații cărora trebuie să le facă față. E aproape amețitor, fețele se înceţoşează, apoi e fâsâitul materialelor, parfumul atâtor trupuri.

Stând în poartă, oamenii cred că se află acolo să-i întâmpine şi se opresc s-o salute, să dea mâna cu ea. Le zâmbeşte şi le spune că e o zi frumoasă. „Îmi pare bine să vă văd", mai adaugă atunci când bănuieşte că persoana respectivă e cineva cunoscut.

În sfârşit, au sosit toți oaspeții şi s-au adunat lângă plajă.

— Papa, începem imediat.

E fiul lor, Andrei. E îmbrăcat într-un costum negru şi arată deosebit de bine.

— Bună dimineață, frumoaso. O sărută pe Marina pe obraji, apoi îi oferă brațul. Eşti pregătită să te aşezi?

— Stai şi tu lângă mine? îl întreabă ea timidă.

— Nu pot. Trebuie s-o conduc pe Katie. Stă papa lângă tine, bine?

Marina dă din cap, iar Andrei îi conduce la locurile lor, unde-i aşteaptă Helen, care-şi ia geanta de pe scaunul alăturat.

— Ai salutat pe toată lumea, mama?

— Cred că da.

— Cine e doamna cu pălărie?

— Care?

— Acolo.

Marina se uită în direcția spre care-i arată Helen din cap. Acolo-i o femeie cu o pălărie mare albastră, ca o

farfurie zburătoare, dar n-o recunoaşte.

— Nu ştiu, clatină ea din cap.

— Dar ai vorbit mult cu ea.

— Da, a fost foarte drăguță. Cred că asta-i casa ei.

— Ar trebui s-o vezi pe Katie. Am urcat adineauri. E superbă.

— Şi tu eşti superbă, îi spune Marina fiicei sale.

Helen ridică din umeri când aude complimentul, dar apoi îşi apucă mama cu impulsivitate de mână şi o strânge.

— Eu… începe ea să spună ceva, dar nu face decât să-şi strângă şi mai tare mama de mână.

Muzica e triumfală, iar musafirii se ridică şi se întorc să vadă mireasa care se apropie. Este într-adevăr superbă, luminoasă şi fericită. Andrei este copleşit, dar o predă hotărât tânărului care l-a prădat de propria-i tinerețe. Grupul de domnişoare de onoare dispuse de o parte şi de alta a miresei şi a mirelui sunt sobre, trăiesc importanța momentului. Şi peste tot, fețele membrilor familiei şi ale invitaților radiază o căldură colectivă în jurul tânărului cuplu care-şi ia zborul. Muzică, lacrimi, cuvinte. *Promisiune* şi *dragoste* şi *împărtăşire* şi *unire* şi *onoare.*

Muzică şi tot mai multe cuvinte. Olga Markaeva recită versuri, iar Ania cântă un cântec pe care şi-l aminteşte din copilărie, romantic şi dulce. Chiar dac-ar fi să trăiască până la optzeci de ani, se gândeşte Marina, nu va uita această noapte minunată.

Ce ospăț! Au unt, dar şi brânză americană, arpacaş fiert în untură ca mătasea şi o sticlă de votcă. Au invitat oaspeți ca să împartă cu ei bunătățile pe care le-a adus Victor de pe front. Serghei Pavlovici şi sora sa Lilia au contribuit cu o mână de caise uscate pe care Nadejda le-a fiert şi a făcut glazură pentru turta dulce. Ania a adus o ceapă, pe care au tăiat-o peştişori.

De țevi sunt atârnate felinare de hârtie şi pe masa goală din lemn a fost întins un cearşaf alb din in. Iar pe

masă sunt aranjate o mulțime de delicatese extravagante. Au aprins nu una, ci trei lumânări, iar spațiul mic şi umed din subsol pâlpâie în lumină, rece, dar strălucind de iluzia căldurii. Nici măcar zgomotul bombelor care explodează în lumea de deasupra nu le strică buna dispoziție. Cu păhăruțe mici de votcă închină ca Armata Roşie să înainteze spre Tikvin, închină pentru bravii fii şi fiice ale Uniunii Sovietice, închină pentru marele noroc de mâncare şi pentru prietenii cu care o împart. E suficient ca să se îmbete, nu e numai votca, dar şi ceapa iute şi deliciul turtei dulci. Se reped asupra mâncării ca nişte îndrăgostiți. Apoi, o ascultă pe Olga recitând din poeziile Anei Ahmatova. Vocea ei, în timpul zilei puternică şi aspră, este domoală ca un râu adânc, iar lumina lumânărilor îi transformă profilul, îndulcindu-i fruntea şi nasul mare, licărind în ochii ei umezi.

E undeva o viață simplă şi o lume
Transparentă, caldă, veselă…
Acolo, seara, un vecin vorbeşte c-o fată
Peste gard, şi numai albinele aud
Murmurul lor tandru.

Noi însă trăim protocolar şi complicat,
Iar întâlnirile noastre triste respectă ritualul,
Când brusc necugetatul vânt
Întrerupe o frază abia-ncepută –

Pentru nimic în lume n-am schimba însă această
Splendidă cetate de granit a faimei şi calamității,
Râurile late sclipind înghețate,
Grădinile fără soare, întunecate,
Şi vocea muzei ce abia se-aude.

Sătulă, Nadejda se cuibăreşte în brațele lui Victor ca o şcolăriță şi-l sărută pe cap. Marina îi vede pe Lilia şi pe Serghei ştergându-şi ochii. Aceste lacrimi calde, cu

stomacul plin, i se par de-a dreptul luxuriante. Sunt fericiți.

Noaptea, mai târziu, se vor căzni să vomite în gălețile de la picioarele saltelelor. Corpurile lor au uitat cum să digere asemenea opulență. Dar zile întregi nu vor mai fi flămânzi.

Sala Majolica. Se numeşte astfel pentru că găzduieşte colecția de ceramică decorativă în stil italian a muzeului. Printr-o întâmplare fericită, însuşi încăperea evocă faianța, fiind pictată în nuanțe strălucitoare de galben şi verde cu motive renascentiste.

Şi tot în această sală se află cei doi Rafaeli ai muzeului, *Madona Conestabile* şi *Sfânta familie.* Circulă o poveste ciudată care spune că aici a fost odată încă un Rafael, tot o Madonă cu pruncul. După mărturisirile unei supraveghetoare mai în vârstă, era, la fel ca şi Conestabile, un tondo, o pictură rotundă, „cam de mărimea unei mingi de plajă", încadrată într-o ramă aurită, minuțios decorată. Dacă e să dea crezare femeii (şi într-adevăr, nu poți pune mâna-n foc că povestea ei este adevărată), Madona din acest tablou stă pe un câmp, cu Iisus copil în brațe. Lângă ea este încă un copil ceva mai mare, îmbrăcat în piei de animale, care-l reprezintă fără îndoială pe Ioan Botezătorul. Copilul mai mare îi dă o cruce mică pruncului Iisus, care o acceptă, şi toate cele trei figuri se uită la această cruce de parcă ar putea vedea în viitor. Şi femeia mai povesteşte ceva, că Fecioara e îmbrăcată în veşminte romane şi ține în mână o carte mică având marginile aurite, probabil o carte de rugăciuni, că în fundal e un peisaj în culori delicate, iar în fața ei, flori albe.

Nicio pictură din muzeu nu corespunde acestei descrieri. Deşi detaliile pe care le furnizează se potrivesc stilului lui Rafael, nu există nicio dovadă în sprijinul spuselor sale şi e posibil s-o fi confundat cu Madona Conestabile.

Radioul a rămas mut de la începutul lunii şi ultimul ziar a plecat la tipografie pe 12 decembrie. S-au oprit până şi bombardamentele. N-a mai rămas nimic care să le abată atenția de la mizeriile frigului şi ale foametei, în afară de propriile lor resurse. Şi astfel, Marina observă că, pe măsură ce lumea se miceşte, se face mai rece şi mai întunecată, oamenii au tot felul de obsesii. Sunt măcinați de mizeriile lor fizice şi stau ore întregi plimbându-şi limba peste gingiile umflate sau închizând şi deschizând acelaşi bufet în căutarea mâncării care nu mai este acolo. Alții îşi reneagă trupul stafidit şi se fixează, în schimb, pe câte o idee.

Unchiul Victor a devenit tot mai obsedat de finalizarea lucrării despre Urartu. E îngrijorat că s-ar putea să moară înainte de a o duce la bun sfârşit şi că povestea lui va muri odată cu el. Marina stă întinsă în pat până noaptea târziu şi ascultă scârțâitul febril al tocului. În subsoluri e atât de frig, încât cerneala îngheață, aşa că trebuie să se tot oprească şi să încălzească sticluța în mâini. Apoi, după câteva momente, scârțâitul începe din nou. Uneori scrie până noaptea târziu, până cade cu capul pe birou.

Într-un alt colț al Adăpostului Antiaerian nr. 3, arhitectul Aleksander Nikolski are alt fix. Face într-una schițe, iar la sfârşitul zilei nu-şi mai poate descleşta pumnul de pe creion. Cu o seară în urmă, a organizat o prezentare a lucrărilor. A aliniat scaune în colțul lui din adăpost, a sprijinit desenele de spătare şi şi-a invitat vecinii să le vadă.

Oamenii au venit, dar ceea ce-au văzut nu erau operele artistice la care se aşteptau, ci reprezentări ale spațiului în care locuiau. Schițase interiorul subsolului şi pe locatari, desene mici şi ciudate ale culcuşurilor lor improvizate. Un desen după altul înfățişa tavanele joase boltite, străbătute de țevi, harababura de mobilă şi umbrele nemiloase aruncate de singura lampă cu gaz.

Mai desenase şi încăperile de sus, unele aproape numai în tonuri de negru, altele înfăţişând scene gotice întunecate, cu siluete micite în spaţiile goale uriaşe. Un desen reprezenta doar o mână, care ţinea trei bucăţi de pâine de mărimea pieselor de domino.

Ceea ce-a izbit-o pe Marina a fost asprimea desenelor, formele lor ameninţătoare, întunecimea lor. Şi, de asemenea, siluetele oamenilor, fără chipuri şi interşanjabile. Nu şi-a dat seama care i-a fost intenţia, dar erau ca nişte coşmaruri.

Nikolski a reflectat asupra spuselor ei.

— N-am avut intenţia să sugerez altceva decât ceea ce este. N-am vrut să fac opere de artă, ci documente, pentru ca aceia care vin după noi să ştie cum am trăit.

Marina şi-a amintit stânjenită de unchiul ei care scria istoria civilizaţiei pierdute din Urartu.

— Dar sigur, i-a spus Marina lui Nikolski, unii vor trăi să povestească mai departe.

— Ah, sigur că da, a răspuns bărbatul cu amabilitate. Dar cine-i va crede?

Marina are propriul ei palat al memoriei: acesta a devenit obsesia ei. Acum se poate duce oriunde în galeria de pictură, iar sculpturile şi tablourile îi apar atât de repede în minte încât e în stare să vorbească imediat despre ele, fără să se gândească. Ceea ce-a început ca un exerciţiu, ca o abatere a atenţiei, pare să fi devenit însăşi scopul existenţei sale. Dacă ar trebui să justifice acest scop, n-ar şti ce să zică. Nu mai sunt nici cărţi, nici schiţe, nimic care să-i susţină cele aproape trei luni de exerciţiu.

— Asta-i şi ideea, îi spune Ania. Unchiul tău şi Aleksander Nikolski sunt oameni înţelepţi, sunt sigură de asta, dar se încred prea mult în hârtie. Ceea ce-avem aici nu ne poate lua nimeni, îi spune ea bătându-se cu degetul pe frunte.

— Da, nu ne poate lua nimeni, dar nici nu poate vedea altcineva, Ania.

— Nu te da încă bătută, draga mea.

Marina suspină.

Într-o zi, la scurt timp după ce şi-au început micile plimbări prin muzeu, Ania s-a oprit în Sala Tițian, a arătat spre un punct de pe perete, apoi, într-o şoaptă conspirativă, i-a descris un tablou pe care Marina nu-l văzuse niciodată.

— L-au luat de aici, a şoptit ea la urechea Marinei.

— De ce şopteşti, mătuşica? a întrebat-o Marina. Nu e niciun secret că tablourile au fost duse la Moscova. Toată lumea ştie.

În urmă cu zece ani, Stalin a obligat Ermitajul să trimită o mare parte dintre valorile sale, inclusiv patru sute de vechi maeştri, la Muzeul de Arte Frumoase în schimbul unor impresionişti şi postimpresionişti care erau prea decadenți pentru a fi expuşi. Profesorii de la Academie vorbeau destul de deschis despre asta, deşi, evident, aveau grijă să învăluie jefuirea muzeului în eufemisme.

— Nu e vorba de tablourile care au plecat la Moscova, i-a şoptit Ania clătinând din cap. Sunt altele. Mai înainte. Înainte de a te naşte tu. Şi s-a uitat din nou în jur, de parcă s-ar fi putut ascunde cineva în sala goală. Veneau, şi a doua zi dimineața lipseau lucruri. Ania şi-a ridicat, cunoscătoare, o sprânceană.

— Cine?

— Nu i-am văzut, dar se ştie bine că erau de la anticariat.

După spusele Aniei, în anii ’20, agenții lui Stalin au venit la Orbeli cu liste şi au plecat în toiul nopții cu obiecte de artă care urmau să fie vândute pe piața neagră. Când supraveghetorii de săli şi ghizii muzeului au venit dimineața la lucru, au văzut că lipseau tablouri, iar cele rămase fuseseră rearanjate peste noapte ca să nu se vadă locurile goale. Curatorii şi directorii n-au făcut nicio referire la operele dispărute şi au refuzat să răspundă la întrebări, dând astfel de înțeles că, oficial, aceste tablouri

nici n-au existat vreodată. Ania spune că s-a întâmplat chiar cu mulți ani înainte de „dezachiziționarea” oficială să dispară pe rând sute de alte piese: picturi, sculpturi şi argintărie cât să umpli un vapor de pirați.

Dar Ania îşi aminteşte de aceste tablouri la fel de uşor ca şi de cele care există încă în colecții şi a conceput un plan de a include operele lipsă în palatul memoriei Marinei. N-are nicio importanță că fata nu le-a văzut. Acest lucru a devenit obsesia Aniei.

— Dacă nu-şi mai aminteşte nimeni de ele, i-a spus Ania când i-a încolțit în cap această idee nebunească, e ca şi cum n-ar fi existat.

Marina a fost de acord că e trist, dar a protestat la ideea de a o face să-şi amintească ceva ce nu văzuse niciodată. Pe Ania însă n-o interesa motivul.

— Eu pot muri în orice clipă şi ele nu trebuie să moară odată cu mine.

Nici n-o poți contrazice, pentru că se vede că i se apropie sfârşitul. Numeroasele straturi de îmbrăcăminte cu care se acoperă toți împotriva frigului mai ascund ravagiile foametei, dar Ania e tot mai firavă şi de-abia mai suportă greutatea propriilor oase. Mersul o oboseşte şi nu poate face decât câțiva paşi fără a se opri să se odihnească. Sănătatea şubredă pare să fie un motiv pentru a renunța la plimbarea prin palat şi la arderea inutilă a unor calorii prețioase, dar Ania e de neclintit şi Marina bănuieşte că această nevoie de a trece prin locurile pe care şi le aminteşte e singurul lucru care-o mai ține în viață.

Aşa că acum Marina încearcă să reînvețe sălile, adăugând alte tablouri dispărute peste cele pe care le cunoaşte deja. Ania descrie pânzele în detaliu şi, chiar dacă Marina nu le poate vizualiza de fapt, se bizuie destul pe memorie pentru a-şi mulțumi prietena. E o muncă obositoare şi, deşi se trezesc tot mai devreme, abia progresează. Încă n-au trecut în sălile Noului Ermitaj şi nici n-au traversat curtea ca să ajungă în Palatul de

Iarnă, iar în unele zile nici nu pot urca scările.

Totuşi, în acea dimineaţă, Ania e hotărâtă să viziteze Sala Rembrandt, unde spune că are să-i arate multe lucruri Marinei.

Scara Principală din Noul Ermitaj alunecă din cauza gheţii şi nici nu are balustradă de care să te poţi ţine ca să nu cazi. Ania se lasă grea pe Marina şi urcă amândouă încet fiecare treaptă, ca nişte alpinişti pe o pantă înşelătoare. Traversează apoi un palier lung, trec pe lângă piedestale goale din marmură şi intră în prima sală din cealaltă parte a scării, unde erau tablourile lui van Dyke. Ania scoate o cârpă din buzunarul puloverului. Refuză să recunoască cât e de epuizată, aşa că, în timp ce se odihneşte, se preface că cercetează o ramă mare sprijinită de perete şi şterge cu grijă praful depus pe partea de sus a acesteia.

Marina stă lângă ea şi se uită prin încăperea goală. Din mai multe privinţe, e mai frumos acum. Lipsită de tablouri şi de sculpturi, iese în evidenţă sala în sine, austeră şi măreaţă. Gerul a schiţat modele complicate pe pereţi, urme care strălucesc în lumina dimineţii. Ramele goale însă îţi aduc aminte de toţi cei absenţi. Ducele de Danby şi regina Henrietta. Carol I în armură şi Thomas Wharton cu pălăria lui cu pene. O familie tânără cu o fetiţă mică, bebeluş, şi încă două surori îmbrăcate luxos. Sora mai mare o priveşte mândră pe Marina care trece şi le identifică, Elizabeth şi Philadelphia Wharton, iar cea mai mică se uită de parcă ar vrea să fie eliberată din poziţia inconfortabilă în care a aşezat-o artistul.

Mai sunt şi alţii pe care nu-i poate vedea, dar în urmă cu o săptămână Ania i-a descris fiecare detaliu al tablourilor, aşa că, atunci când Marina trece pe lângă locurile aproximative unde se aflau, o cheamă pe Ania, care a rămas lângă uşă, şi-i descrie un lord, apoi o lady şi, în cele din urmă, o mamă şi o fiică.

— Are o rochie purpurie şi coleretă, îi spune Marina. Iar fata, care are cam şapte-opt ani, stă în stânga ei. Pare

o mică adultă în această rochie.

— Poți să-i descrii? o întreabă Ania plină de speranță.

— Poate, puțin, minte Marina.

Vine şi se aşază în spatele Aniei. Aici e chiar artistul, van Dyke, un bărbat cu înfățişare romantică, cu bucle şi nasul lung. Şi chiar în spatele lui, în rama enormă pe care a şters-o Ania de praf, este o Madonă cu pruncul. Par cam deplasați între toți aceşti flamanzi din înalta societate. Tabloul se numeşte *Odihnă în timpul fugii în Egipt,* dar cele două păsări care zboară deasupra capului Mariei i-au dat numele de Madona cu potârnichi.

— Ți-ai revenit? o întreabă pe Ania.

— Da.

Marina îi ia brațul.

— Dacă vrem să ajungem azi la Rembrandt, cred c-ar trebui să plecăm.

Străbat astfel amândouă, braț la braț, Sala Rubens. Înaintează atât de încet, încât Marina poate face un ghidaj aproape complet, sărind doar peste puține piese. Îl ignoră cu hotărâre pe Bacchus, dorindu-şi ca opulența trupului său să se facă una cu argintiul pereților înghețați, înregistrând însă că era acolo. La fel şi tabloul lui Rubens zugrăvind fiica ce-i dă să sugă tatălui înfometat.

„Mane şi Cupidon. Venus şi Adonis. Încoronarea Fecioarei. Agar părăsind casa lui Avraam."

În ritmul acesta, chiar dacă se întorc acum, va întârzia la muncă. Îl ajută pe dulgherul muzeului să facă sicrie. Sălile pentru depozitare sunt singura sursă de scânduri din oraş, astfel încât confecționarea sicrielor a devenit principala ocupație a personalului. Nu sunt meşteri, dar e nevoie de cele câteva scânduri prinse laolaltă ca să țină trupurile care cântăresc mai nimic. În ziua de azi sunt atâția muncitori bolnavi, încât cei care au mai rămas muncesc din greu, încercând să facă față cererii. Dacă întârzie, trebuie să aibă şi-un motiv serios. Ceva mai bun decât plimbarea prin galeria de pictură şi catalogarea

tablourilor lipsă.

Când ajung în holul uriaş cu acoperiş în formă de cort, Marina înaintează exact prin mijloc, fără să mai comenteze ce se află de-o parte şi de cealaltă a încăperii. Se aşteaptă ca Ania s-o certe, dar şi bătrâna şi-a concentrat atenția asupra uşii din capătul holului care duce la Sala Rembrandt. Pe la jumătatea drumului, Ania se împleticeşte brusc şi o prinde pe Marina de piept.

— Nu-i nimic, spune ea cu mâna încă încleştată pe jacheta fetei. Mi-am pierdut doar echilibrul.

— Chiar c-ar trebui să ne întoarcem, Ania. Pari obosită. Şi eu trebuie să fiu în curând la lucru.

Ania se îndreaptă şi îşi ia mâna de pe Marina.

— Dacă trebuie să te duci, du-te. Eu merg la Sala Rembrandt.

Îşi continuă drumul cu mare greutate spre uşă, ca şi cum ar vrea să sugereze că Marina e cea care-o reține.

— Bine, bine, mai încet, îi spune fata luând-o de braț şi liniştind-o. Doar nu fuge nimeni după noi.

De cum intră pe uşă, Ania se opreşte în fața peretelui pe care se afla *Danae,* dar ochii ei se îndreaptă dincolo de marginea ramei.

— Acesta a fost printre primele. Într-o dimineață, am venit la muncă şi dispăruse. Foarte plin de el, nu ți se pare?

Marina nu vrea să-i reamintească Aniei că ea n-a văzut tabloul, oricare-ar fi fost acela.

— Cine e? o întreabă.

— Păi, Rembrandt zice că era un nobil polonez, dar nu seamănă cu niciun polonez pe care l-am văzut eu. E rus. Uită-te. Are căciulă de urs, iar pelerina de blană e asemenea celor purtate pe la noi. Şi cercelul mare cu perlă. Crede că e nemaipomenit cu mustața aia a lui, dar uită-te ce fălci are.

— Cum se numeşte?

Ania îşi revine din reverie şi o priveşte supărată pe Marina, de parcă i-ar fi pus o întrebare stupidă.

— *Nobil polonez.*

Un nobil polonez, cu cercel cu perlă, mustață, căciulă de urs. Bine, destul de bine.

— Uite, aia seamănă un pic cu tine, îi spune Ania, arătând spre următorul perete. E mai tânără şi nu are părul roşu ca al tău.

Bătrâna îi descrie o fată sprijinită de mătură, care se uită direct la privitor. *Fata cu mătură.* Urmează apoi portretul unei doamne cu o garoafă, un altul reprezentând-o pe Pallas Atena, apoi un bătrân.

— Asta-i scena în care Petru s-a lepădat de Iisus. E unul din cele mai bune, după părerea mea.

— Altul?

Marina se întreabă dacă nu cumva Ania le încurcă. E greu de crezut că Stalin a vândut atâtea capodopere. Nu spune el întotdeauna că operele de artă aparţin poporului, că sunt moştenirea lui? Nu e atât de naivă încât să creadă tot ce i se spune, dar i se pare de neconceput să vinzi până şi un singur Rembrandt. Ania i-a descris deja vreo şase.

— Ştii povestea asta, Marina? La Cina cea de Taină, Iisus i-a spus lui Petru că, înainte de a cânta cocoşul a treia oară, va nega că-l cunoaşte. Iar Evangheliile ne spun că aşa s-a şi întâmplat. Uite-l aici, îi arată ea, cum stă lângă foc, alături de nişte oameni din oraş. Romani. Uite, stilul artistului. Rembrandt foloseşte lumina focului pentru a da dramatism scenei.

Vocea Aniei dispare încet dincolo de gândul care ia naştere în mintea Marinei. Ştie că Ania n-ar minți-o-n față, dar să fie toate astea născociri? Se poate să fie invențiile Aniei? Sunt descrise foarte precis, dar asta nu înseamnă că sunt adevărate.

— Eşti sigură că era Rembrandt?

Ania se întoarce încet spre ea.

— Când o să-l vezi, o să-ți dai seama. Ochii îi strălucesc asemenea unor bănuți. Nimeni n-a pictat ca el.

În acel moment, Marina e hotărâtă s-o întrebe pe Olga

Markaeva dacă a auzit vreodată de tablourile care lipsesc. Nu ştie de ce nu s-a gândit mai devreme la asta. În fond, Ania e foarte bătrână.

Drumul de întoarcere până la scară e şi mai lung, deşi acum se opresc doar ca să se odihnească Ania. Dacă Marina e uneori tentată s-o grăbească, e destul să se uite la ea şi să renunțe la idee. Cu fiecare pas, Ania e parcă mai palidă şi, în scurt timp, Marina o duce mai mult în brațe, picioarele bătrânei târându-se aproape imponderabil.

Se opresc din nou lângă Madona cu potârnichi. O sprijină pe Ania de o vază de marmură, ținând-o c-o mână. Femeia e pe punctul de a se prăbuşi şi, dacă va cădea, Marina nu e deloc sigură c-o va mai putea ridica.

Şi Madona se odihneşte. Ținându-şi copilul în brațe, se uită distrată, dar şi puțin îngrijorată, la un grup de amoraşi care dansează în cerc în apropiere. Nu pare deloc nerăbdătoare să preia grijile altcuiva. Cu toate acestea, Marina i se roagă: „Ajută-mă s-o cobor pe scară, şopteşte ea. N-o lăsa să moară aici, te rog.” Mai zice o dată „te rog”, ca să fie sigură, şi îşi atinge pe furiş, cu cealaltă mână, fruntea.

Sala Rubens. Chiar şi aici, într-un spațiu plin de cărnuri, tabloul din centrul peretelui lung te face să te opreşti. E o femeie tânără care îi dă să sugă unui bătrân. Ea e tânără şi grăsuță, cu o figură proaspătă. El e gol, având doar organele genitale acoperite cu o cârpă neagră. Mâinile îi sunt legate cu lanțuri, la spate. Deşi are musculatură frumoasă – brațele şi picioarele sculpturale, pieptul şi abdomenul definite –, capul e oribil: barba şi părul încurcate, ochi bulbucați grotesc ca la gargui, privind în jos, spre sfârcul vizibil al fetei.

Înainte de a întoarce dezgustat capul sau de a face cu ochiul vecinului, ar trebui să ştiți că pictorul insistă că în acest tablou e vorba de dragoste. De dragoste filială. Bătrânul a fost condamnat de Senatul roman să moară de foame, iar fiica lui a venit în celulă şi i-a oferit sânul ei pentru a-l hrăni. N-are nimic de-a face cu dragostea cuviincioasă, nici cu pasiunea amoroasă întâlnite de obicei în picturi. Este crudă, respingătoare, înjositoare. În cele din urmă, nu suntem decât trupuri fizice şi orice noțiune abstractă despre dragoste se reduce la acest fapt.

— Nu-i aşa că-i frumoasă, mama? Fata poartă perlele lui Naureen.

— Îmi aduce aminte de o fată pe care am cunoscut-o.

— De cine?

— Era la Leningrad. Nu ştiu, am uitat cum o cheamă. Era sus.

— Asta s-a întâmplat când ai trăit în pivniță?

— Da. M-am dus sus şi-am vizitat-o.

— Nu înțeleg un lucru. De ce ai trăit în pivniță?

— Era război. Se bombarda.

— Oh, da. Acum are sens.

— Toți locuiam atunci în pivnițe.

— Dar nu şi prietenii tăi care locuiau sus?

— Nu.

— Şi ea de ce nu stătea în pivniță?

— Nu ştiu. Nu-mi aduc aminte.

— Nu-i nimic, nici nu trebuie. Eram curioasă.

— Tatăl ei a murit de foame în acea iarnă. Asta-mi aduc aminte. Şi i-a dat să sugă de la ea, dar el a murit totuşi.

Au apărut săniile pe Nevski Prospekt şi în tot oraşul, sănii de copii colorate în roşu, şi galben, şi albastru. Tramvaiele nu mai merg de mult timp şi au rămas înghețate, fiecare pe unde se afla, când s-a oprit curentul electric. Oamenii ajung dintr-un loc în altul pe jos. Străzile sunt aproape goale, doar câțiva oameni îşi târâie cu greu picioarele, cu trupurile aplecate în față, de parcă ar înainta pe un vânt puternic. Alții îi trag cu sania pe cei care nu mai pot merge. Invalizii. Morții. Cadavre înfăşate ca nişte copii sau îmbrăcate încă în hainele lor grele. Ies la vedere picioare vinete. Unicele sunete ale străzii sunt chirăielile groaznice ale celor care alunecă pe gheață.

Marina se luptă cu un troian de zăpadă înghețată de pe trotuar. Merge de mai bine de două ore şi a parcurs doar cinci intersecții de la intrarea de serviciu din Noul Ermitaj, o distanță pe care o străbătea înainte cât ai bate din palme, fără să obosească câtuşi de puțin. Acum parc-ar fi într-un vis în care încearcă să fugă de ceva: picioarele nu i se mişcă, parc-ar fi din lemn, prinse în pământ, şi doar printr-un efort de voință reuşeşte să desprindă un buştean de pe sol, să-l împingă în față, să-l pună apoi jos cu grijă, să vadă dacă nu alunecă înainte de a se lăsa cu toată greutatea.

Se odihneşte, fără suflare şi amețită de efort, şi întinde o mână să se sprijine de fațada unei clădiri. Îşi ridică încet ochii din pământ. Cerul cenuşiu şi plat se învârteşte un moment înainte de a încremeni.

Nu e departe de apartamentul Krasnovilor, dar, deşi e în cartier, aproape că nu-l recunoaşte. Promoroaca acoperă totul, țurțurii atârnă ca muşchiul de pe firele electrice şi de pe streşini. Şi clădirile sunt acoperite de gheață, iar ferestrele bătute în scânduri privesc fără expresie strada. Nu se aude niciun zgomot, pe stradă nu sunt nici câini, nici pisici, din hornuri nu iese fum, nu există niciun semn de viață. Ar putea fi unicul supraviețuitor al unei civilizații dispărute, ca Urartu al

unchiului Victor. Cetățenii blestemați au lăsat totuşi în urmă mesaje prinse de foile de placaj şi de pereți, sigilate acum sub gheață, dar încă lizibile. Uite un afiş încurajator – „Victor e prin vecini." Un altul, oficial, îi transmite cititorului să se adăpostească în timpul raidurilor aeriene şi îl amenință cu pedepse severe pe cel care nu face asta. Sub ele, la nivelul ochilor, este un colaj înghețat din alte anunțuri scrise la maşină sau de mână: se oferă la schimb pantofi, un dulap din mahon, o bicicletă, bijuterii din aur şi din argint, un set de jurnale de călătorie legate în piele, o haină din samur, o maşină de scris. Găseşti aici tot ce vrei în schimbul alimentelor. Sunt petice vechi de hârtie, murdare şi îngropate sub straturi de gheață. Ultime implorări disperate ale civilizației, acestea au fost puse când mai avea cineva de dat ceva în schimbul mâncării. Nu există anunțuri recente.

În această geografie nouă, următorul colț se retrage – precum perspectiva forțată din peisaje – spre linia îndepărtată a orizontului de un cenuşiu începtoşat şi aflată la o distanță imposibilă, despărțită de un lanț muntos de zăpadă densă şi murdară, presărat cu dealuri înghețate de gunoi şi cu lacuri alunecoase de gheață. Îşi abate din nou, cu hotărâre, atenția spre picioare, spre următorul pas. Are în față imaginea unei tablete de ciocolată.

Astăzi e ziua de naştere a Tatianei şi din această cauză Nadejda a fost deosebit de abătută de dimineață. Nu poate admite posibilitatea, prea crudă, că i-au murit copiii, aşa că şi-a concentrat mâhnirea pe ideea că fetița ei îşi sărbătoreşte ziua fără familie. S-a lăsat pradă amintirilor despre aniversările trecute, despre prăjiturile pe care le făcea de zilele copiilor, prăjituri umplute cu gem şi cu creme cu unt şi cacao, despre cadourile frumos împachetate grămădite pe farfuria copilului sărbătorit. Şi-a amintit că a ascuns o puşcă de jucărie, un pachet de creioane colorate şi o tabletă de ciocolată pentru ultima zi de naştere a lui Mihail, le-a vârât sub un teanc de fețe de

masă de pe un raft de sus, unde băiatului nu i-ar fi trecut prin cap să caute. În tumultul creat de plecarea copiilor, uitase până acum de ele.

— Speram să se întoarcă până la ziua lui, spuse femeia întorcându-se spre soțul ei, brusc furioasă. Mi-ai promis c-or să fie acasă în două săptămâni.

Victor s-a uitat la ea, cu ochii întunecați plini de durere, dar n-a spus nimic. Nu s-a sculat din pat de zece zile, iar în acest răstimp a suferit o transformare îngrijorătoare. Fața i-a devenit o mască scheletică, nasul i s-a ascuțit, ochii i s-au afundat în orbite.

Marina a intervenit înainte ca mătuşa ei să-şi mai ocărască soțul bolnav.

— Mai sunt acolo?

— Unde? întrebă Nadejda derutată.

— Cadourile. Ciocolata. E tot acolo?

Nadejda era atât de uluită, încât nu a înțeles semnificația întrebării, dar Marina îşi făcea deja planul călătoriei. Ciocolată, probabil că o tabletă mare, dată fiind tendința Nadejdei de a-şi răsfăța copiii. Marina simte în gură dulceața catifelată.

Când iese de pe Nevski şi intră pe strada lor, i se strânge inima la vederea numărului nouăsprezece, casa ei. Fațada clădirii a fost spulberată de o explozie, arătând străzii apartamentele din față, ca nişte camere dintr-o casă de păpuşi. Parterul e îngropat în moloz, dar vede direct în camerele de la primul etaj. Într-o încăpere, o bucătărie galbenă, scaunele sunt împrăştiate pe podea, dar pe masă se află o cană de ceai întreagă. Un calendar atârnă strâmb deasupra sobei. Acesta trebuie să fie apartamentul familiei Magracev, se gândeşte Marina, el supraveghetor la fabrică, soția sa, tatăl ei în vârstă şi o fetiță de vârsta lui Mihail. În camera alăturată, atârnă încă de tavan firul de la instalația de iluminat şi abajurul care se balansează sub o rafală de vânt. Două haine, una bărbătească, alta de damă, sunt agățate în cuierul de lângă uşă.

Intrarea principală a clădirii, odată marmură frumoasă italiană, cu două uşi din sticlă gravată, e o ruină, aşa că Marina înconjoară şi intră prin curtea laterală. Sună şi aşteaptă. Sună din nou. Poate c-au plecat cu toții. Nu e posibil să mai locuiască cineva aici şi simte că-i dau lacrimile. Nu are cheia de la intrarea de serviciu. A bătut atâta cale în zadar. Nici nu-şi mai simte picioarele şi e imposibil de crezut c-o vor mai duce înapoi atâta drum.

Şi atunci uşa se deschide un pic.

— Cine e? întreabă o voce răguşită şi apare fața unei cotoroanțe bătrâne.

— Sunt Marina de la Cinci Est.

— Marina Anatolievna Krasnova?

Marina tresare şi-şi dă seama că bătrâna e Vera Iurievna, soția omului de serviciu al blocului, o femeie de patruzeci şi ceva de ani. Uşa se deschide larg şi Vera îşi aruncă brațele în jurul Marinei, strângând-o ca pe o rudă demult pierdută.

— Eşti ca un sloi de gheață, fetițo. Intră, intră. Pun nişte apă pe sobă, se oferă ea şi o trage pe Marina înăuntru, apoi prin coridorul întunecat spre apartamentul ei.

Vera aprinde o lumânare care pâlpâie, împrăştiind licăre în întuneric şi scoțând la iveală un bârlog mic şi umed. S-a mutat în bucătărie, a bătut ferestrele în scânduri şi a închis celelalte camere. În această încăpere a adus un pat îngust, un scaun şi o masă mică, toate aranjate în jurul unei *burjuica,* mica sobă din fier pe care o foloseşte acum toată lumea.

Îi oferă Marinei scaunul şi trage o pătură din grămada dezordonată de pe pat.

— Uite, pune-ți asta pe tine. Te încălzeşti imediat.

Pătura e caldă încă de la corpul Verei şi Marina o acceptă cu recunoştință.

Vera face focul, întrebând în tot acest timp despre familia Marinei, despre mătuşă, despre unchi, despre cei doi puişori. Ia o carte de pe masă, o culegere de fabule, şi

rupe două pagini, le mototoleşte şi le bagă în sobă. Le urmează ceva care este evident un picior de masă. Vera aprinde hârtia şi aţâţă flăcările într-un foc mititel.

— Trage scaunul mai aproape, încălzeşte-ţi mâinile.

Toarnă apoi nişte apă dintr-o cană în ceainic şi îl pune din nou pe sobă.

— Sunteţi singură? o întreabă Marina.

Oricât detestă să fie într-o intimitate aşa de strânsă cu atâţia oameni adunaţi claie peste grămadă în subsolurile Ermitajului, această pustietate i se pare o alternativă mult mai dezolantă.

— Ah, nu. Bineînţeles că foarte mulţi au plecat după bombardament, s-au mutat la prieteni sau cine mai ştie pe unde.

— Când?

— Pe 12 decembrie, imediat după miezul nopţii. Îngrozitor. Vera rămâne cu privirea pierdută. Îngrozitor. Dar mai suntem douăzeci şi trei. Apartamentele din spate sunt neatinse. Al vostru este exact cum l-aţi lăsat. Ana Ostromovna Dudin şi mama ei, vecinele voastre, sunt încă aici. Şi mai sunt şapte la Patru Est, Maria Volkova, cei trei copilaşi ai ei şi trei verişoare.

Vera îi trece în revistă pe locatarii care mai stau în bloc şi îi povesteşte şi despre soarta celor care au plecat.

— Sofia Grecina, îţi aduci aminte de ea, poeta, femeia aia ciudată de la etajul întâi, cu doi pudeli? Apartamentul i-a fost distrus, dar ea lucra în schimbul doi. N-am văzut în viaţa mea aşa istericale. Câinii, pe care reuşise să-i ţină în viaţă, cred că le dădea o parte din raţia ei, au fost îngropaţi sub dărâmături. S-a mutat cu mama lui Gheorghi Karasev.

Marina îşi aminteşte de cele două haine lăsate în cuier, de abajurul care se legăna şi întreabă de familia Magracev. Vera clatină din cap.

Apa începe să fiarbă şi Vera o toarnă în două căni de porţelan.

— Pentru dragii noştri de pe front, toastează ea

ridicându-şi ceaşca.

Marina cuprinde în mâini porțelanul cald, suflând în ceaşcă şi luând înghițituri mici. Apa este minunat de caldă şi Marina o simte până în stomac. Parcă trăieşte o nouă viață.

— Oh, Doamne, bine că mi-am adus aminte, îi spune Vera. Am o scrisoare pentru tine. Se întinde spre un raft şi, după ce cotrobăie un pic, scoate un plic subțire. A sosit acum câteva săptămâni, se scuză Vera. Am vrut să ți-l trimit, dar poştărița n-a mai venit.

Numele şi adresa sunt scrise cu caligrafia îngrijită a lui Dmitri. Scrisoarea tremură în mâna Marinei. E viu. Rupe plicul ca să-l deschidă mai repede şi scoate două foi. Scrisoarea e plină de fâşii de hârtie albastră pe care cenzura le-a lipit peste scrisul lui Dmitri.

Scumpa mea Marinocika,

Mă gândesc tot timpul la tine şi port imaginea ta în inimă, pentru a-mi aduce aminte de ce sunt aici. Suntem ▬▬▬▬▬

Sper să te revăd în curând. Totul îmi aminteşte de tine. Ieri-seară, o fată a venit la noi în tabără cu o delegație de la ▬▬▬▬▬ De la depărtare părul îi era ca al tău, semăna atât de tare cu tine încât te-am strigat şi am alergat ca un idiot jumătate din tabără. După cum ştii, nu văd prea bine la distanță, dar şi când m-am apropiat tot mai semăna un pic cu tine. Am încercat să-i explic greşeala, dar m-am bâlbâit şi cred c-am cam speriat-o. Ca să mă scuz, i-am dat nişte semințe de floarea-soarelui.

▬▬▬▬▬ dar când simt căldura soarelui pe spate şi când văd verdele viu al copacilor de dincolo de tabăra noastră, sunt din nou încrezător că ▬▬▬▬▬

Marina se opreşte din citit, mirată, apoi se uită la colțul din stânga sus, după dată: 21 septembrie 1941. Scrisoarea este de aproape trei luni. Simte o undă de mânie la adresa Verei, dar înainte de a-i da frâu liber se

uită la timbru. 28 noiembrie.

Sosesc veşti din oraş cum că ——— Ce fac unchiul şi mătuşa ta? Şi ce zic de logodna noastră? M-am gândit, după ce am plecat, că poate ar fi trebuit să-ți cer mâna, şi sper că îi vei spune că regret că nu m-am gândit mai devreme la asta. Poate că n-o să se supere aşa de tare.

Scrie-mi, scumpa mea, şi spune-mi orice-ți trece prin gând. Nu trebuie să fie ceva important, ci lucruri cotidiene, ce mănânci la cină, de exemplu. Când totul pare atât de încărcat de semnificații, este plăcut să afli şi lucruri fără însemnătate.

Îmbrățişeaz-o pe Tatiana din partea mea. Nu cred că Mihail ar suporta o îmbrățişare, dar spune-i să învețe bine, pentru că el este speranța țării noastre ——— Imaginează-ți că-ți sărut părul, pleoapele, vârful nasului, buzele etc.

Cu toată dragostea mea,

Dima

Vera îi urmăreşte expresia.

— E bine?

— Nu ştiu. Scrisoarea e foarte veche.

— Îmi pare rău, draga mea. N-am văzut că e a ta decât după ce a plecat poştărița, pentru că ți-aş fi trimis-o.

— Nu, nu. Nu e vina dumneavoastră. Vă mulțumesc că mi-ați păstrat-o.

Simte că o inundă tristețea, că i se face greață, dar îşi potoleşte gândurile şi îşi stăpâneşte neliniştea. Împătureşte cu grijă scrisoarea, o pune în plic, iar plicul în buzunarul hainei.

— Ar trebui să mă duc sus.

Nu îi spune Verei de ce a venit, ci inventează că are nevoie de nişte hârtii pentru unchiul Victor. A luat cheia de la uşă, dar, ca o proastă, a uitat să-şi aducă şi o lumânare, aşa că Vera îi dă capătul ei de lumânare. Generozitatea femeii o face să se ruşineze de secretoşenia

ei legată de ciocolată.

— Sper că nu te superi dacă nu urc cu tine, îi spune Vera. Din cauza scării, ştii tu.

E nevoie de un efort herculean ca să urce scara ameţitoare. Marina urcă din greu, treaptă cu treaptă, cele cinci etaje. Când ajunge la uşa apartamentului şi răsuceşte cheia în broască, abia mai gâfâie şi abia găseşte forţa pentru a împinge uşa grea.

Lumânarea slabă dezvăluie un interior cenuşiu, îngheţat. Unchiul Victor a vândut covorul oriental din camera din faţă încă din octombrie, iar mobilele din lemn au fost vândute mai târziu pentru lemn de foc, aşa că încăperea e aproape goală. Un divan singuratic pândeşte dintr-un colţ, ca o fiară sură.

Marina intră în holul în care se află dulapul de lenjerie. Nu vrea să se uite prin celelalte camere, dar când îşi dă seama că are nevoie de ceva pe care să se urce ca să ajungă la raftul de sus, face un tur al apartamentului până când găseşte o valiză în camera lui Victor şi a Nadejdei. Chiar şi goală, e prea grea pentru a o ridica şi, trăgând-o încet spre dulap, zgârie parchetul mătuşii. În cele din urmă, reuşeşte să ajungă la raft şi îi cad în cap o grămadă de feţe de masă, şervete, şerveţele, o puşcă de jucărie. Atinge cu mâna ceva dreptunghiular, de mărimea unui plic, dar greu.

Ar fi putut s-o mănânce acolo, pe loc, stând pe valiza din metal, uitându-se la minunea din mâna sa. N-ar fi ştiut nimeni. Nimeni. Simte o disperare în măruntaie, creierul îi clocoteşte, degetele-i tremură. Se gândeşte că ţine în mâini viaţa unchiului său.

E îngrozitor să ai oameni la care ţii, persoane de care eşti ataşat prin orice fel de legătură care face ca durerea lor să fie şi a ta. Deşi nu nutreşte niciun fel de sentimente drăgăstoase pentru unchiul ei, obligaţia pe care o are e la fel de puternică precum dragostea. Recunoaşte pactul: e acelaşi simţ al datoriei care a determinat comportamentul lui faţă de ea toată viaţa, luând-o şi întreţinând-o în ciuda

tuturor temerilor. Dându-i cele mai mari bucăți de pâine la fiecare masă, deşi el e tot mai plăpând. Poate că asta-i dragoste.

Ştie că dacă desface staniolul şi vede ciocolata, moare şi ultima părticică de omenie din ea şi fără să se mai gândească nicio clipă o îndeasă în buzunarul hainei, alături de scrisoarea de la Dmitri. Pe drumul de întoarcere spre muzeu, simte greutatea ciocolatei şi scrisoarea în buzunar. Îi lovesc insistent coapsa la fiecare pas.

Începe să ningă, la început doar câțiva fulgi, dar imediat cerul se lasă greu şi se învolburează. Puținii rătăciți de pe bulevard dispar în spatele unei cortine de albeață, iar ea se mişcă încet, prin pâcla moale, ca într-un coşmar. Îşi simte picioarele de plumb şi, deşi îşi ridică fiecare picior şi-l pune din nou jos, nu simte că înaintează. Reperele care i-au marcat drumul au dispărut în ninsoare, iar zăpada înăbuşă orice sunet. Nu-şi aminteşte să fi trecut peste Canalul Griboedova, deşi n-avea cum să nu treacă.

Cinci, doisprezece, patruzeci de paşi. Începe să numere ca să fie sigură că se mişcă. Nu trebuie să intre în panică, trebuie să rămână calmă şi să continue să meargă, să aibă încredere că va fi mai în siguranță cu fiecare pas. Însă nici de asta nu e sigură. După câte-şi dă seama, a ieşit de pe Nevski şi merge într-o direcție greşită. Habar nu are unde se află, iar albeața începe să se întunece. În curând va fi complet întuneric şi atunci ce-o să se întâmple cu ea?

A ajuns la o sută şaizeci şi trei, când dă peste ceva care nu e nici gheață, nici zăpadă. E ceva moale care i se mişcă sub picior şi atunci țipă, trăgându-şi repede bocancul şi clătinându-se pentru a-şi menține echilibrul.

La picioarele ei zace o grămadă întunecată de zdrențe, ascunsă pe jumătate sub un strat de zăpadă.

— Sfântă Fecioară, rosteşte grămada cu un horcăit slab. Îndură-te!

Spre ea se întinde un braț şi o gheară ieşită dintr-un pled o prinde uşor de haină.

Îngrozită, o loveşte. Gheara se întinde din nou spre ea, dar o pocneşte cu atâta forță încât cade pe spate în zăpadă şi rămâne întinsă acolo, nemişcată. Se simte plutind într-o panică imponderală, cu zăpada învârtejindu-se în jurul ei. Nu se poate gândi, niciun gând nu capătă contur în afară de acela că năluca o s-o tragă după ea. Oamenii cad şi mor acolo unde au căzut. Nu trebuie să se întâmple aşa ceva. Nu trebuie să moară aici, pe stradă. Trebuie să se întoarcă la muzeu.

Apoi vede ochii, doi ochi duşi în fundul capului privind-o pe deasupra unei basmale din lână legată în jurul feței. Ochii o imploră în tăcere.

Ştie că n-o poate ridica pe această femeie: n-are putere să se pună nici pe ea pe picioare, darămite să mai ajute şi pe altcineva.

— Îmi pare rău, îi spune. Nu te pot ajuta.

Ochii rămân neclintiți.

Marina simte din nou greutatea ciocolatei în buzunar. N-are nicio importanță, îşi zice. Femeia tot o să moară. N-o poți ajuta. Fii rezonabilă. Şi ai tăi au nevoie. Niciodată nu ajunge.

Scoate însă tableta din buzunar şi desface staniolul. Rupe o bucățică de ciocolată şi se târăşte mai în față, întinzându-i-o. Femeia nu se mişcă, dar ochii întunecați s-au mărit aproape imperceptibil. Marina îi dă în jos basmaua înghețată de pe față. Gura se deschide şi Marina îi pune un pătrățel de ciocolată pe limbă.

Aceasta e una dintre cele cinci săli destinate artei flamande şi este cunoscută sub numele de Sala Snyders. Este un hol mare, cu tavan casetat, pictat cu ornamente florentine. Parchet în tablă de şah etc. Sala în sine nu e importantă, e vorba de ceea ce găzduieşte – peretele lung este străjuit de tarabe enorme de piață pe care sunt etalate toate soiurile imaginabile de peşte, deasupra capului atârnă gâşte şi alte păsări de vânat, iar căprioarele şi iepurii sunt aranjați în grămezi molatice. Iar aici e o altă tarabă cu tot felul de zarzavaturi care dau pe dinafară din coşuri. Căpățâni de varză, praz, usturoi, conopidă, ciuperci şi păstârnac, diversitatea e amețitoare. Duceți-vă un pic mai încolo şi vedeți o masă mare cu fructe: boluri cu mere, coşuri pline cu prune şi pere, tulpini de anghinare şi pepeni verzi revărsându-se pe jos. Abundența exagerată îți provoacă amețeală. Poți să mănânci ani de zile în această sală fără să flămânzeşti vreodată.

Iar vizavi sunt şi mai multe fructe, acestea aranjate cu artă precum bijuteriile pe catifea. Strugurii superbi şi rotunzi ai lui Utrecht sunt la mare preț, piersicile sale înmiresmează aerul. Şi cireşele ca un şirag de rubine strălucitoare. Îți vine să plângi.

Mesele din patio sunt încărcate de mâncare. Platouri cu ciuperci umplute şi legume prăjite, frigărui de miel la grătar. Brânzeturi, somon afumat şi boluri cu fructe cuibărite într-un pat de gheață. Mai e şi un tort enorm, alb, pe o masă separată, are câteva etaje, e decorat tot cu trandafiri şi frunze din zahăr, în stil rococo, la fel ca pereții auriți şi lambrisați din Palatul de Iarnă.

La fiecare oprire, Dmitri o întreabă pe Marina dacă vrea salată verde. O felie de pepene? Somon afumat şi pâine neagră din secară? Cu mult înainte de a ajunge la capăt, farfuria pe care o are în mână e plină cu mâncare. O conduce în cortul alb şi, trecând printr-un labirint de mese, o aşază lângă o femeie cu aspect obosit, îmbrăcată într-o rochie de un roz-aprins.

— Îmi aduc şi eu o farfurie, îi spune el şi ia geanta Marinei pe care o pune pe scaunul liber din stânga ei, dispărând apoi în mulțime.

— A fost o ceremonie frumoasă, nu? o întreabă femeia în roz.

— Da, răspunde Marina în ruseşte şi dă politicos din cap.

— Când Naureen mi-a spus că mirii, Cooper şi Katie, îşi fac jurămintele, mi-am zis „Oh, Doamne". Dar au fost aşa de serioase şi simple, exact ce trebuie. Prietena mea Tina – ți-o aminteşti? – la nunta fetei, şi-au scris jurămintele şi au rimat. A fost îngrozitor – *iubire, fericire, împlinire* – chestii de-astea. Şi pe culoarul dintre scaune venea un jongler. Nu mi-am dat seama ce ar fi trebuit să reprezinte.

Figura femeii e familiară, dar Marina nu realizează cine e. Sunt atâtea fețe pe care trebuie să şi le amintească, să le pună nume şi să le aranjeze pe săli. Uneori, când se uită, nu vede decât un perete gol. Iar această uitare e înfricoşătoare, ca şi cum s-ar desprinde încă o părticică din viața ei. Dacă lasă toate tablourile să dispară, va dispărea şi ea odată cu ele.

— Mama? De ce nu mănânci şi tu un pic?

Farfuria din faţa ei îi abate Marinei atenţia.

— Cred că toţi copiii ăştia au văzut că vorbele vechi nu mai înseamnă mare lucru. Până când moartea ne va despărţi. Ştiu ei mai bine.

După o clipă, femeia ia furculiţa Marinei şi îi întinde o bucăţică de pepene.

— Ce-ai zice de un fruct?

Marina dă din cap, ia mâncarea oferită şi o bagă în gură.

— Vrei şi nişte carne de miel?

Când se întoarce Dmitri cu farfuria lui, femeia în roz o păcăleşte pe Marina să mănânce.

— Asta-i culmea ironiei, îi spune ea. Eu încerc s-o fac să mănânce.

— E doar obosită. O obosesc atâţia oameni.

— Papa, ştiu. Ştiu în ce stare e.

Dmitri se uită în jos, în poală, şi-şi strânge buzele. Pieptul i se ridică şi coboară.

— Am vorbit aseară cu Andrei şi cu Naureen.

Urmează o lungă tăcere şi atenţia Marinei scade.

— Îmi pare rău că nu mi-ai spus.

— N-am vrut să te îngrijorez.

— E mama mea.

Dmitri dă din cap ca un copil certat.

— Nici nu te-ai atins de salată, mama, aude Marina o voce în urechi. Sunt roşii cu mozzarella. Ţie-ţi plac roşiile.

Nimeni nu vorbeşte de mâncare. E o dovadă de proastă creştere să te referi la foamea cuiva, ba mai rău, să provoci foamea celorlalţi cu amintiri despre mâncărurile din trecut. Noaptea însă visează banchete. În visele ei, se mişcă într-o natură moartă barocă, se plimbă printre mese, unele pline cu peşte şi cu şunci lucitoare, altele cu iepuri şi vânat. Abundenţa e îmbătătoare şi e ameţită de parfumul merelor. Aici e un panou cu fructe şi flori, boluri de argint pline cu lămâi şi struguri, şi o rodie desfăcută, parcă are faguri din rubine. Pocalele sunt pline

până sus cu vinuri albe şi roşii, dense, strălucitoare. Lângă ele, pe fețe de masă albe, sunt aranjate cu grijă brânzeturile şi pâinea. Pentru pictorul baroc şi pentru contemporanii săi, fiecare din aceste obiecte era încărcat de semnificații religioase. Vinul roşu şi pâinea simbolizează împărtăşania, trupul şi sângele lui Hristos. Fața de masă e giulgiul lui Iisus. Carafa din sticlă o reprezintă pe Fecioara Maria, atât de curată încât lumina străluceşte prin ea. Portocalele sunt fructele raiului, iar lămâile, fructele cele amare ale păcatului.

Ochii îi cad pe o piersică, atât de coaptă şi rotundă că îi simte aproape greutatea în palmă. Nu-şi aduce aminte ce simbolizează piersica, dar întinzându-se după ea se opreşte auzind vocea tunătoare a lui Orbeli. Îi atrage atenția că acestea sunt comori naționale.

— Sunt sângele poporului. Trebuie să le legănam în inimile şi în mințile noastre până când se vor întoarce în siguranță.

Îi vine să intre în pământ de ruşine.

Când se întoarce, o zeiță frumoasă într-o rochie albă îi oferă o bucată de tort. Apoi se apleacă şi o sărută pe Marina pe obraz.

— Nu plânge, buni, îi spune ea. E o zi fericită.

Afară explodează ceva, un pocnet uşor, ca un dop de şampanie. Se trezeşte. Aude mişcare în întuneric, murmur de voci, apoi cineva din celălalt capăt al adăpostului aprinde o lumânare. Se spune în şoaptă că o bombă a lovit muzeul. Ochii ei urmăresc lumina tremurătoare până la capătul scării, când se stinge. E din nou întuneric.

Dimineața, Victor Alekseevici Krasnov e mort.

Granița dintre vii şi morți e atât de imperceptibilă, încât moartea sa e observată abia când Nadejda îi aduce ceaiul, iar el nu se ridică din pat. Când se trezeşte, Marina o vede pe Nadejda stând pe saltea cu corpul soțului ei pe genunchi.

— S-a dus, îi spune ea fără nicio intonație. Nu plânge, iar fața îi e golită de orice expresie. Ceaiul se răceşte pe podea, alături.

Marina se aşază şi ea şi se uită amândouă la arheolog de parcă s-ar putea mişca, ceea ce, evident, nu va face. Îşi aminteşte de *Pietà* a lui Veronese, o pictură italiană din secolul al XVI-lea înfățişându-l pe Hristos mort, în brațele Mariei. În lumina pâlpâitoare a unicei lumânări, găurile din obraji sunt cufundate în umbră, iar pielea de pe nas şi de pe pomeții obrajilor e ca ceara de albine. S-a gândit întotdeauna că pictorul italian a exagerat clarobscurul pentru a spori dramatismul, contrastele de lumină şi întuneric, tonurile calde şi reci erau foarte accentuate, dar uite aici.

E bizar cum te obişnuieşti cu toate. În fiecare zi, în jurul ei mor oameni, oameni pe care-i cunoaşte. La început, moartea era motiv de lacrimi, dar se pare că ființele omeneşti au o capacitate limitată de suferință. Acum, în fiecare dimineață când se trezesc, locatarii Adăpostului Antiaerian nr. 3 constată că unul dintre ei şi-a dat în linişte duhul peste noapte.

Ar trebui să raporteze moartea, dar dacă n-o fac, pot împărți cupoanele lui de rație până la sfârşitul lunii. La asta se gândeşte Marina. Deşi gândul o face să se ruşineze, persistă: cu două sute cincizeci de grame mai multă pâine pe zi, adică o sută douăzeci şi cinci de grame pentru fiecare în următoarele optsprezece zile. Unii dintre cei care pierd pe cineva drag au ghinion – persoana respectivă moare la sfârşitul lunii, iar moartea ei nu îi mai este de folos nimănui.

— A fost un om bun, îi spune ea Nadejdei.

Femeia suspină profund.

— Cel puțin copiii nu sunt aici să-şi vadă tatăl aşa.

Marina o lasă şi se duce la brutărie să ia rațiile de pâine. După două ore, când se întoarce, Nadejda pare să nu se fi mişcat din loc. Olga Markaeva stă lângă ea şi Marina crede că datorită ei trupul lui Victor a fost mutat în cealaltă parte a saltelei. E acoperit cu o pătură până la bărbie, iar ochii i-au fost închişi.

— Nu vreau să rămână singură, îi şopteşte Olga Marinei. Ai auzit? Astă-noapte o bombă a pulverizat luminatorul din Sala Spaniolă. Până la ultimul ochi de geam.

Marina dă din cap. Veştile circulă repede. La coadă la brutărie, câțiva dintre membrii personalului de la Ermitaj au rugat-o să-i transmită Nadejdei condoleanțe. Îşi aduce aminte de pâinea din buzunar şi nelipsita ei foame o inundă. Ar fi nepoliticos să scoată pâinea din buzunar fără să-i ofere şi Olgăi.

— Te rog să rămâi, Olga Markaeva. Mănâncă. Acum avem în plus. Şi despachetează cele trei feliuțe de pâine umedă din hârtie.

Olga îşi mută repede privirea.

— Nu, nu, ezită ea şi se bate uşor peste stomac, de parcă ar fi sătulă. Am mâncat. Trebuie să mă duc să ajut la curățenie. Precis o să ningă. Şi clatină obosită din cap.

— Bineînțeles.

Toată luna a fost prea frig pentru a ninge. Nimeni nu-şi mai aduce aminte de o astfel de iarnă, nici măcar Ania. Minus treizeci de grade. Minus douăzeci şi şase. Minus treizeci şi cinci. Dar acum, când ferestrele sunt țăndări, s-a încălzit şi-o să ningă.

— Oamenii ăştia care cred într-un Dumnezeu… oare de ce se mai roagă cuiva care face aşa ceva? se plânge Olga. Nu vreau să mai încep. Vă las să mâncați. Un necaz nu vine niciodată singur, mai spune ea şi pleacă.

Marina scoate pâinea din hârtie şi-i dă cele două felii

rămase Nadejdei, care împarte cu grijă rația lui Victor exact în jumătate, dându-i Marinei porția ei.

Mănâncă pâine în liniște.

Marina se și gândește la ce au de făcut. Trebuie să aducă apă să-l spele și apoi să găsească ceva să înfășoare cadavrul. Nu mai sunt sicrie. Până și dulgherul muzeului, care a făcut sute de sicrie, a fost înfășurat într-o pătură când a murit, în urmă cu o săptămână. Nu mai este lemn pentru morți. Deocamdată nu pot decât să-l ducă pe Victor în pivnița de sub bibliotecă, unde acum e morga Ermitajului. O să-l care ele cumva.

După ce mănâncă pâinea, Marina ia o găleată și se duce pe digul de la malul Nevei. Coboară încet treptele alunecoase spre fluviu și așteaptă la coadă să ia apă dintr-o copcă tăiată în gheață. Plină, găleata e prea grea ca s-o ridice și trebuie să arunce înapoi mai bine de jumătate ca s-o poată duce. Mutând-o dintr-o mână în alta, traversează cu greu strada, intră în muzeu și coboară în subsol. Cât timp Marina a fost plecată, Nadejda a reușit să-l dezbrace pe Victor. Priveliștea trupului său atrofiat este prea cumplită, prea îngrozitor de intimă. Mutându-și privirea, Marina o ajută să-l ridice pe o banchetă și toarnă apoi apa înghețată peste el, în timp ce mătușa ei îl spală delicat.

Îl îmbracă pe Victor în haine curate și-l înfășoară într-un cearșaf, pe care Nadejda îl coase apoi strâns. După ce-și mai trag sufletul, apucă fiecare un capăt al giulgiului și încearcă să care cadavrul, dar își dau seama imediat că vor fi nevoite să-l târască. Chiar și așa, trebuie să se oprească o dată la câțiva metri. Deși corpul cântărește foarte puțin pentru un adult, e ca o boccea grea și se luptă să-l ridice pe trepte, ca să iasă din adăpost. Cearșaful se agață de piatra aspră și se rupe, iar când corpul e gata să alunece afară, se opresc, în mijlocul drumului, pentru ca Marina să lege mai strâns capătul sfâșiat.

În timp ce străbat sălile de la parter, trăgând cadavrul

lui Victor după ele, Marina observă casetele goale din sticlă, bronzurile şi obiectele funerare inexistente acum, din străvechiul Urartu. Unica mărturie a muncii de-o viaţă a lui Victor Alekseevici Krasnov este urma lăsată de obiecte pe postavul poliţelor. Nu şi-a scris toată opera, crede ea. Paginile manuscrisului neterminat sunt încă pe birou şi mai târziu va trebui să se hotărască ce să facă cu ele.

Aici, îngropat într-o casetă din sticlă, e geamănul lui Victor, un alt schelet uscat, cu pielea şi oasele tăbăcite, cu o pânză înfăşurată în jurul şoldurilor. Mumia preotului egiptean Petese nu a fost luată la evacuare. Viii rămaşi au suferit ravagiile unei ierni aspre şi implacabile, dar mumia, în afară de faptul că „transpiră" câte puţină sare, care e ştearsă regulat, este exact ca acum trei mii de ani.

Când intră în morgă, Marina încearcă să-şi abată privirea de la celelalte cadavre înfăşurate, întinse în încăpere. Pun trupul lui Victor într-un colţ, iar Nadejda se prăbuşeşte lângă rămăşiţele soţului ei şi închide ochii.

— Hai, o îndeamnă Marina şi atinge uşurel haina mătuşii. Trebuie să te ridici. Se teme că Nadejda va muri acolo, lângă soţul ei. Mergem mâine, îi promite ea, şi încercăm să găsim un sicriu. O să-l îngropăm lângă părinţii lui. Nu prea crede că vor avea succes. Chiar dacă ar reuşi să găsească un sicriu, n-au cu ce să plătească pe cineva să le sape groapa. Acum însă i-ar promite orice.

Nadejda deschide ochii şi îşi îndreaptă încet privirea spre braţul întins al Marinei.

— N-o să reuşesc să te ridic singură, o ameninţă ea.

Nadejda dă din cap, cu ochii goi şi apatici, şi întinde mâna spre Marina, ca s-o ajute să se ridice în picioare.

Când ajung la intrarea personalului şi păşesc în aerul rece, abia mai suflă, iar respiraţia lor se ridică în norişori vaporoşi. Nadejda tuşeşte şi Marina îi aude hârâitul. Aşteaptă o clipă în tăcere, uitându-se la Piaţa Palatului. Este marţi după-amiază, nu mai ninge, şi în întreaga

piață nu se vede nicio urmă, nu se aude niciun sunet în afară de bătăile de ciocan de pe acoperişul de deasupra lor. Au venit soldații să acopere cu scânduri luminatorul distrus.

Soarele apune deja, iar norii au marginea de jos colorată în roz.

— Când mă voi duce şi eu trebuie să încerci să mă îngropi lângă el, îi zice Nadejda.

Marina dă din cap. N-are rost s-o contrazică şi să-i spună că n-o să moară niciuna dintre ele. Şi aşa îşi duc zilele ca nişte fantome, un pas, apoi altul, subțiri ca un abur.

Nu mai plânge nimeni, sau dacă da, e din cauza unor lucruri minore, momente fără semnificație care-i iau pe nepregătite. Ce le mai poate sfâşia inima? Moartea nu: moartea e la ordinea zilei. E sfâşietor să vezi un singur pescăruş care se înalță fără efort de pe un stâlp de iluminat. Aripile i se desfăşoară ca nişte eşarfe de mătase pe cerul movuliu şi Marina îi aude foşnetul aripilor. E sfâşietor faptul că mai e frumusețe pe lumea asta.

Helen e trezită brusc din somn de o bătaie în uşă. În întunericul nefamiliar, bâjbâie după veioză şi apasă repede întrerupătorul. Ceasul deşteptător de voiaj de pe noptieră arată 2:39. Ciocănitul din uşă e uşor, dar insistent şi apoi aude vocea tatălui ei.

— Elena? Elena?

Aruncă de pe ea o pătură din bumbac, înconjoară poticnindu-se patul şi se luptă apoi ameţită cu lanţul de la uşă, pentru a o deschide.

Dmitri stă în prag, în holul slab luminat. Peste pijamaua subţire, are un halat din stofă, deschis. Smocuri de păr alb ţâşnesc zburlite de pe cap, făcându-l să arate ca un nebun. Picioarele translucide, noduroase sunt goale.

— A plecat, îi spune el.

— Cum a plecat? Ce vrei să spui?

— M-am trezit şi nu era acolo. Am pus valiza în faţa uşii, dar a mutat-o.

— Nu e în baie, papa?

— Nu. Degetele-i slabe frământă capătul cordonului de la halat. Am urcat şi am coborât peste tot, şi la recepţie. A plecat.

Ochii lui Dmitri sunt apoşi şi Helen remarcă din nou cât de şubred şi bătrân e tatăl său.

— Stai liniştit, papa. Sunt sigură că e pe aici, pe undeva. Din glasul ei răzbate calm, e vocea cu care-şi liniştea băieţii când încasau câte o căzătură de pe biciclete sau de pe leagăne. Hai, stai jos, îl cheamă ea, apucând câteva haine de pe un scaun. Mă îmbrac şi mergem s-o căutăm.

Tatăl ei se uită la scaun cu ochii goi, dar nu se aşază.

— Eram aşa de obosit. De obicei, o aud.

Helen dispare cu hainele din mână în baie. În timp ce se schimbă, vorbeşte prin uşă.

— A mai plecat şi înainte?

— Se trezeşte şi bântuie uneori noaptea prin casă. Dar

acolo e în siguranță. Am acoperit clanțele de la uşi ca să nu le mai poată deschide.

Helen îşi dă cu nişte apă pe față, trece un pieptene prin păr şi iese din baie îmbrăcată în pantalonii şi bluza pe care le purtase şi în urmă cu o zi. Îşi pune nişte sandale în picioare.

Dmitri e prea agitat ca să rămână în cameră, chiar şi după ce Helen îi spune că Marina s-ar putea să se întoarcă şi el ar trebui să fie acolo. Aşa că-l aşteaptă până îşi pune pantalonii şi pantofii şi pleacă, lăsând întredeschisă uşa camerei, pentru orice eventualitate. Cercetează amândoi încă o dată culoarele, apoi coboară în holul de la recepție. În ciuda celor spuse de tatăl ei, Helen se aştepta s-o găsească totuşi pe Marina stând liniştită pe unul din scaunele cu spătar înalt de acolo. Nu era însă şi nici nu se afla nimeni la recepție pe care să întrebe dacă nu trecuse o doamnă în vârstă. Helen bate atunci la o uşă pe care scrie „Oficiu". E încuiată. În spatele altei uşi, neîncuiate, nu e decât o debara îngustă, cu mopuri, un aspirator şi provizii de hârtie igienică.

Afară, un felinar învăluie strada într-o lumină de culoarea piersicii. Helen păşeşte în noaptea răcoroasă şi face câțiva paşi într-o direcție, apoi în cealaltă, încercând să străbată cu privirea umbrele de sub tendele de pe fațadele magazinelor.

— Mama? strigă ea.

Lumina stradală bâzâie şi aude lătratul monoton al unui câine undeva în depărtare, dar în afară de acestea, unicul sunet e clămpănitul sandalelor ei pe trotuar. Atunci îşi dă seama că s-ar putea ca mama ei să se fi rătăcit într-adevăr.

— Ai vreo idee unde-ar fi putut să meargă?

Dmitri clatină tăcut din cap.

Helen se duce până la colț şi se uită de-a lungul străzii Primăverii, însă vede doar câteva maşini parcate în fața magazinelor întunecate şi se întoarce în fugă spre hotel.

— Hai să luăm maşina. Nu se poate să fi ajuns prea

departe, dar e mai repede aşa. Aşteaptă-mă aici.

Deschide uşa hotelului cu cheia de la cameră şi urcă în fugă scara, gândindu-se în tot acest timp dacă să cheme sau nu poliția. Oare există vreo secție de poliție pe insulă? Habar nu are, dar decide că mai întâi trebuie să fie sigură că mama ei a plecat într-adevăr.

Cercetează încă o dată camera părinților, îşi ia geanta şi un pulover din cameră şi coboară. Tatăl ei o aşteaptă exact unde l-a lăsat, un omuleț bătrân în bluza de la pijama şi pantaloni cu fermoarul desfăcut, cu umerii căzuți sub greutatea nenorocirii sale.

— O să fie bine, papa, îi spune ea cu blândețe, apucându-l de mână.

Se duc în mica parcare de lângă hotel şi se urcă în maşina închiriată. O porneşte şi închide bâzâitul static al radioului, apoi rulează peste pietrişul care scrâşneşte sub roți şi ies în strada pustie. La acea oră nu e nimeni: oraşul doarme sub pătura groasă de stele. Lasă geamul în jos şi strigă încet numele mamei sale, în timp ce străbat străzile. Trec pe lângă un magazin de înghețată cufundat în întuneric şi pe lângă tot felul de magazine care vând haine, suvenire şi antichități. Se opreşte în fața rampei de feribot şi se uită peste golful negru. Gândul că mama ei ar putea rătăci pe lângă apă o nelinişteşte, dar alungă din minte această posibilitate. După portul de feribot, sunt tot mai puține magazine turistice, apar mai multe pensiuni, un local cu scaunele puse cu picioarele în sus pe mese, un birou de afaceri imobiliare, o stație de benzină, cu pompele cu autoservire scoase în evidență de o lumină fluorescentă foarte puternică. Pe măsură ce strada începe să urce, apar case retrase de la şosea, unele acoperite cu şindrilă, cu garduri şi grădini îngrijite, altele mai moderne şi mai impersonale. Se uită prin curțile întunecate, la petele de lumină aruncate de becurile de pe terase, căutând vreo urmă de mişcare. Lângă ea, Dmitri stă înlemnit, scrutând casele din stânga.

Apoi ies din oraş şi lumina farurilor şterge drumul de

sub copacii groşi, prinzând din când în când câte-un indicator rutier sau câte un refugiu acoperit cu pietriş.

— Nu cred c-a ajuns atât de departe, îi spune Helen.

— Cred că nu, consimte Dmitri şi se prăbuşeşte pe spate, în scaun.

— Nu-i nimic, papa. Poate că s-a dus pe undeva pe lângă hotel. Poate că acum s-a şi întors şi s-a băgat în pat.

Helen vrea să-şi liniştească tatăl, dar nu e nici ea convinsă. După ce-a văzut în ultimele două zile, poate pune pariu că mama ei nu mai are cum să-şi amintească numărul camerei şi cu atât mai puţin să găsească drumul înapoi într-un oraş străin. Îşi aduce aminte de poveşti cu bătrâni care nu mai aveau mintea întreagă şi care au plecat de acasă, dispărând pentru totdeauna.

Femeia întoarce maşina când şoseaua se mai lărgeşte şi revin în oraş. La fiecare colţ se opreşte şi se uită cât poate de departe ca să se asigure că mama ei nu e nici acolo. Întoarce la o intersecţie şi o ia încet spre celălalt capăt al oraşului.

— De ce nu mi-ai spus despre asta? Despre mama? întrebă Helen încercând să-şi ascundă reproşul din voce.

Dmitri se uită prin parbriz, clipind şi frământându-şi buzele. Trec pe lângă o librărie, o poştă mică, din cărămidă, o piaţă. Cercetează trotuarele goale şi se uită din nou la tatăl ei. Pe obrazul bătrânului alunecă o lacrimă.

— Îmi pare rău, papa. Nu te acuz.

— Noi întotdeauna am avut grijă unul de celălalt, îi spune el cu voce groasă.

— Ce părere are doctorița Rich? Cel puțin ai vorbit cu ea despre asta?

— I-au făcut nişte analize. Dar nu prea e nimic de făcut.

Helen împietreşte.

— E Alzheimer?

Dmitri dă din cap. Clipeşte nervos şi îşi muşcă cu

putere buza de jos.

Helen trage la bordură şi opreşte motorul. Tăcerea umple maşina. Ia mâna plină de pete a tatălui ei şi o strânge uşor. Simte că iese tot aerul din el; lacrimile i se adună în ridurile de sub ochi, şiroind pe obraji.

— Nu ştiu ce să fac, recunoaşte bătrânul. E tot mai rău. Nici nu se mai poate spăla. Stă aşa sub apă şi uită să-şi dea cu săpun. Mă tem s-o las singură, chiar şi câteva minute. Săptămâna trecută, a pus nişte prune în uscător, când nu mă uitam. Lenjeria noastră a ieşit plină de pete roz şi am găsit sâmburii înăuntru.

— I-ai spus toate astea lui Andrei?

Dmitri clatină din cap.

— I-am promis că n-o duc la azil. Ştii tu cum e el – e aşa categoric.

— Ştiu, dar vrea şi el să facă ce-i mai bine. Uite, ne gândim mai târziu la asta. Acum vreau să-l sun, îi spune ea şi-şi caută în geantă telefonul mobil. Cred că avem nevoie de ajutor. Găseşte telefonul, dar nu dă de hârtiuța pe care a scris numărul fratelui său.

Goleşte toată geanta în poală şi caută printre rețete, şervețele folosite şi rujuri.

— Tu ştii numărul lui de mobil?

— Doi patru şase, intonează Dmitri. Şase trei şapte – se opreşte un moment – douăzeci şi patru şapte. Douăzeci şi patru. Douăzeci şi patru şi încă ceva.

În timp ce formează numărul de la informații, porneşte din nou motorul şi ies în stradă. I se spune că numărul de mobil nu e înregistrat, iar la cererea clientului, numărul de acasă e secret. Încearcă să explice că este o urgență, dar operatoarea e de neclintit şi-i sugerează să sune la 911 dacă este într-adevăr o urgență.

La orizont, cerul nopții devine imperceptibil gri. Helen închide telefonul şi se gândeşte destul de mult până formează din nou numărul de la informații şi cere poliția locală.

Vocea care-i răspunde la telefon e dogită de somn.

— Poliția? întreabă ea.

— Biroul şerifului din Island County, doamnă. Ajutorul de şerif Kremer.

Helen îi aude vocea înfundată spunându-i cuiva să doarmă mai departe. Îşi cere scuze pentru că l-a deranjat şi apoi îi spune că mama ei lipseşte.

— De cât timp lipseşte mama dumneavoastră?

Helen se uită la ceas. E aproape patru.

— De cel puțin două ore. Când s-a trezit tata n-a mai găsit-o.

— Sunteți sigură că lipseşte? Nu se poate să fi ieşit doar puțin?

— Are optzeci şi doi de ani şi nu avea unde să meargă în toiul nopții. Helen încearcă să-şi domolească neliniştea din voce. Suntem în vizită aici. La o nuntă. Fratele meu, Andrei Buriakov, are aici o casă.

— Buriakov? Ajutorul de şerif nu-i dă de înțeles dacă numele e înregistrat sau nu la poliție.

— Am căutat-o peste tot cu maşina şi sunt puțin îngrijorată să nu se fi întâmplat ceva. Are probleme de memorie. Alzheimer.

După o pauză, el vorbeşte din nou, de această dată pe un ton egal, oficial.

— De unde telefonați, doamnă?

— Sunt în maşină.

Au ieşit din nou din oraş, sunt pe o şosea care pare să ducă spre casa lui Andrei, deşi nu-şi aduce aminte de ceea ce vede în față. Pare a fi o fermă.

— Cam la vreun kilometru şi jumătate afară din oraş. Nu cunosc drumul.

— Şi unde a fost văzută mama dumneavoastră ultima oară?

Îi mai pune câteva întrebări, notând informațiile: numele, unde stau, numele fratelui ei, şi apoi o descriere amănunțită a mamei.

— E posibil să se fi urcat în feribotul de zece? o întreabă el după ce face o mică pauză.

Seara trecută au rămas la Andrei destul de mult, până după plecarea mirilor în voiaj de nuntă. Katie a stat în fața hidroavionului şi a aruncat buchetul spre grupul de fete îngrămădite pe chei. Apoi, pilotul a ajutat perechea să urce, ambarcațiunea a străbătut golful şi s-a înălțat cu un zgomot ca de tunet spre cerul senin. După aceea, recepția s-a transformat în petrecere şi Helen, cu părinții ei, s-au scuzat. La hotel, bătrânii s-au dus imediat în cameră, obosiți de festivitățile de peste zi, dar la zece, Helen era încă trează şi citea. Îşi aminteşte că s-a mirat că abia începea să se întunece.

— Cred c-aş fi auzit-o, răspunde ea. În afară de asta, cred că e în cămaşă de noapte. N-ar fi oprit-o cineva?

— Greu de spus. Ce-ar fi să ne întâlnim în față la Arbutus? Durează câteva minute să ajungem acolo.

După ce închide telefonul, îi spune lui Dmitri că se vor întâlni cu ajutorul de şerif, apoi se întorc şi mai trec o dată prin oraş, pe lângă feronerie, pe lângă restaurantul Bondarul, cu anunțul pe care scrie „Închis. Reveniți!" şi pe lângă Kingfisher B&B. Câteva maşini stau la coadă la feribot. Apa sticloasă din port oglindeşte un cer cenuşiu, îngreunat de ceață. Un pescăruş trece razant deasupra apei şi se opreşte pe o baliză, stârnind un alt pescăruş într-o ploaie de țipete. Se uită la cele două păsări şi-şi dă seama acum că e foarte obosită şi că i-a intrat frigul în oase.

Multe dintre săli nu au nume, ci doar numere. Uitați-vă în jur. Geamurile au fost sparte de o explozie şi ferestrele sunt acoperite cu scânduri, aşa că e foarte întuneric. Poată că reuşiți totuşi să vedeți pereții şi ramele fără tablouri, ca nişte orbite goale. Aici e o grămadă de nisip, cu o lopată înfiptă în vârf. Şi mai ce? Nimic. Doar rame. Nimic.

Şi acum înapoi. Te întorci într-o sală sau în două până când vezi ceva care ți se pare cunoscut şi începi din nou. Sunt peste patru sute de încăperi, dar aproape toate sunt goale.

Frigul se strecoară prin cămaşa de noapte aproape transparentă. Strânge pânza subțire în jurul picioarelor şi-şi adună mâinile la piept, încercând să se încălzească. Cineva i-a furat hainele, jacheta matlasată, cizmele şi mănuşile, dar nu-şi aminteşte când.

Dacă adoarme, va îngheța. Măcar atâta ştie. Dar unde e şi cum a ajuns acolo sunt… astea sunt mistere. Astăzi, ieri, chiar acum o oră… nu-şi aminteşte nimic. E suspendată în momentul prezent şi se simte ciudat de efemeră, de parc-ar fi pe mare, în voia valurilor.

În jurul ei sunt forme negre, subțiri ca nişte membre, brațe scheletice şi picioare care se leagănă, dansând în întuneric. Teroarea amenință s-o cuprindă, dar frigul o trage înapoi şi-i disciplinează gândurile.

Îi e frig. Frig şi foame. Asta-i ceva familiar.

Mai e şi un miros familiar, deşi nu-l poate identifica, ceva argilos.

E întuneric. Noapte.

Şi îi e frig. Nu trebuie să adoarmă. Dacă adoarme, va îngheța.

În nopțile fără lună, Leningradul dispare. De pe platforma ei din foişor, marginea acoperişului Ermitajului e doar o teorie. Oraşul muribund nu mai produce lumină. Ca într-un negativ fotografic, ceea ce ar trebui să fie solid se vede ca un gol, aici o umbră în formă de cupolă întrerupând puzderia de stele, acolo două turle înalte străpungând cerul. Iar celelalte lumini sunt la fel de palide ca şi stelele, doar că mai aproape, luminițe galbene care încercuiesc marginea oraşului imaginat, focurile de tabără ale duşmanului pe front.

E doar ideea unui oraş, ideea unei lumi sugerate de rama aurită care-o înconjoară.

Se simte complet singură în univers, suspendată între cerurile grele de stele şi un vid negru dedesubt. Stelele n-o mângâie. E solitudinea de nesuportat a păstorilor.

Nadejda a murit la o lună după Victor. Un romantic ar

putea zice că a murit de inimă rea, dar acest sentiment aparține altor vremuri. Şi-a pierdut voința de a trăi, ceea ce-i altceva.

Ar fi putut supraviețui, dar n-a mai făcut nimic ca să se salveze. După moartea lui Victor, nici n-a mai vrut să părăsească adăpostul. Ceilalți locatari ai Adăpostului Antiaerian nr. 3 au început să se mute sus, lăsând în urmă bezna şi umezeala care deveniseră şi mai apăsătoare decât bombardamentele de deasupra. Unii s-au întors la casele lor, alții şi-au instalat paturi de campanie în sala de clasă, dar Nadejda n-a putut fi convinsă să li se alăture. Marina a încercat s-o determine să se întoarcă în vechiul lor apartament, dar nu concepea să trăiască acolo fără familie.

Şi atunci, se întreabă Marina mai târziu, ce a făcut-o să creadă că mătuşa ei ar fi putut întreprinde singură o călătorie şi mai periculoasă?

În ianuarie, s-a făcut un drum peste lacul înghețat Ladoga. Numit Drumul Vieții, era o firavă spărtură în blocadă, prin care oraşul a început să-şi evacueze cetățenii neînsemnați şi să strecoare înăuntru cele mai deficitare produse de pe „continent", din Rusia liberă. Când primele camioane au trecut lacul şi au intrat în Leningrad, au început să bată clopotele bisericilor în semn de bun venit.

De îndată ce drumul a devenit operațional, directorul Orbeli a primit ordin de la Moscova să reducă personalul Ermitajului. Unul câte unul, oamenii au fost chemați în biroul lui. Când i-a venit rândul, Marina a aşteptat în holul din fața uşii închise.

Chiar dacă n-ar fi ştiut scopul întâlnirii, ar fi fost totuşi nervoasă la gândul că va fi singură în prezența lui. Nu mai vorbise niciodată în particular cu directorul, în afară de saluturile sfioase pe care i le întorcea când li se întâlneau paşii prin galerii. Cu barba sa lungă şi albă, învăluit în legenda unor accese de furie neaşteptate, era ca Dumnezeul din Vechiul Testament şi, de teamă că i-ar

putea atrage supărarea, mâinile Marinei tremurau incontrolabil.

Uşa s-a deschis şi a ieşit o salariată, care şi-a pierdut cumpătul de cum a trecut pragul. O voce dinăuntru i-a poruncit Marinei să intre. Orbeli, aşezat la birou, nu părea nici sever, nici binevoitor, ci doar obosit. I-a făcut semn să se aşeze pe scaunul din faţa lui. Apoi, printr-un discurs pe care era clar că-l repetase de multe ori în cursul aceleiaşi zile, i-a spus Marinei că serviciul ei eroic la muzeu, în timpul iernii, n-a trecut neapreciat. Poporul Uniunii Sovietice îi era îndatorat. Acum însă trebuie să-i ceară un ultim serviciu. Muzeul urma să fie închis provizoriu şi nu mai era nevoie decât de câteva zeci de oameni. Ceilalţi trebuiau evacuaţi din oraş pentru a uşura eforturile de apărare. Că va aştepta scrisorile de demisie pe biroul său.

— Vă rog, nu-mi ordonaţi să plec.

Vocea îi era atât de slabă, încât nici nu era sigură c-a auzit-o. Continua s-o privească cu ochii săi ageri, dar expresia nu i s-a schimbat.

— Pot să te-ntreb de ce?

Cum i-ar putea explica? Dacă n-ar mai fi ea aici ca să ţină în viaţă operele de pe pereţi, muzeul ar fi doar încă o clădire în ruine. Nu putea însă spune aşa ceva cu voce tare.

— E nevoie de mine aici, bolborosi Marina în cele din urmă.

— Şi eu plec la sfârşitul lunii. Te consideri mai importantă pentru Ermitaj decât directorul muzeului?

Se îmbujoră şi lăsă privirea în pământ. Aştepta, gândindu-se probabil că nu va mai rămâne din ea decât o grămăjoară de cenuşă pe covor.

— Pe tine te-am tot văzut dând târcoale prin galeria de pictură?

— Da, Iosif Abgarovici.

— Nepoata lui Victor Alekseevici.

— Da.

— Şi el era încăpățânat.

— Da.

— Bine, atunci vezi-ți de treabă, spuse bărbatul după câteva clipe.

Deşi pe ea nu se vedea părăsind Ermitajul, Marina nu găsea niciun motiv ca Nadejda să rămână şi a aranjat ca mătuşa ei să se alăture exodului personalului. Motivele erau egoiste. Nu mai avea energie să suporte tristețea încăpățânată a mătuşii, se săturase să tot urce în fiecare zi scările din adăpostul abandonat. Voia să se mute sus în clasă, unde lumina se strecura printr-o fereastră fără scânduri. Şi, mai ales, voia să se elibereze de fantomele morților şi de ultimele obligații care-i mai rămâneau față de cei vii.

Când a deschis subiectul în fața Nadejdei, mătuşa ei s-a împotrivit.

— Tu nu mergi?

— Directorul Orbeli m-a rugat să rămân, a mințit Marina. E nevoie de mine aici.

— N-am destulă putere să fac singură drumul.

— Nu-l faci singură. Va fi evacuată cea mai mare parte a personalului.

Marina i-a luat mâna şi i-a strâns-o cu tandrețe sau poate cu teamă.

— Rămân şi eu aici, cu tine.

Marina şi-a stăpânit iritarea şi a bătut uşurel mâna mătuşii. A insistat să se gândească la Tatiana şi la Mihail care ar putea fi undeva în țară, aşteptând-o. Totuşi, când Marina le-a rostit numele, ochii Nadejdei au rămas ca două pietre.

— În plus, spuse Marina schimbând tactica, aici consumi resurse importante. Ai o datorie.

Erau cam aceleaşi cuvinte pe care le auzise de la Orbeli în acea dimineață, dar rostite de ea nu păreau autoritare, ci trufaşe şi nerăbdătoare.

— N-o să le mai consum mult, răspunsese Nadejda.

Şi s-a ținut de cuvânt. După această discuție,

sănătatea Nadejdei s-a deteriorat rapid. Când Marina se întorcea în adăpost la sfârşitul schimburilor ei de noapte, aprindea o lumânare şi, la lumina firavă a flăcăruii, îşi găsea mătuşa exact cum o lăsase, îngropată sub un munte de pături, pe patul de campanie. Deschidea ochii şi răspundea salutului fetei. Dar nu încerca nici să se ridice, nici să mănânce. Mai înainte, singurul subiect care-o interesa era mâncarea, dar acum nu mai vorbea despre asta. Îşi mesteca mecanic pâinea când i-o dădea, dar n-o savura. Spunea că nu-i mai este foame. A început să i se schimbe şi înfăţişarea, căpătase o expresie ciudată de concentrare, ca şi cum ar fi încercat să-şi aducă aminte de ceva. Marina recunoştea simptomele.

În cele din urmă, când n-a mai fost în stare să se opună, au dus-o sus, în centrul de convalescenţă nou deschis. În ultima săptămână, n-a mai mâncat nimic. Simţea o sete nemaipomenită şi le cerea surorilor, cu o voce hârâită, ceva acru de băut. Sora de serviciu i-a spus că nu e bine, dar Marina n-a suportat să-şi vadă mătuşa în agonie. A adus o cană cu oţet, i-a dat să bea cu lingura, apoi s-a uitat la ea cum îl vomită imediat. A doua zi a murit.

La fel cum a făcut şi când i-a murit unchiul, Marina a pregătit cadavrul şi, împreună cu Lilia Pavlova, l-a dus jos în subsol, la morgă. În răstimpul de patru săptămâni, se adunaseră mormane de cadavre pe pardoseala de ciment. A găsit trupul unchiului ei după cearşaful în care îl înfăşurase şi a pus-o pe Nadejda exact lângă soţul ei.

A doua zi, şi-a mutat lucrurile sus, în clasă. Apoi s-a dus la registratură şi a stat la coadă ca să predea documentele Nadejdei. Niciunul dintre cei care stăteau la coada lungă nu plângea şi nici nu arăta vreun semn de emoţie. Parc-ar fi stat la coadă la pâine.

La început, nici Marina n-a simţit nimic, decât poate uşurare, dar asta a trecut repede. Nu-şi imaginase cât e de greu să fii singur. Acum se învinovăţea că i-a provocat moartea mătuşii. Aici, la Leningrad, atracţia morţilor era

prea puternică, dar Nadejda ar fi plecat cu siguranță dacă ar fi acceptat şi Marina să meargă. Însă Marina a insistat să rămână la Ermitaj şi, făcând asta, şi-a condamnat mătuşa la moarte.

Şi pentru ce? Tot ceea ce conta pentru ea dispăruse. O vreme, chiar după moartea Nadejdei, a continuat să se plimbe prin galerie. Dar foamea i-a încetinit creierul şi când încerca să-şi recite palatul memoriei, gândurile i se mişcau parcă prin nămol, cuvintele dispăreau, propoziții întregi se pierdeau în mizerie. Până şi tablourile păreau că se dezintegrează, întrețesute cu lumini şi umbre ca dantela frunzelor mâncate de insecte. Vorbea şi-şi dădea seama că nu mai poate vizualiza ceea ce descrie. Putea să închidă ochii şi să se concentreze, dar *Cântăreața din lăută* al lui Caravaggio rămânea doar o idee de cântăreață la lăută, nu o imagine.

Acum nu mai are puterea să se epuizeze în călătorii inutile prin muzeu. Strictețea muncii, nevoile urgente ale trupului şi intervalul precis de la o masă la alta îi absorb puțina energie care i-a mai rămas. Trebuie să se bazeze în întregime pe memorie şi, celulă după celulă, simte cum amintirile dispar. Chiar şi când e în stare să reconstituie un tablou, nu e nimic altceva decât vopsea pe pânză, fără nicio trăire sau semnificație. Madona Benois, Madona cu potârnichi nu sunt decât picturi, nimic altceva, o fabulă plăsmuită pentru a supune masele. Iar faptul că la un moment dat s-a rugat la tablouri – nici măcar la tablouri în sine, ci la locurile unde acestea fuseseră – pare îngrozitor de ridicol. Nu mai cere minuni: de fapt, nici nu-şi imaginează ce-ar mai putea dori.

Îi e frig. Dacă adoarme, îngheață.

Simte atracția morții. Ce uşurare ar fi să se destindă în neființă! Să urmeze şirul lung al sufletelor – mătuşa Nadejda şi unchiul Victor, părinții, iubitul ei Dima –, alaiul care a părăsit deja oraşul spre alte tărâmuri. Poate să adoarmă pur şi simplu aici, pe acoperiş, şi într-o oră s-a dus.

În depărtare, aude huruitul avioanelor care se apropie, dar nu mai simte teamă. Raidurile aeriene neîncetate i-au tocit teama şi au devenit la fel de banale ca şi alte lucruri: statul la coadă, mâncatul, dormitul.

Când primul avion, un Heinkel uşor, lansează o salbă de semnale luminoase, se uită la bulgării roz luminoşi, care plutesc încet în jos ca într-un balet de basm suprarealist. Umbrele oraşului sar şi dansează în lumină. Într-un colțişor al minții recunoaşte că ceea ce vede este straniu de frumos, dar e o idee abstractă, o amintire a frumuseții, şi n-o atinge.

Se uită ca un observator rece, pe jumătate mort, când simte ceva mişcându-se în ea. Îşi pune mâna acolo, un punct sub coaste, şi o plimbă încet pe burtă. Apasă într-un loc, apoi în altul, cercetându-şi abdomenul să vadă dacă nu s-a lovit. După un minut sau două, mai simte o lovitură sub palmă. Tresare, apasă din nou şi simte cum cocoloşul îi fuge de sub mână.

Mai e cineva aici cu ea, nu Zeus, dar totuşi o prezență invizibilă, o mică viață care încearcă să-şi croiască drum spre această lume.

Căutarea ia amploare peste zi, devenind dintr-o grijă particulară o tragedie publică în toată regula. La liceu este instalat un post de comandă şi, pe măsură ce sosesc la cantină, voluntarii sunt împărțiți pe echipe, li se repartizează un conducător şi o porțiune din insulă pe care să caute.

Familia pare izolată, prin nenorocire, de mulțimea care se adună. Deşi oamenii aruncă priviri lungi, încărcate de simpatie, în direcția lor, bariera e trecută doar de oficialități. Mike Lundgren, pompierul care are ca sarcină legătura cu familia, se apropie de masa lungă de la cantină unde se află ei, cu o tavă din carton cu cafele, pusă în echilibru peste o cutie mare cu pateuri.

— Nu vreți nişte cafea şi o chiflă?

Privirea mohorâtă a lui Dmitri este fixată undeva departe şi nu răspunde, dar Naureen îi mulțumeşte. Pregăteşte o ceaşcă pentru Dmitri, desface o capsulă de lapte, îi toarnă un pachețel cu zahăr şi i-o pune în față. Apoi ia o brioşă şi un şervețel şi-l roagă să mănânce puțin. Bătrânul se uită la cafea şi la brioşă de parcă nu şi-ar da seama ce sunt.

— Mai trebuie să vă pun câteva întrebări, le spune Mike uitându-se pe carnet. Domnule? Şi aşteaptă ca Dmitri să-i confirme. Doar câteva. N-are probleme cardiace, diabet, nici hipoglicemie, corect? Medicamente. Ce medicamente ia soția dumneavoastră?

— I-am spus toate astea şerifului, îl întrerupe Helen.

— Da, mă scuzați, dar trebuie să fiu sigur că e totul corect pentru raport. Domnule?

Dmitri îşi ridică încet ochii înceţoşați şi Mike repetă întrebarea de două ori până când bătrânul dă din cap. Înşiră o listă de medicamente, care lui Helen nu-i sunt familiare, apoi, în timp ce Mike notează, Dmitri le mai repetă o dată, şi mai încet. În timp ce Mike le scrie denumirile, se opreşte lângă ei un alt pompier.

— Scuzați-mă o clipă.

Cei doi bărbați se îndepărtează puțin şi se sfătuiesc în şoaptă. Lui Helen i se strânge inima.

— Ce s-a întâmplat? Au găsit-o? îngaimă ea când Mike se întoarce.

— Nu, doamnă. Mi-a spus doar că au pregătit primele grupuri şi sunt gata de plecare.

Dmitri se ridică în picioare şi încearcă să iasă dintre masă şi banchetă.

— Merg şi eu cu ei.

— Avem foarte mulți voluntari, domnule.

— Mă duc şi eu s-o caut, repetă el.

— Nu cred că-i o idee prea bună, răspunde el privindu-l sceptic pe Dmitri. Ce-ar fi să plece fiul şi fiica dumneavoastră, iar dumneavoastră să rămâneți aici şi noi să vă informăm cum merge căutarea?

Dmitri nu se lasă înduplecat. Rămâne în picioare, aşteptând să vină Helen pentru a-l ajuta să iasă de după masă. Ea însă îl înconjoară cu brațul şi încearcă să-l facă să se aşeze.

— Ai auzit ce-a spus Mike. Se duc să caute şi o să fie bine. Dar dacă-ți faci atâtea griji n-ai cum s-o ajuți.

Se lasă convins să rămână la postul de comandă doar după ce Helen acceptă să rămână cu el, iar Andrei şi Naureen promit să-i țin la curent cu totul.

Toată dimineața şi după-amiaza, oamenii vin şi pleacă neîntrerupt, completează în registru, îşi iau câte o sticlă de apă şi pleacă din nou, cu celularele la ureche.

Un pic mai departe de toată agitația, Mike Lundgren a pus două scaune pliante pentru Helen şi Dmitri, dar bătrânul pare hotărât să demonstreze că e destul de în putere pentru a se alătura celor care o caută pe Marina. Aşa că se ridică mereu şi se plimbă prin cantină, oferindu-se să-i ajute pe voluntarii care vin cu tot felul de daruri: floricele şi sticle cu apă, cutii cu sandviciuri şi chipsuri, până şi creme de protecție solară sau sprayuri de gândaci. Prinde orice zvon sau informație adusă şi apoi i le spune şi lui Helen. Ultima sa misiune a fost să vadă

ce e cu cei zece-doisprezece tipi care păreau soldați, cu şepci şi veste de un portocaliu-țipător şi rucsacuri de douăzeci şi cinci de kilograme în spate, care s-au adunat în curte în urmă cu vreo jumătate de oră. Se întoarce însoțit de Mike Lundgren.

— Sunt o unitate specializată în căutare şi salvare, îi spune Dmitri lui Helen. Au venit cu feribotul de prânz.

— Aveți cumva cheia de la camera tatălui dumneavoastră? o întreabă Mike.

Helen începe să cotrobăie prin geantă.

— Câinii au nevoie de ceva în care să fie impregnat mirosul ei, îi spune Mike arătând spre o haită de câini de lângă uşă, care nu mai aveau astâmpăr. Astfel câinii o pot găsi.

Helen îşi găseşte cheia ei, nu şi pe cea a părinților. Nici nu-şi aduce aminte dacă a avut-o sau dacă a lăsat uşa camerei lor descuiată. Nu se poate concentra.

— Nu-i nimic, îi spune Mike. Putem lua una de la recepție. Domnule Buriakov, chiar nu vă pot convinge să vă întoarceți în camera dumneavoastră şi să vă odihniți puțin? Nu păreți prea în formă.

Mike ar vrea probabil să se debaraseze de Dmitri, dar e adevărat, dacă acest lucru e posibil, că bătrânul pare şi mai răvăşit decât de dimineață. Este tot în bluza de pijama, deasupra are un hanorac, iar fața îi este de-a dreptul cadaverică.

— Mă simt bine aici, îi spune Dmitri şi se aşază.

— Dar poate că fiica dumneavoastră vrea să se refacă puțin. În timp ce vorbeşte, Mike se uită fix la Helen, conspirativ.

— Chiar mi se pare o idee bună, papa, sugerează femeia, dându-şi dintr-odată, stânjenită, seama că arată asemenea victimelor pe care le vezi la ştirile de seară, smulse din paturile lor de un dezastru – tornadă, foc, inundație. Şi îşi trece repede limba peste dinții nespălați.

— Eu trebui să stau aici, răspunde Dmitri, dar Elena, tu poți pleca. Vă poate ajuta ea să luați ceva de-al Marinei

pentru câini.

Mike, bătut cu propriile arme, îşi reţine un zâmbet. Apoi, se gândeşte un minut.

— Dar de asta ce ziceţi? nu se lasă el. În biroul de consiliere şcolară e o canapea. Ce-ar fi să mergeţi să vă întindeţi măcar acolo?

Dmitri acceptă, dar numai după ce îl asigură că va fi informat dacă apare ceva, indiferent ce. Mike îi face semn unui voluntar.

— Nu găseşti pe cineva să deschidă biroul lui Ginger Cantor pentru domnul Buriakov? Vrea să se întindă puţin.

Apoi se întoarce spre Helen şi-i oferă braţul, de parcă ar fi invitat-o la dans.

— Doamnă?

— Helen, vă rog.

— Helen.

— Nu e nevoie să mergi cu mine, protestează ea, emoţionându-se ca o proastă.

— Ba vin bucuros. Şi pare sincer.

În cabina camionului lui Mike, Helen se simte pentru prima dată în acea zi suficient de departe pentru ca tatăl său să nu o audă. Atunci îl întreabă pe Mike de câini.

— E aşa de serios? Adică… parcă v-aşteptaţi la ce-i mai rău.

Bărbatul dă din cap, dar nu răspunde imediat.

— De obicei, începe el, primim un telefon ca acum şi persoana dispărută apare imediat, fără să se fi întâmplat nimic.

Se uită concentrat pe şosea de parcă restul frazei s-ar afla acolo, pe asfalt. Helen a observat că pare să cântărească fiecare cuvânt, şi se întreabă dacă aşa face el de obicei sau dacă e vorba de o prudenţă specială, adaptată situaţiei.

— Când durează mai mult de o oră, trebuie să-ţi iei toate prevederile.

— Se întâmplă des?

— Se întâmplă. E un individ care dispare o dată la câteva luni. A fost alergător şi-l găsim destul de uşor, pe străzi de cele mai multe ori.

Mike întoarce camionul în zona destinată maşinilor de pompieri din faţa hotelului Arbutus şi opreşte motorul.

— Eu nu mi-aş face încă atâtea griji. Unii se ascund ca nişte copii. Anul trecut, am căutat o doamnă aproape opt ore şi am găsit-o acasă la ea. Se vârâse între nişte tufişuri.

Auzise deja povestea de la ajutorul de şerif. Helen face repede calculul. Marina lipsea de mai bine de opt ore. Se întreabă dacă mai sunt şi alte poveşti, unele cu final nefericit.

Ajunsă în cameră, ia o cămaşă curată pentru Dmitri şi o pereche de ciorapi trei sferturi de-ai Marinei, pe care Mike îi pune într-o pungă de probe. Îi spune că va veni mai târziu după ea, dacă vrea să se odihnească sau să se spele. Stau în holul dintre cele două camere, iar Helen se uită la uşa camerei sale.

— Cred că mi-a trecut somnul, se hotărăşte ea. Tremură şi e agitată de la prea multe cafele, dar mai ales ideea de-a rămâne singură cu gândurile ei n-o încântă deloc. Poţi să m-aştepţi două minute, te rog, doar ca să mă spăl pe dinţi? Nu vreau să întârzii lucrurile, mai spune ea arătând spre punga de probe.

— Fă tot ce trebuie, o îndeamnă şi se reazemă de perete. Ochii îi sunt serioşi şi calzi. Voi fi aici.

Valul de recunoştinţă o copleşeşte, se întoarce repede şi descuie uşa. Ajunsă înăuntru, se spală pe dinţi şi pe faţă. Îşi ridică un pic părul, îşi pune puţină cremă anticearcăn sub ochi, evitând să se uite în oglindă. Se mustră pentru vanitatea ei ridicolă. Doar n-o aşteaptă s-o ducă la plimbare.

Când ajung la liceu, echipa de căutare şi salvare plecase deja, iar Mike trebuie să le ducă punga cu ciorapii. Aşa că îi arată lui Helen unde e biroul de consiliere şcolară, în cealaltă parte a curţii, şi promite să

vină periodic şi să-i informeze.

Dmitri e întins pe canapea, dar când se strecoară ea în odaie, i se deschid ochii ca la o păpuşă de porţelan.

— Ce s-a întâmplat? Au găsit-o?

— Am fost plecaţi doar câteva minute, papa. Ai adormit?

El clatină din cap, nu, şi se ridică.

— Unde-ar fi putut să se ducă, Elena?

I-a pus această întrebare, sau variante ale ei, de cel puţin douăzeci de ori în acea zi.

— Nu ştiu, papa.

— Insula nu-i aşa de mare.

— Mike spune că uneori se ascund.

Se aşază şi ea într-un fotoliu adânc, cu arcuri, şi răsfoieşte absentă un exemplar vechi, cu colţuri îndoite din *Smithsonian.* Îi povesteşte lui Dmitri despre o armonică din sticlă inventată de Benjamin Franklin. Îi citeşte un articol despre marele bâtlan albastru. Iar el o întreabă din nou de ce durează atât de mult s-o găsească pe Marina. Ea îi repetă teoriile optimiste pe care le-a mai auzit şi el, că poate a găsit un loc călduţ în care să se cuibărească şi să doarmă – o magazie de unelte, o maşină descuiată. Pe toată insula sunt case de vacanţă goale, chiar şi în plin sezon. Din când în când, Helen se ridică şi face câţiva paşi prin curte.

Şi astfel, după-amiaza caldă devine încet-încet seară. După cum a promis, Mike vine cam din oră în oră să-i informeze, deşi n-are nimic de raportat. Le aduce cafele, sandviciuri, pungi cu cartofi prăjiţi, fructe şi dulciuri, pe care Helen le pune deoparte şi apoi se trezeşte că le mănâncă. Astfel marchează ea scurgerea lentă a timpului, în intervale mai mari, de o oră, separate între ele prin unităţi mai mici de chipsuri, struguri sau batoane de Kit-Kat. Andrei a sunat de două ori să vadă ce fac, iar Helen i-a spus că fac bine. Mai târziu, la cantină se aduce cina: tăvi cu lasagna şi castroane cu fasole boabe şi varză, oferite de femeile de la biserica Drake Presbyterian.

În cele din urmă se întunecă. La început părea incredibil că Marina a dispărut pur şi simplu şi, deşi era îngrijorată, Helen credea în sinea ei, la un nivel mai profund, că temerile nu-i sunt întemeiate. Mama ei poate să apară în orice clipă, confuză, dar întreagă. Însă, cu fiecare oră care trece, acest deznodământ pare tot mai îndepărtat, iar acum, odată cu venirea întunericului, Helen îşi dă seama, în subconştient, că-şi adună curajul pentru o grozăvie nedefinită. Şi Dmitri s-a retras în sinea lui: nu mai pune întrebări şi nu manifestă niciun interes, nici chiar atunci când vine Mike. Acesta le sugerează din nou să meargă la hotel, dar fără succes; Dmitri s-a înţepenit ca fierul şi nu poate fi clintit din loc. Aşa că li se aduc un pat de campanie şi pături, deşi şi acestea sunt inutile, date fiind condiţiile particulare ale veghei sale. Dacă nu poate merge să-şi caute soţia, poate că reuşeşte s-o aducă înapoi prin forţa voinţei.

Helen se uită într-o revistă, sperând ca să-i capteze ceva interesul. Nici ea nu poate să doarmă, dar nici nu se mai poate concentra să citească. Aşa că se scoală şi se apropie de un raft cu broşuri: cum să previi bolile cu transmitere sexuală, cum să recunoşti depresia, cum să-ţi alegi colegiul sau cariera potrivită, sfaturi contra folosirii metamfetaminei, împotriva fumatului şi a alcoolului. Îi pare bine că are copii mari. Ţinând cont de nenumăratele riscuri, pare un miracol că mai ajung copii la maturitate – şi e cât se poate de nedrept că cei care ajung nu întâlnesc, la sfârşitul vieţii, liniştea, ci alte pericole.

— Eşti sigur că nu vrei tu patul, papa?

Bătrânul clatină din cap ca un metronom lent.

— Atunci cred c-o să-l încerc eu.

Dmitri nu-i răspunde. Se simte vinovată, de parcă şi-ar abandona mama sau l-ar părăsi pe el.

Se duce lângă el, pe canapea, şi îi ia mâna. Lui Dmitri îi tremură puţin gura, dar nu-şi ridică ochii, nici nu lasă altfel să se vadă că i-ar simţi prezenţa. Îi simte mâna fără

vlagă într-a ei.

— Nu am petrecut niciodată o noapte despărțiți, îi spune el în cele din urmă.

— Şi în război?

El ignoră comentariul, iar ea nu vrea să insiste. Dar nici nu ştie ce să mai zică.

— Bun, îi spune şi-i strânge mâna, apoi se ridică în picioare. Te iubesc.

— Şi eu te iubesc, Lenocika.

— Te superi dacă sting lumina? Las aprinsă lampa asta.

Stă întinsă pe patul de campanie şi se uită la tavan. Plăcile acustice sunt ştanțate cu găuri, fără un model anume. Încearcă leneş să vadă dacă găseşte vreo imagine, aşa cum te uiți pe cerul nopții căutând raci, vânători sau lei. Uite, aici ar putea fi o față cu un ochi, acolo un câine cu o coadă uriaşă. Doar nevoia disperată de a le da o semnificație poate lega aceste puncte în desene, ori constelațiile într-un univers coerent.

În martie se deschid băile publice. Marina şi Olga Markaeva stau de trei ore la rând, afară, să intre la *bania,* timp în care tot ies grupuri de femei şi li se permite să intre altor douăzeci. În parcul de vizavi, bulbii care n-au fost scoşi şi mâncaţi în timpul iernii străpung pământul ca nişte sulițe. Încă e frig, dar strânsoarea amară a iernii s-a mai înmuiat. Ţurţurii se topesc şi se zdrobesc de pământ şi în fiecare zi soarele rămâne pe cer cu cinci minute mai mult decât în ziua precedentă.

Katia Kostroviţkaia, care lucrează în echipa de salvare rapidă a muzeului, se apropie de ele înainte de a pleca. Este roşie în obraji.

— E minunat. Aburul e mai puţin fierbinte decât înainte şi nu mai sunt nici nuiele de mesteacăn pentru *vaniks,* dar uite, le spune, şi ia mâinile Olgăi într-ale ei. Încă sunt calde.

Ajung în cele din urmă în faţă şi prezintă biletele. Intră într-o anticameră cu şiruri de bănci unde, alături de alte zeci de femei, se dezbracă.

— Daţi hainele celor de la spălătorie, le roagă o supraveghetoare, ca să vi le dezinfecteze. Le găsiţi tot la ei. Aveţi la dispoziţie cel mult două ore. Vă rog să vă întoarceţi în anticameră şi să vă luaţi hainele înainte de expirarea celor două ore. Baie plăcută.

Marina stă lângă Olga şi îşi scoate cu grijă cizmele, apoi prima pereche de ciorapi. E îmbrăcată cu aceste haine de săptămâni întregi, a dormit şi a muncit înfăşurată în atâtea straturi încât nici ea nu şi-a mai văzut trupul. Când urcă pe Scara Iordan, face tot ce poate să nu se uite în oglinzile de pe pereţi, dar când se spală în colţul întunecat al adăpostului, dându-şi cu buretele pe gât, pe braţe şi sub fuste, îşi simte toate oasele. Indiferent dacă e aşezată sau întinsă, stau să-i iasă prin piele.

Inelul pe care i l-a dat Dmitri astă-toamnă şi pe care n-a apucat să-l mai ducă la lărgit îi alunecă şi se loveşte de articulaţia degetului, acum când îşi mai scoate un ciorap.

Se uită cu groază la piciorul care apare, la pielea ca pânza de sac, plină de pete vinete de la scorbut. Iar laba piciorului e aspră şi înnegrită ca pernițele de pe labele câinilor. Simte o apăsare în burtă şi închide ochii. Îşi scoate ciorapii şi de pe celălalt picior, fără să se uite, apoi îşi descheie metodic nasturii şi îşi scoate mai întâi puloverul, apoi rochia de lână şi în cele din urmă ce are pe dedesubt. Când scapă în sfârşit de ultima piesă de îmbrăcăminte rămâne în picioare goală, simțind şoapta uitată a aerului pe piele.

Nu se poate privi, dar mâinile i se aşază pe abdomen, ca de la sine. În timp ce tot corpul i s-a uscat, burta continuă să se bombeze, iar mâinile explorează cu mirare protuberanța. Aşteaptă cu toată atenția concentrată spre interior, până când simte freamătul liniştitor.

— Şi a mea s-a umflat. Când se întoarce, o vede pe Olga arătând spre propria-i burtă. Rotunjită ca un fruct. Marina vrea să protesteze, dar Olga îşi coboară vocea şi continuă în şoaptă. Cine-ar fi crezut că ființele omeneşti pot arăta astfel şi când sunt vii? Uită-te, nici nu i-ai deosebi pe bărbați dacă n-ar avea penis.

Marina urmăreşte privirea Olgăi spre şirul de trupuri goale din fața lor. Niciunul nu pare a fi de bărbat sau de femeie, vede doar o îngrămădire nediferențiată de corpuri bătrâne şi emaciate, însă, cam pe la jumătatea şirului, zăreşte un penis între două picioare uscătive. Bărbatul e aşezat cu brațele moi pe lângă corp şi priveşte fix în față, cu ochii ca două roci, fără a se jena. În oraş au mai rămas prea puțini bărbați pentru a se justifica băi separate, dar nu-i mai pasă nimănui, sfiala fiindu-le la fel de secătuită ca şi trupurile. Şi nu ruşinea o face pe Marina să-şi întoarcă ochii spre pământ, ci repulsia. Acestea nu mai sunt trupuri, ci schelete pustii, cutii toracice şi coloane vertebrale cu noduri, femururi ieşite în afară, sprijinite pe picioare imposibil de lungi şi subțiri.

Supraveghetoarele trec printre rândurile de bănci, adună hainele şi îi caută de păduchi, plimbându-şi

sistematic mâinile peste capetele lor, îndrumându-i apoi spre o sală de duşuri unde o altă supraveghetoare le spune că apa curge doar trei minute şi că trebuie să se spele pe cap şi pe corp în acest interval. Marina păşeşte sub duş şi apa i se revarsă peste cap, îi biciuieşte corpul ca o ploaie puternică. Apucă bucata aspră de săpun de leşie şi-şi freacă picioarele, apoi repede, corpul. Abia are timp să-şi clătească părul, că apa începe să picure, apoi se opreşte de tot.

Înainte de a intra la baia de aburi, li se dau ligheane pline cu apă şi li se atrage atenția să fie atente la orice semn de leşin.

Parcă ar păşi într-un nor şi ar intra în rai. Aburul care vine valuri-valuri ascunde totul, în afară de cele câteva femei care stau mai aproape de uşă, dar încăperea pardosită cu dale răsună de vocile altor o sută. Olga o prinde pe Marina de mână şi suspină fericită.

Pe fiecare perete se află bănci, în trepte, de la podea până la tavan, iar băncile sunt pline de corpuri de femei care se clatină prin aburi ca nişte închipuiri. Marina şi Olga înaintează cu greu prin ceață, până găsesc pe o bancă de mai jos suficient loc pentru a încăpea amândouă. Marina se aşază şi închide ochii, lăsându-se pătrunsă de senzația care i se strecoară pe sub piele şi i se cufundă în oase. Katia avea dreptate: nu e ca înainte de război, când aburul îți pârjolea plămânii, dar nu e nimic mai minunat decât această senzație, parcă ai aluneca într-o cadă de miere caldă.

În această iarnă cu temperaturi mult prea scăzute, s-a simțit înghețată, frigul torturând-o la fel de tare ca şi foamea. Chiar aşa, vârâtă noaptea sub un munte de pături, corpul ei înghețat tremură spasmodic de frig. Singura mângâiere este camera de gardă, unde soba bubuie într-una, iar personalul se adună acolo sub orice pretext. Însuşi directorul Orbeli vine aici destul de des, vorbeşte cu oamenii şi mai bea câte o ceaşcă de ceai. Când coboară şi ea de pe acoperiş, la sfârşitul turei, stă

acolo cât mai mult, ascultând discuțiile, cu mâinile aproape de grătarul sobei, până când şi le simte amorțite şi o ard. E minunat şi acolo, dar nu se compară cu asta. Aici, îşi simte întregul corp cald şi uşor, ca într-un vis. Pluteşte deasupra unui curent de voci plăcute, un murmur, şi a fâsâitului apei aruncate pe pietrele fierbinți. Aproape c-a adormit când simte un picioruş lovind-o tare în coaste şi respiră greu, cu gura căscată.

— Ce-i asta?

Fața Olgăi se apleacă încețoşată deasupra Marinei, cu fruntea încruntată de grijă.

Marina nu a împărtăşit nimănui secretul ei, dar se decide pe moment să-i facă Olgăi acest dar.

— Un copil, spune ea ruşinată. O să am un copil.

Olga n-o felicită însă, ci îşi strânge buzele şi clatină încet din cap.

— Nu eşti însărcinată, Marina, asta-i distrofie. Doar ştii şi tu.

— Nu, protestează Marina. Nu-mi mai vine ciclul şi…

Olga o întrerupe cu blândețe.

— Scumpa mea, jumătate din femeile de aici nu mai au ciclu. Dar asta nu înseamnă ce crezi tu. O bate uşurel pe umăr, liniştind-o. Într-o zi, o să ai mulți copii.

Şi asta pare destul de greu de crezut pentru că mai sunt atât de puțini bărbați, dar este evident că Olga îşi închipuie că nu-i în toate mințile.

— Nu sunt nebună, răspunde Marina şi înfruntă privirea Olgăi. Uite. Îşi plimbă mâinile pe burtă, ca un radar, palpând copilul. Când îl simte, ia mâna Olgăi şi o apasă într-un punct din stânga buricului.

— Stai un pic. Aşteaptă.

Cele două femei aşteaptă, ascultând cu mâinile. După o clipă, Marina simte bebeluşul mişcându-se şi îşi ridică ochii spre Olga. În privirea uluită a acesteia găseşte confirmarea.

— E imposibil, insistă Olga, clătinând din cap.

Îşi mută mâna, dar rămâne cu ea în continuare

deasupra burții Marinei, de parcă s-ar încălzi la soba din camera de pază. Trăsăturile ei, destul de banale, se îndulcesc.

— Un bebeluş. Femeia aceasta care ştie atâtea poezii nu-şi mai găseşte cuvintele. Viața… măi, măi.

Marina îşi dă seama că e privită de capetele ițite în ceață din jur. Se aud şoapte, e cercetată îndelung, iar vestea ajunge în toată baia. Şi atunci, din aburi apare o femeie bătrână, care se opreşte în fața Marinei. Poate că nici nu e aşa de bătrână – e imposibil să-ți dai seama de vârsta unei persoane atât de înfometate –, dar arată ca o babă, cu părul cărunt şi ud căzându-i în şuvițe până la umerii uscați şi la sânii zbârciți.

— Îmi dai voie? întreabă ea şi întinde două mâini scheletice. Marina îşi apucă protectoare pântecele şi Olga îi face semn femeii să plece.

— Las-o-n pace.

Femeia n-o bagă în seamă pe Olga, aşteptând să-i răspundă Marina.

Marina simte copilaşul din ea cum înoată în propria-i baie caldă, în siguranță şi apărat.

— Da, sigur, acceptă ea în cele din urmă şi îşi ia mâna de pe burtă. Bătrâna întinde mâna şi Marina simte o atingere uşoară pe piele. Iar copilul, de parc-ar fi vrut să răspundă atingerii străine, înoată spre mâna bătrânei. Aceasta dă din cap, ochii întunecați îi lucesc, iar buzele încearcă o urmă de zâmbet.

— E foarte puternic, spune ea. E băiat.

Olga pufneşte cu dispreț.

— Da, e băiat, insistă femeia. Am adus pe lume zeci de copii, pe unii chiar în baia asta. Iar acesta – spune ea, bătând uşurel, cu afecțiune, burta Marinei – este băiat. Uite, vezi ce tare dă din picioare?

Îmboldite de bătrână, s-au adunat şi alte femei în spatele ei. Apar, una câte una, din aburi şi trec pasive cu mâinile întinse, de parc-ar fi la coadă la pâine. Iar Marina dă din cap şi aşteaptă răbdătoare mâinile care-i ating

burta. Sunt politicoase: după ce simt bebeluşul mişcându-se, se dau deoparte, făcând loc următoarei. Şoptesc între ele.

— Uită-te la sânii ei, cât sunt de plini, aude Marina o femeie.

— În câte luni crezi că e? întreabă alta.

Una dintre ele, când copilul se mişcă, se închină.

— E o minune, le anunță ea pe cele din jur.

Şi toate sunt de acord.

— Am nişte pâine pentru tine, îi şopteşte bătrâna la ureche. În buzunarul hainei. Ți-o aduc.

— Nu, mătuşica. Nu-i nevoie.

— Copilul trebuie să mănânce, îi răspunde bătrâna şi, înainte ca Marina să mai apuce să zică ceva, dispare în abur ca o fantomă.

În prima zi în care circulă din nou tramvaiele, tot oraşul pare să fi ieşit la plimbare. Clinchetul lor îi scoate pe oameni din casele şi din birourile lor întunecate în aerul primăverii şi chiar dacă n-au unde să se ducă, se înşiră de-a lungul liniilor şi ovaţionează apropierea vagoanelor de un roşu-strălucitor. Au dispărut înghiontelile şi înghesuiala de dinainte. Oamenii aşteaptă în linişte şi cedează locul celor care sunt prea slăbiți pentru a sta în picioare. Unii au buchete de flori în mână.

De la intrarea de serviciu în Ermitaj, Marina se uită la un tramvai ai cărui călători îi fac cu mâna, de parcă ar fi sărbătoare. I-ar plăcea să meargă şi ea la marginea oraşului, dar e prea multă treabă de făcut aici. Aşa că le face cu mâna, apoi îşi ia găleata goală şi se întoarce în muzeu.

Eliberat din giulgiul său de gheață, Ermitajul se topeşte. Zidurile sunt îmbibate de apă, tavanele picură, iar pe pereți curg pâraie. Zăpada se topeşte pe acoperiş, strecurându-se prin luminatoare şi căzând în bălți murdare pe podele. Din enorma populație a Ermitajului au rămas cel mult cincizeci de persoane, mai ales femei bătrâne, şi în orice moment, cam o treime sunt în dispensarul muzeului. Ca nişte supraviețuitori ai unei nave eşuate, aflați într-o barcă de salvare spartă, cei care pot munci scot fără încetare apa, dar treaba merge încet şi abia reuşesc să mai facă față. Toată dimineața, Marina a cărat găleți cu apă murdară din sălile cu luminator, prin coridoare lungi şi goale, pe scările care duc afară, pe dig. În vreo zece astfel de drumuri, n-a întâlnit pe nimeni cunoscut, ci doar câțiva cadeți de la Academia Navală, care cărau mobilier.

Urcă Scara Sfatului. În majoritatea ferestrelor din muzeu au fost bătute scânduri şi e aproape întuneric, dar cunoaşte drumul şi cu ochii închişi. În timp ce străbate coridorul lung al Sălii Rembrandt, îi trece în revistă pe foştii locatari, de parcă ar face prezența. Flora şi Danae,

tatăl şi fiul risipitor, poetul Jeremias de Decker, bătrânul în roşu, Baartjen Martens Doomer, Avraam şi Isaac, David şi Ionatan. Sfânta familie. Nu are timp să se oprească, dar zăreşte uneori, cu coada ochiului, o față cunoscută privind-o din întuneric.

Se întoarce în Sala Spaniolă cu luminator. Pereții săi roşu-închis vibrau înainte de fervoare religioasă, Iacob al lui Murillo visând un roi de îngeri negri, Sfântul Laurențiu martirizat, al lui Zurbaran, cărând grătarul pe care va fi torturat şi, oriunde te-ai fi întors, alt sfânt cuprins de un extaz formidabil, cu ochii privind în sus spre lumina celestă care se strecoară prin monumentalul luminator boltit. Acum însă încăperea pare mai degrabă o peşteră subpământeană sau o mină părăsită. După ce o explozie a făcut fărâme luminatorul, l-au acoperit cu placaj legat cu sârmă. În sala mohorâtă răsună picurul apei şi, privind în sus, vede bănuți şi aşchii de lumină. Femeile mai curajoase din echipa de reparații s-au cățărat de mai multe ori pe luminator şi au încercat să astupe crăpăturile, au bătut mai bine în cuie scândurile desprinse şi au pus prelate date cu şelac la îmbinări, dar vântul şi apa au găsit mereu punctele slabe.

Plescăie cu cizmele pe podeaua plină de noroi spre un şuvoi subțire care împroaşcă zgomotos într-o găleată ce dă pe dinafară. Abia ridică găleata grea şi o înlocuieşte cu cea goală, pe care-o are în mână. Pe acoperiş, se topesc sute de tone de zăpadă, iar Marinei i se pare că se adună toate în fiecare găleată pe care-o ridică.

O doare spatele şi respiră cu greutate. Prima dată când şi-a dat seama că e însărcinată, acest lucru îi ieşea din minte ore întregi şi era uimită de fiecare dată când simțea bebeluşul mişcându-se. Acum însă îi simte tot timpul prezența, îi apasă vezica şi diafragma, o trezeşte noaptea. Copilul e tot mai greu şi coboară, iar asistenta i-a spus că s-ar putea să nască în orice moment. Iar în legătură cu asta, sentimentele Marinei sunt împărțite. Atâta timp cât e în pântecele ei, îl poate ocroti de lumea înconjurătoare.

Dar a întârziat deja cu două săptămâni, iar lacul se dezgheață.

Coborând scările, pipăie cu piciorul fiecare treaptă, încercând să-şi găsească echilibrul cu găleata într-o mână şi cu greutatea copilului în față. Astă-iarnă a avut grijă să nu cadă, pentru că n-ar fi avut puterea să se ridice. Acum însă nu se mai gândeşte la ea. Acum totul e pentru copil. Ea nu e decât purtătoarea a ceva mai mare.

Se gândeşte că mai are timp să facă un drum înainte de prânz, dar când urcă scările cu găleata goală, se trezeşte abătându-se din drum, atrasă de lumina şi de vocile care vin din Grădinile Suspendate de deasupra Grajdurilor Palatului. „Numai cinci minute să mă odihnesc", îşi zice.

Grădina, înainte împodobită cu copaci înfloriți şi statui grațioase, e acum goală, fântâna de marmură rămânând izolată printre straturile de pământ răvăşit. Câteva femei în genunchi, în pământul proaspăt săpat, turuie ca nişte vrăbii, în timp ce dezgroapă schije şi plantează semințe. Una dintre ele o vede şi-i face cu mâna. E Olga Markaeva, care se ridică în picioare şi îşi scutură pământul de pe haină.

— N-ar trebui să cari apă.

De când a aflat de sarcina Marinei, Olga a avut grijă de ea, sfătuind-o să doarmă cu picioarele mai sus, făcându-i, nu se ştie cum, rost de smocuri de păpădie proaspătă, însoțind-o chiar la doctor ca s-o ajute să primească o rație de lapte. Cabinetul medical era plin de distrofici şi, doar datorită încăpățânării Olgăi, i s-au îngăduit şi Marinei cinci minute din puținul timp al doctorului.

— N-am nimic, o asigură ea pe Olga. Doctorul Sokolov mi-a spus că pot să muncesc ca şi până acum. Că e bine pentru copil.

— Ce ştie cocoşul ăla bătrân? Doar nu eşti iobagă pe moşia lui. Uite, stai jos, să-ți mai iei greutatea din picioare, îi spune Olga luând-o de mână şi conducând-o spre o bancă de lângă perete.

Marina se lasă recunoscătoare jos, umplându-şi plămânii cu mirosul greu, lutos de pământ, întorcându-şi apoi faţa spre lumina slabă şi apoasă a soarelui. Nu prea-i simte căldura – nu crede că îi va mai fi vreodată cald –, dar lumina îi trezeşte terminaţiile nervoase amorţite.

— Aici veneam cu Dmitri şi mâneam pachetele de prânz, îi spune ea, trecându-şi mâna peste marmură. O simte netedă şi caldă sub palmă. Stăteam pe banca asta.

Olga dă din cap, dar nu zice nimic. Sunt prea mulţi morţi, pentru a-ţi mai exprima compătimirea. Asta e.

Banca a fost mutată. Era în mijlocul grădinii, sub o salcie răsucită, deosebit de frumoasă. Îşi mâncau sandviciurile şi ascultau clipocitul apei; mici curcubee atârnau în stropii fini. Dmitri îi vorbea despre Hemingway şi despre Babilon, iar lumina soarelui dansa printre frunzele verzi. Parfumul glicinei umplea aerul.

Nu-i vine să creadă că e acelaşi loc. Vara trecută, statuile au fost duse în încăperile de jos şi iarna aspră a ucis copacii şi arbuştii. Sălciile moarte au fost tăiate rând pe rând pentru foc, iar acum caprifoiul şi glicina au fost scoase şi straturile de trandafiri săpate, ca să facă loc legumelor. N-au mai rămas decât această bancă, fântâna şi, îngrămădite lângă peretele din faţa ei, vreo zece tufe bătrâne de liliac, de ale căror rădăcini atârnă încă bulgări de pământ. Crengile strâmbe sunt acoperite de frunze.

— Uite, sunt încă vii, spune Marina. Liliacul, plantat acum multă vreme pentru împărăteasa Alexandra Fiodorovna, a supravieţuit. Frunzele în formă de inimă par să aibă o lumină interioară, sute de inimi pulsând de o lumină verde, frumoasă şi caldă. Niciodată n-a mai văzut un verde atât de strălucitor.

— Păcat, nu? remarcă Olga. Au înfrunzit, dar n-or să înflorească. Ne trebuie loc pentru zarzavaturi. Nu putem mânca liliac.

Marina se apleacă şi ia o frunză. E translucidă ca pielea unui bebeluş, se vede fiecare nervură delicată, iar marginile moi au început să se răsucească. Simte că se

rupe ceva în ea, iar frunza înoată într-un potop pe lacrimi.

— Gata, gata, o linişteşte Olga, frecând-o nesigură pe spate. Nu trebuie să plângi. Nu e bine pentru copil să fii atât de tristă.

Marina clatină din cap şi nu spune nimic. Nu-i poate explica, dar ceea ce simte e în aceeaşi măsură recunoştinţă şi tristeţe, un sentiment primar care le cuprinde pe amândouă.

— Nu-i nimic, suspină ea. Sunt aici şi văd asta. Culoarea asta verde. Această zi.

Într-un fel, a fost mai uşor astă-iarnă. Întunericul, frigul şi foamea reduceau lumea la o secvenţă repetitivă de mişcări mici, anoste. Străbăteai ziua ca un zombi, suportând insuportabilul, nesimţind nimic. Acum, Marina e copleşită de senzaţii. Parcă s-ar fi sculat din morţi. Are oasele şi muşchii înţepeniţi, dar sufletul îi freamătă îmbătat, zgâlţâit de amintiri neaşteptate şi de o tandreţe care-o surprinde.

— E din cauza sarcinii, îi spune Olga, uşurată vizibil de această explicaţie. Starea sufletească a mamei e schimbătoare. Şi îi dă Marinei o cârpă curată cu care-şi şterge lacrimile şi nasul.

— O să mâncăm şi-o să te simţi mai bine. Oricum e vremea prânzului.

Cantina e plină de muncitori, de murmure şi de discuţii. E ceva nou. Astă-iarnă nu se auzeau decât târşâitul picioarelor şi râcâitul discret de pe farfurii, pentru că fiecare se concentra tăcut asupra mâncării. Dar mesele au început să devină din nou un eveniment social, oamenii îndreptându-şi atenţia şi spre exterior. Marina şi Olga stau la coadă ca să-şi ia castroanele cu ovăz fiert şi pâinea, apoi, cu tăvile în mână, îşi fac loc printre mese până când le văd pe Ania şi încă o babuşcă, la o masă mare.

Ania e una dintre enigmele foametei de peste iarnă. A fost atât de slăbită, încât Marina nu se aştepta să

supraviețuiască, dar uite-o aici. E numai piele şi os, dar vie.

— Ia te uită la tine, îi spune Ania. Copilul ăsta o să fie gras ca un prinţişor. Hai, stai aici, lângă mine, draga mea, o îndeamnă, bătând uşurel cu mâna pe bancheta de alături.

Fiertura e delicioasă, verde şi puternic aromată de la tulpinile de sfeclă.

În timp ce mănâncă, femeile vorbesc despre cum mai merge treaba în Grădina Suspendată. Discută despre ceea ce sădesc, câte rânduri de morcovi şi varză, câte de praz şi ceapă, care se coc primele.

— Nu-i mai mare decât o bucătărie, spune Olga. N-o să ne ajungă.

Chiar şi într-o zi luminoasă de primăvară, e greu să nu te gândeşti la iarna ce va să vină. Nimeni nu mai vorbeşte de iminenta încheiere a războiului. Victoriile Armatei Roşii din decembrie au îmbărbătat luni de zile populaţia, dar, în ciuda unei ofensive generale, campania de iarnă s-a terminat dificil, iar armata e sfârşită de oboseală.

Între timp, primăvara topeşte drumul de gheaţă de peste lacul Ladoga, singura cale de a scăpa din oraş. Deşi camioanele îl străbat încă, apa le ţâşneşte de sub roţi.

— Se zice că dacă ţine vremea bună, drumul se închide în câteva săptămâni, îi spune Marina Aniei. Doctorul Sokolov m-a asigurat că voi putea călători după o săptămână de la naştere, dar am depăşit deja termenul cu două săptămâni.

Se gândea să plece în sud, într-o mică staţiune din Caucaz, unde s-au dus deja mulţi dintre salariaţii Ermitajului.

— Dumnezeu o să aibă grijă de tine, draga mea, îi spune Ania.

— Nu vreau să fiu nepoliticoasă, dar după tot ce-ai văzut, cum mai poţi spune aşa ceva?

Faţa bătrânei arată atâta suferinţă, încât Marina regretă imediat că a provocat-o.

— Nu ştiu cum o să aibă El grijă de tine, draga mea. Nu ne e dat nouă să cunoaştem viitorul. O să mă rog pentru tine. Oricum nu-ți face rău.

Olga le urează o după-amiază plăcută şi coboară scara spre grădină. Marina iese cu Ania în curtea plină de mobilă: şiruri de scaune aurite, divane şi canapele din Imperiul Țarist. Mobila tapițată din muzeu a început să mucegăiască şi, pentru că personalul e prea slab pentru a căra piesele grele, au fost aduşi cadeți de la Academia Navală pentru a-i ajuta să le care afară, la aer. Câteva femei bătrâne şterg tapiseriile cu perii, scoțând puful verde de pe brocarturi şi pluşuri.

Ania cere un fotoliu confortabil şi o roagă pe Marina s-o ajute să-şi scoată ghetele. Marina se lasă jos şi îşi pune o gheată uzată din pâslă în poală. Şireturile sunt ferfeniță şi au atâtea noduri încât durează destul de mult să le dezlege. Nici nu vrea să tragă prea tare ca să nu i se rupă gheata în mână.

— Şi ciorapii, dragă, te rog, îi spune Ania, îndreptându-şi fața în sus, spre soare, şi închizând ochii.

Marina rulează ciorapii groşi ai femeii, care expun privirii un picior învinețit. Ania îşi mişcă degetele de la picioare şi suspină din rărunchi.

— E bine să fii viu într-o zi ca asta.

Se lasă mai bine în fotoliu şi-şi pune piciorul gol pe un alt scaun, ridicându-l apoi pe celălalt, ca un copil care aşteaptă să fie dezbrăcat de bonă.

În timp ce Marina dezgoleşte şi celălalt picior şi i-l aşază uşurel lângă primul, Aniei îi cade bărbia în piept şi închide ochii. Fața îi este blândă, saliva îi curge printre buzele deschise. Privilegiul bătrânilor, se gândeşte Marina. Îşi spune că dacă va trăi şi ea atât de mult, probabil că va reuşi să doarmă din nou astfel.

Timp de o oră, zeci de găleți şi urne s-au umplut şi au dat pe dinafară în Sala Spaniolă, formând o mare de noroi acolo unde apa s-a amestecat cu nisipul.

Când urcă a doua oară scara, aude râsete, un sunet pe

care aproape că l-a uitat. Se ia după el prin sălile cu luminator şi intră în Sala Cavalerilor, unde doi băieți, îmbrăcați în uniformele albastre de cadeți, se uită la un dulap de sticlă, cu nasurile lipite de geam. Înăuntru sunt trei cai împăiați şi nişte siluete de cavaleri din cârpă umplută, cărora li s-au scos armurile medievale şi arată ca nişte manechine.

— Ar trebui să-i vedeți în armuri, le spune Marina.

Băieții tresar la auzul vocii şi se îndepărtează, vinovați, de dulap.

Zâmbind, Marina încearcă să-i facă să se simtă în largul lor, dar fețele acestora rămân solemne şi impenetrabile.

— Acum nu arată cine ştie ce, dar îmbrăcați sunt foarte fioroşi. Şi caii au armuri.

Şi Marina le descrie armurile complete, articulate, coifurile grele şi platoşele cailor.

— Sunt adevărați? o întreabă timid cel mai tânăr dintre băieți, care e probabil doar cu câțiva ani mai mare decât verii ei.

— Caii? A, sigur, sunt împăiați.

Cel mai mare dintre ei stă nemişcat, mutându-şi nervos privirea de la Marina la uşa din spate.

— Nu-i nimic, îl linişteşte ea. V-ați oprit să vă uitați. Toți facem asta. Uite, ştii ceva: după ce terminați, vreți să vă arăt ce mai avem aici?

Băieții ezită.

— Nu ştiu dacă ne dă voie căpitanul, îndrăzneşte cel mai mare.

— Vorbesc eu cu căpitanul vostru şi cu al meu. Măcar atât să facem şi noi în semn de mulțumire pentru ajutor.

— Da, mătuşico, îi spune băiatul mai mare.

Aşa se spune de obicei unei femei mai în vârstă, dar Marina de-abia rezistă nevoii de a-l îmbrățişa.

— Bun. Atunci, rămâne aşa.

Verde. Cuvântul e prea slab pentru a descrie acest lucru.

Pe moment, uită că s-a pierdut, că este slăbită şi înfrigurată, iar tălpile picioarelor îi sunt umflate. Prinde o frunză între degetul mare şi cel arătător şi o ridică. Este uluitor de frumoasă, prima frunză verde şi nouă din lume, în care luceşte încă lumina creației. O studiază. Timpul se retrage şi ea pluteşte în spatele lui, total şi complet absorbită de această viziune. Cine ştie cât timp a trecut? E dincolo de tirania timpului. Dmitri a lăsat-o odată într-un scaun lângă fereastră şi când s-a întors a găsit-o vrăjită de dansul firicelelor de praf într-o rază de soare din după-amiaza târzie. A spus că a spălat trei maşini de rufe în timpul care ei i s-a părut a fi o secundă.

Această eroziune înceată a sinelui are compensațiile ei. Uitând asociațiile care i-ar putea întuneca viziunea, se uită la o frunză ca şi cum ar vedea-o pentru prima oară. Deşi rațiunea îi spune altceva, n-a mai văzut niciodată un asemenea verde. Este fenomenal.

În fiecare zi, lumea se împrospătează din nou, sfântă, iar ea îi absoarbe întreaga intensitate crudă, precum un copil mic. Simte că-i înfloreşte ceva în piept – bucurie sau mâhnire, în cele din urmă sunt inseparabile. Lumea e atât de profund frumoasă, în ciuda ororilor sale, încât îi va părea rău s-o părăsească.

Helen tot adoarme şi se trezeşte, se cufundă în somn şi după câteva momente se deşteaptă tresărind, de parc-ar fi în pericol de înec. Când cerul se luminează din nou, se uită la ceas. Au trecut douăzeci şi şase de ore de când a început acțiunea, plus încă o oră sau două de când i-a dispărut mama în noapte. Se ridică încet, simțindu-şi gâtul şi membrele înțepenite. Dmitri este întins pe canapea, cu fața relaxată de somn, pieptul ridicându-se şi coborând ritmic. Ca o mamă cu un nou-născut năzuros, alunecă încet de pe patul pliant şi se furişează afară din cameră.

Cantina e aproape goală: nu au mai rămas decât un bărbat cu părul încărunțit, cu constituție vânjoasă de om care merge mult pe jos, în care-l recunoaşte pe coordonatorul acțiunii, şi Mike, care e întins pe o banchetă îngustă, cu ochii închişi. Îşi dă seama că el e acolo de aproape o zi întreagă şi se întreabă dacă-l aşteaptă cineva acasă. Nu-l trezeşte, ci îl întreabă pe coordonator dacă are veşti. Acesta clatină însă din cap, cu o expresie plină de compasiune.

— Îmi pare rău că nu-ți pot spune altceva. Dar echipa e foarte bună. Şi temperatura a rămas destul de ridicată azi-noapte. Cred că avem destule motive să fim încrezători. Apoi, o priveşte fix şi adaugă: Mi s-a spus că doamna e rezistentă. Abia aştept s-o cunosc.

Lui Helen i se înmoaie inima şi i se umple de toată recunoştința din lume.

— Vă mulțumesc, îi răspunde cu voce gâtuită. Cam puține cuvinte, dar el acceptă cu o înclinare a capului.

Se plimbă pe culoarele întunecate, pline cu dulapuri şi casete cu trofee şi se uită şi prin clasele goale. La capătul holului dă de sala de artă. Găseşte întrerupătorul şi câteva şiruri de tuburi fluorescente bolborosesc şi se trezesc la viață. În sala industrială, cu podeaua acoperită de linoleum şi mesele pătate cu vopsele, cu rafturile din metal şi cu roata grea de olărie într-un colț, e ceva

extraordinar de reconfortant şi familiar. Proiectele artistice ale elevilor sunt lipite pe zidurile de beton. Înconjoară sala, cercetând diferitele lucrări – un colaj, mai multe fotografii din reviste şi sloganuri, alături de bilețele cu prețul cerut, alt pastel, douăzeci de versiuni ale aceluiaşi bol cu fructe. Toate arată gama variată a începătorilor, de la desenele îngrijite ale celor mai buni elevi, conştienți de talentul lor, până la cei ale căror vase diforme şi fructe mâzgălite sunt aproape toate sfidător de stângace şi de lipsite de îndemânare.

Singurele ei calificative de foarte bine au fost la orele de artă, spre nemulțumirea părinților şi a profesorilor pe care-i avusese şi fratele ei, care se aşteptau să regăsească strălucirea acestuia şi la sora lui mai mică. Ea, în schimb, a fost cât se poate de normală. Îşi făcea temele şi respecta termenele, pentru că a face mai puțin decât atât era de neconceput în familia ei, dar se evidenția doar la orele de artă, un domeniu în care Andrei n-o concura. Doamna Hanson, proaspăt divorțată, cu obrajii supți, care le preda ceramica, a încurajat-o pe Helen, dându-i chiar lecții în particular după şcoală, după ce fata îşi termina toate cursurile opționale. Era o sală destul de asemănătoare cu asta, în care, ca adolescentă, a fost foarte fericită.

Într-un dulap descuiat, Helen găseşte un teanc de hârtie şi o cutie cu cărbune de desen. Se aşază la una dintre mese şi lasă cărbunele în voia lui pe foaia de hârtie goală, umplând câteva coli doar cu trăsături negre şi furioase, lăsând emoțiile să i se scurgă prin braț. După o vreme, mişcările mâinii se mai potolesc şi pe o foaie curată începe să mişte cărbunele mai şovăielnic, mai explorativ. Închide ochii, îi redeschide şi, cu mai multă încredere, trage o linie lungă, sinuoasă.

Pe hârtie apare capul unei tinere femei. E aşezată în semiprofil, cu bărbia uşor ridicată şi ochii privind melancolic undeva sus, în stânga privitorului. Părul îi este ridicat la spate, dezvăluindu-i gâtul delicat şi un

guler rotund şi simplu. Este dureros de frumoasă, ca acordurile unui violoncel.

E o imagine îngropată adânc în memoria lui Helen, la fel ca anumite ilustrații vag tulburătoare din cărțile copilăriei. O veche fotografie boțită într-o ramă de argint de pe comoda părinților ei, făcută într-un studio, prin anii ’30. I s-a spus că e mama ei, unica imagine care a supraviețuit războiului, deşi fata din poză nu semăna deloc cu adevărata mamă a lui Helen. În afară de faptul că e imposibil de tânără, fata avea o expresie pe care Helen n-o recunoştea, iar ochii negri îi erau blânzi şi romantici ca ai unui poet. Nu credea neapărat că părinții o mint, dar nici nu putea suprapune această fată în sepia peste femeia voinică, îmbrăcată în capoate otova care gătea ficat cu ceapă şi călca panglicile de la pachetele cu cadouri pentru a le refolosi. Poate că n-o ajuta pe ea imaginația.

Acum însă, privind această refacere a fotografiei, Helen recunoaşte câteva trăsături evidente, pometii lați ai obrajilor şi linia fermă a gurii tinerei femei, trăsături care dau spuselor părinților ei o stranie impresie de adevăr. Chiar nu poate să-şi vadă mama aşa, dar ar putea fi o ruda mai tânără pe care-a pierdut-o.

Helen găseşte în dulap un spray fixativ pe care-l foloseşte ca să nu curgă cărbunele. Apoi ia o altă foaie şi începe din nou, schițând forma unui cap, curba unui umăr. Apare conturul vag al altui cap, înclinat la acelaşi unghi ca şi primul.

Este expertă în a lucra din memorie. Şi-a desenat tot timpul băieții, încă de când erau sugari. Când au mai crescut şi au refuzat să mai stea, a continuat pe furiş, memorându-le trăsăturile şi punându-le pe hârtie mai târziu. Uneori o surprindeau privindu-i prea insistent şi mormăiau nerăbdători: „Nu ne mai desena, mami.”

Dar nu şi-a desenat niciodată mama, nici n-a privit-o vreodată cu intenția de a o desena, şi e mai greu decât s-ar fi aşteptat. Fața mamei e atât de familiară, încât nici n-

o mai vede. Lasă prima schiță şi începe alta, apoi alta. Apare încet o față care seamănă cu cea a mamei, deşi e prea tânără, trăsăturile sunt prea puternice. Cu degetul mic, Helen îndulceşte linia maxilarului într-o umbră şi trage pete de cărbune pe gât. Apoi pune un văl de haşuri delicate în jurul ochilor şi al gurii, adaugă trăsături fine, părul care se ridică precum un fum alb de pe scalpul mamei.

Desenul e gata, dar tot nu reuşeşte s-o „prindă" pe mama ei. Helen îl priveşte şi e vag nemulțumită.

Afară se aud voci. Se întoarce o echipă de căutare, sunt vreo zece oameni care abia îşi mai trag picioarele prin curte. Nu aude ce spun, dar trupurile lor exprimă o oboseală puternică. În timp ce se uită, în aleea circulară de acces se opreşte dubița bisericii din care mai coboară un grup.

Scapă cărbunele din mână şi, lăsând desenul, o ia la fugă spre biroul de consiliere, cu inima bătând să-i spargă pieptul. N-ar fi trebuit să plece, ar fi trebuit să fie acolo, cu tatăl ei. Uşa este deschisă, dar el nu mai e, a plecat.

Oamenii se îndreaptă spre cantină, îşi scot rucsacurile, beau apă cu lăcomie, se aşază pe podea, îşi scot încălțările.

Întreabă prima persoană pe care-o vede ce s-a întâmplat.

— Au găsit-o. Trăieşte.

N-a plâns deloc de când a început această poveste, dar acum se luptă cu lacrimile care-i şiroiesc pe obraji.

— Credeam…

Cu un sunet gutural, ceva se rupe în ea şi începe să dea afară, prin suspine, toată amărăciunea acumulată de ani de zile, cu pieptul zbătându-i-se, preaplin.

Sunt probabil peste treizeci de băieți și câțiva superiori, bătrâni uscățivi în uniforme decolorate. Marina i-a adunat pe palierul Scării Iordan, așa cum făcea și înainte de război, dar de această dată a adus și două lămpi cu kerosen.

— Bine ați venit la Muzeul de Stat din Leningrad, cunoscut mai ales sub numele de Ermitaj, le spune ea. În fiecare an, pe această scară trec peste un milion de vizitatori. Scara a fost proiectată de arhitectul Francesco Bartolomeo Rastrelli în secolul al XVIII-lea. Observați bogăția de muluri aurite, somptuozitatea… murmură ea și își pleacă ochii spre dușumea. Treptele sunt murdare de fulgii de vopsea căzuți din tavan.

Scara, pe vremuri plină de lumină, e mohorâtă. În martie, o bombă a făcut țăndări toate geamurile, iar în locul lor s-a pus placaj. Oglinzile sunt înceţoşate de umezeală, aurul de pe grilaj s-a înnegrit și a început să se cojească, scoțând la iveală metalul ruginit de dedesubt. Marina observă că norii olimpieni pictați pe tavan sunt aproape negri.

Când începe să vorbească din nou, vocea îi este mai moale și mai nesigură.

— Războiul a schimbat multe… Se uită de la o figură la alta. Oamenii așteaptă. Vă pot arăta ce mai este încă aici, dar va trebui să vă folosiți imaginația pentru a vedea sălile așa cum erau înainte. Scara aceasta – și loveşte uşor balustrada din marmură – a fost superbă. Era ca o scară din poveşti. Vă aduceți aminte când Cenușăreasa a fugit de la bal și i-a căzut condurul din sticlă? Nu seamănă cu scara unde și-ar fi putut pierde pantofiorul? Iar pe tavan… le arată ea în sus. Sigur, e foarte întuneric, dar dacă priviți acolo poate că reușiți să vedeți zeițele și zeii greci care se uită în jos, la noi.

Băieții scrutează întunericul de deasupra, cu ochii pe jumătate închiși, încercând să zărească siluetele.

— Îi vedeți? Acolo e Zeus cu fulgerele. Nu?

Şi concepe pe moment un tur nou pentru băieţi şi pentru profesorii lor, începând cu ceea ce a mai rămas în muzeul gol.

— Urmaţi-mă, le spune, şi staţi aproape de mine sau de căpitan. E periculos în întuneric dacă nu ştii drumul.

Îi conduce în Galeria Rastrelli, înainte vreme o construcţie elaborată de arcade şi lumini, acum doar un labirint întunecat plin cu stive de lăzi, obiectele de artă destinate celui de-al treilea tren care n-a mai reuşit să părăsească oraşul, la începutul războiului. O iau la stânga prin Sala de Artă egipteană, trecând printre două sarcofage impozante din granit negru, iar de aici coboară pe o scară îngustă de serviciu în pivniţă.

— Fiţi atenţi unde călcaţi, zise ea să le atragă atenţia. Aici e depozitul de statui de artă apuseană. Şi ridică lanterna pentru a le arăta o încăpere cu tavanul jos, plină de îngeri şi de nimfe din marmură, de senatori romani şi de regine. Au fost aduse aici ca să nu fie distruse de bombe. Statuile sunt aranjate în şiruri, cu faţa în aceeaşi direcţie, cele de pe piedestaluri în spate, busturile jos, în faţă. O tânără femeie gânditoare, cu mâna la obraz, e aşezată lângă un impunător erou de război; bustul unui roman chipeş priveşte peste capul unei fecioare. Un satir stă tolănit în primul rând. În lumina lămpii de kerosen, par nişte spectatori dintr-o sală de cinematograf, care se uită la un film mut.

Băieţii intră pe rând în sala mică şi se uită la statui.

— Cine e aceea din al doilea rând? îi întreabă ea.

— Ecaterina cea Mare, răspund ei în cor.

— Iar aici e Afrodita. Şi Cupidon.

Trec pe sub Grădinile Suspendate şi ajung în clădirea Noului Ermitaj, unde îi adună în semicerc sub buza unei vaze uriaşe care domină mijlocul încăperii. Vaza e cu mult mai înaltă decât ei.

— Iată vaza Kolivan. Este din jasp verde şi este considerată cel mai frumos exemplu de sculptură rusă în piatră. Artizanii de la Uzinele de Gravură din Kolivan au

creat-o special pentru una din sălile de sus, dar sunt nouăsprezece tone de jasp verde şi s-a considerat că e prea grea pentru a fi pusă acolo. „Poate c-ar fi mai bine s-o lăsăm aici”, au zis ei. Iar acum, se scurge tot timpul în ea apa infiltrată şi în fiecare zi cei care lucrează aici trebuie să se urce pe o scară şi s-o scoată afară. Ne gândeam s-o transformăm într-o scăldătoare mare pentru păsări, glumeşte ea.

Băieții o privesc solemn şi dau din cap, de parcă ar fi o soluție rezonabilă.

Sunt foarte serioşi, chiar şi cei mai mici. La început, Marina se întreabă dacă nu se plictisesc, dar nu se agită, nu şuşotesc şi nici nu-şi dau coate pe furiş, cum fac de obicei băieții. Când Marina le vorbeşte, o ascultă cu atenție, absorbind totul, cu ochii lor rotunzi şi adânci. Au văzut şi aşa prea multe până la acea vârstă fragedă, iar acest lucru le-a imprimat o anumită lentoare, parc-ar fi bântuiți. Oricum, aşa ceva n-au mai văzut şi ochii li se măresc la fiecare nouă minune.

O urmează prin Holul Jupiter, întunecat, plin de sute de vaze din metale şi pietre prețioase, prezidat de impunătoarea statuie din aur şi marmură a lui Jupiter. Parcă ar fi sub apă, cu lumina tăcută filtrată printre cele câteva geamuri rămase nesparte imediat sub tavan, în care se reflectă pereții din piatră verde.

— Pereții sunt făcuți din marmură artificială, îi informează ea, printr-un proces special de amestecare a prafului de marmură cu beton şi vopsea. În fiecare sală de aici, de jos, pereții au altă culoare: aici sunt roz – le arată când trec prin Curtea Veche –, iar aici, sus, în Holul lui Dionysos, de culoarea coralului. E o sală minunată. Ai impresia că te afli în pântecele mamei… roşu, întuneric şi apărat. Mai vreți să vedeți?

Băieții dau din cap, tăcuți, dar cu entuziasm.

— Sunteți foarte generoasă, tovarăşă, spune căpitanul, un bărbat mai în vârstă, îmbrăcat într-o haină cu guler de blană. Dar nu vrem să vă suprasolicităm, în situația

dumneavoastră.

Îi asigură că nu e deloc obosită şi, culmea, chiar spune adevărul. Se simte în stare să străbată toate sălile muzeului dacă ei vor s-o urmeze. Sunt atâtea lucruri pe care vrea să le arate. Aşa că îi conduce pe Scara Principală, spre galeria de pictură de la primul etaj, ridicând lanterna ca să le lumineze drumul. Paşii lor pe parchet stârnesc ecouri. Şiruri de rame aurite străjuiesc pereţii goi.

— Aici este partea din muzeu care-mi place cel mai mult, deşi e greu să vă daţi seama de ce. De acum încolo, trebuie să vă bazaţi numai pe imaginaţie.

Intră cu toţii în Sala Rubens şi se opresc în faţa unei rame goale. Băieţii privesc stânjeniţi. Inspirând adânc, invocă în tăcere imaginea. Treptat, doar pentru ea, în ramă ia formă un tablou. E opera lui Rubens înfăţişând-o pe Andromeda salvată de războinicul Perseu. Un minunat cal înaripat apare încet pe peretele verde, în interiorul ramei. Apoi capul decapitat al gorgonei şi gura căscată a monstrului marin în prim-plan. Asta-i va interesa pe băieţi, decide ea.

Începe să le facă schiţa tabloului. Porneşte din stânga, le-o descrie pe frumoasa prinţesă, care, timidă, îşi acoperă părţile intime cu o mână şi are ochii plecaţi în faţa îndrăgostitului Perseu.

— Este prinţesă şi urma să fie sacrificată unui monstru marin. Din întâmplare, Perseu zbura chiar atunci deasupra mării, pe calul său înaripat, după ce-o ucisese pe gorgona cea rea, al cărei cap este aici, pe scutul său. Capul e încă viu şi are o expresie îngrozită. Se strâmbă îngrozitor. Aşa... le arată ea cum. Perseu s-a uitat în jos şi a văzut-o pe frumoasa Andromeda înlănţuită de o stâncă. S-a îndrăgostit imediat de ea. Aici, în partea de jos a tabloului, este monstrul mort. E verde şi foarte urât şi are ochii bulbucaţi.

În timp ce vorbeşte, vede că mai ales un băiat e transpus şi s-a îmbujorat. Prinde curaj. Îi roagă să-şi

imagineze îngerul care aşază o coroană pe capul eroului şi micuții îngeraşi, *putti,* care participă la scenă. Ei o înveşmântează pe tânăra modestă şi țin frâiele lui Pegas, calul înaripat.

— Mai ales îngeraşul acesta se teme să nu fie călcat în picioare. Pegas e un cal foarte iute. Luceşte şi freamătă, scapără din copite. Are aripi albe uriaşe şi e gata să-şi ia zborul. Simți acest lucru. De altfel, întregul tablou e în mişcare. Ai sentimentul că dacă întorci capul, şi apoi revii, vei vedea altceva.

Pleacă mai departe, dar vede că unul dintre băieții mai mici a rămas în urmă şi îşi mişcă repede capul înainte şi înapoi de parcă ar fi gata să zărească ceva dacă e destul de rapid.

Trece pe lângă câteva rame, apoi ridică din nou lanterna.

— Aici e locul unde se afla tabloul *Bacchus.* Ştiți cine a fost?

Un băiat spune că a fost zeul vinului, la romani.

— Aşa e. Deci, această pictură este dedicată băuturii. Bacchus ține în mână un pocal imens din aur, care îi este umplut de o bacantă. Bacantele sunt însoțitoarele sale. Şi chiar sub pocal, aici, e un Cupidon mic în gura căruia curge vinul vărsat, iar altul, aici, care urinează. Vede cum un băiat îşi ascunde zâmbetul. Aici e Pan, care îşi toarnă un şuvoi de vin în gură. Toți sunt foarte beți. Uitați-vă, şi leopardul e beat. Apoi se corectează. În tablou, mai este şi un leopard, chiar aici, sub picioarele lui Bacchus, şi molfăie nişte viță-de-vie, ca un pisoi beat. De obicei, Bacchus este înfățişat ca un tânăr zvelt şi frumos, dar Rubens l-a pictat foarte gras. Imaginați-vă un bărbat gol, foarte gras, cu suluri de grăsime pe abdomenul uriaş. Rubens a pictat tabloul spre sfârşitul vieții, când era atât de bolnav de gută încât de-abia mai putea să țină pensula.

Băieții schimbă între ei priviri.

— Scuzați-mă, tovarăşă, dar ce-i aia gută?

Bineînțeles că aceşti copii n-au auzit niciodată de aşa ceva.

— Este boala burgheziei decadente, provocată de prea mult vin şi mâncare grasă. Şi Ecaterina cea Mare a avut gută. Se umflă extremitățile şi devin dureroase. Aici, Rubens l-a făcut şi pe Bacchus cu gută. E aşezat pe un butoi, pentru că are degetele de la picioare prea umflate şi trebuie să stea jos.

Unul dintre băieți ridică mâna.

— Şi tovarăşa lui e în pielea goală? întreabă el.

— Nu, răspunde Marina serioasă. I se vede doar un sân, dar e o întrebare foarte bună, pentru că majoritatea femeilor lui Rubens sunt goale. E maestrul de necontestat al reproducerii pielii, care pare reală în pictura lui, şi este, aşadar, celebru pentru nudurile sale.

— Sunt drăguțe? întreabă un băiat.

— Eu cred că sunt chiar frumoase.

Mai încolo, le arată pe Venus şi Cibela, iar băieții se concentrează intens de parcă ar vrea să le apară femeile goale.

În sala următoare, se opreşte în fața altei rame goale.

— Oh, asta-mi place foarte mult. Se numeşte *Sfântul Luca desenând-o pe Fecioară.* Sunt atâtea tablouri cu Fecioara în muzeu, dar acesta e chiar deosebit, pentru că nu se referă neapărat la ea, ci mai mult la artist şi la artă.

Cei care l-au angajat pe van der Weyden au comandat un tablou oficial pentru breasla lor, care era un fel de sindicat. „Fă-ne un tablou cu Madona", i-au spus ei. Aici, în stânga, este Maria cu pruncul în brațe.

Şi Marina le descrie o femeie în negru, într-o rochie simplă, având cam aceeaşi culoare cu fundalul întunecat.

— Artistul n-a vrut însă să picteze încă o Fecioară, pentru că tema era destul de banală, aşa că, în mod iscusit, s-a introdus şi pe el în tablou ca Sfântul Luca, patronul artiştilor. Un sfânt patron, adaugă ea, este o persoană care a murit şi căruia credincioşii i se roagă pentru ajutor. Şi schițează cu mâna pe spațiul din

dreapta, pe care-l ocupa figura. Este aici, cu o pânză mică şi cu o pensulă. Şi nu numai că s-a pictat în tablou, dar van der Weyden este îmbrăcat în roşu strălucitor din cap până-n picioare. Aşa că privirea noastră se îndreaptă mai degrabă spre el decât spre Maria. Apoi ochii ni se mută aici, spre mijlocul tabloului. Vedeți siluetele acestea două mai mici din fundal?

Îşi dă seama că arată spre un pătrat gol, dar băieții şi profesorii lor se concentrează total asupra punctului spre care şi-a îndreptat ea privirea.

— Aici sunt două siluete, un bărbat şi o femeie. Stau afară, dincolo de atelierul în care artistul îşi pictează modelul, şi nu se uită la privitor, ci la peisajul din spate. Sunt aşezați între doi stâlpi întunecați care se deschid spre un peisaj plin de lumină. Privirea noastră o urmăreşte pe a lor spre un râu liniştit, care curge printr-un frumos oraş medieval, spre orizontul calm, luminos.

Pătrunsă de această viziune, tace un moment. Toți privesc peretele în tăcere.

— Aşadar, reia ea, artistul ne spune că acest tablou nu e dedicat neapărat Madonei. Adevăratul miracol este pictura în sine, care ne ridică şi ne transpune în această lume magică.

Porneşte mai departe, întorcându-se prin aceleaşi săli.

— O să vă mai arăt ceva minunat, le promite.

Îi duce repede prin Sala Snyders, goală, amintindu-şi şi alungând apoi din memorie, cu regret, pânză după pânză. Sunt minunate – enorme scene de piață cu mormane amețitoare de peşte şi coşuri de legume –, dar ar fi o cruzime să descrie asemenea tablouri unor băieți înfometați. La fel sare şi peste ramele care încadrau naturile moarte ale lui Fyt, cu aranjamentele artistice de vânat şi fructe lucitoare.

Intră apoi într-un culoar întunecos, luminat doar de lampa cu kerosen a Marinei. La începutul războiului, arcadele închise cu sticlă ale loggiei lui Rafael, acoperite cu fresce minunate pe întreaga suprafață, au fost bătute

în scânduri pe interior şi înfundate cu saci de nisip până în partea de sus. Frescele au rămas însă pe loc şi, pe măsură ce înaintează prin tunelul întunecat, din umbră se desprind imagini fantastice, tremurând în lumina slabă şi retrăgându-se apoi din nou. Veverițe pictate se cațără pe coloanele decorate cu suluri elaborate de frunze de stejar. Atleți greci în diferite poziții ocupă medalioanele de pe pereți.

— Această loggia are cinci sute de ani şi este copia exactă a originalului de la Vatican, care a fost pictat de Rafael şi de ucenicii lui. E un stil de ornamentație care a existat în Roma clasică şi se numeşte grotesc.

Fiecare suprafață e acoperită cu animale şi fructe, cu făpturi reale sau imaginare – un porc-spinos, o cioară, un unicorn şi un satir, capete de lei, cai cu călăreți şi îngeri înaripați –, o enciclopedie ilustrată a lumii. Lumina lămpii licăreşte în oglinzile ca nişte ape întunecate pe lângă care trec şi din care răsar propriile lor imagini. Deasupra, într-o succesiune de bolți, se desluşesc vag scene biblice întunecate ca marea.

La capătul loggiei se află o altă sală golită. Îi adună în semicerc, în fața unui şir de panouri independente.

— Aici era una dintre cele mai valoroase picturi din colecția Ermitajului. Este vorba de *Sfânta familie* şi a fost pictată de Rafael, le spune Marina privind intens panoul. Nu ştiu dacă voi reuşi să-l prezint aşa cum se cuvine, recunoaşte ea. Tabloul e atât de minunat pentru că Rafael a luat aceste personaje mitice, Fecioara Maria, Iosif şi Iisus copil, şi le-a reimaginat ca pe nişte oameni reali, o adevărată familie. Fiind reali, nu sunt auriți, nici perfecți. Aşa că a realizat un portret de familie destul de melancolic. Într-o parte, le spune ea arătându-le, o avem pe Maria. Este frumoasă, dar foarte distantă şi candidă. Iar alături, este Iosif, care e mult mai în vârstă. Se sprijină pe toiag şi pare destul de şubred. Între ei – Marina arată exact mijlocul pătratului gol – în poala mamei sale, este Iisus copil. E băiatul mamei. Se uită la

Iosif cu teamă şi întinde braţele spre mama. Cred că expresia lui Iosif e una de dezamăgire resemnată, cea a unui tată al cărui copil o preferă pe mama.

Băieţii se uită la pătratul arătat, cu ochii aţintiţi în gol şi visători.

— Au halouri, murmură un băiat mai mare.

— Da, au, răspunde Marina luată un pic prin surprindere. Ai mai fost aici? îl întreabă ea.

— Nu, tovarăşă, murmură el plecându-şi ochii. Doar că… şi arată spre locul înrămat, nefiind în stare să-şi termine propoziţia.

Marina e nedumerită, dar continuă.

— La început, nici nu observi halourile, dar sunt acolo, fine ca nişte corzi de pian. Rafael vrea parcă să ne spună că ceea ce-i diferenţiază de orice altă familie e aproape invizibil. Am putea fi noi. Iar aici se afla Madona Conestabile a lui Rafael.

Şi îi conduce spre un alt panou, acesta foarte decorat şi aurit, ca bolta avanscenei unui teatru vechi. Doar că în centru, unde ar trebui să fie scena, nu se află nimic, decât un pătrat înnegrit de vopsea.

— Madona Conestabile a fost unul dintre cele trei tablouri împachetate cu rame cu tot. Ceea ce e destul de rău pentru noi, pentru că şi rama era foarte frumoasă şi măiestrit lucrată.

Şi le descrie rama, apoi trece la pânza rotundă din mijloc.

— Întreaga pictură este astfel aranjată încât să intre în cerc. Capul Madonei este uşor înclinat – Marina le arată întorcându-şi un pic bărbia –, iar malul lacului şi munţii din depărtare se curbează spre centru.

Vede însă ceva care i-a scăpat până acum privirii. Este foarte vag, dar i se pare că mai există o faţă plutind pe cer, chiar în stânga Fecioarei.

O descrie pe Madona din faţa ei, cât e de mică, delicat colorată, într-o poziţie oficială, dreaptă, cum ochii cu pleoape grele sunt depărtaţi şi liniştiţi. Şi felul în care

Pruncul pare să citească din cartea de rugăciuni deschisă din mâna Mariei.

— Bineînțeles că explicația logică e că El e doar atras de carte, cum sunt toți copilaşii. Dar contemporanii lui Rafael vedeau altfel lucrurile. Ei ar fi văzut în asta o minune.

În stânga, în interiorul ramei, este conturul palid al unui alt copil, care nu se află în pictură. Parcă ar vedea dublu, ca şi cum i s-ar întuneca memoria. Marina îşi aminteşte că profesorii ei de la şcoală vorbeau despre un fenomen numit *pentimento.* Pictorii săraci refoloseau uneori pânzele, acoperind pictura anterioară cu un strat de pigment peste care pictau altceva. Cu timpul, pe măsură ce uleiurile se învecheau, apărea vechea imagine, ca o stafie, sub cea nouă. De sub faldurile fustei unei femei se ițea un ochi, pe un cer albastru, fără nori, plutea câte-un fruct. Se întreabă dacă nu cumva Rafael a mai folosit această pânză înainte de a picta Madona Conestabile.

În fața ochilor îi apare o a doua Madonă, apoi trei copii mici ale căror imagini se suprapun ca nişte năluci. Unul dintre ei ține în mână două bețe legate în formă de cruce. Şocată, Marina îşi dă imediat seama ce vede. Este Alba Madona al lui Rafael, cea care a dispărut, exact aşa cum i-a descris-o Ania. Întinde mâna să atingă pânza, dar acolo nu se află nimic în afară de panou.

— Vedeți? se întoarce ea spre băieți, radioasă.

Dincolo de ei, vede alte tablouri în sălile cu luminatoare. Priveliştea se umple de culoare şi imagini.

Se strecoară repede pe uşă, făcându-le semn s-o urmeze. Sala este ca o peşteră, iar lumina lămpii nu ajunge în celălalt capăt. Sus, tavanul boltit se pierde în negru, iar din întuneric vine picurarea neîntreruptă de apă care cade pe apă, fiecare picătură stârnind ecouri în abis. În afară de ramele enorme aliniate pe pereți, vasta încăpere e goală.

— Uitați-vă aici. Şi le prezintă în detaliu o scenă

dramatică, trei femei surprinse de un înger lângă un mormânt deschis. Apoi le descrie un alt tablou reprezentând-o pe Fecioară ridicată la cer. Apoi un altul, convertirea lui Saul. În timp ce vorbeşte, în interiorul giganticelor rame, apar imagini. Tablourile clocotesc de ceruri de furtună şi emoție vibrantă, şi în timp ce Marina pictează scenele prin gesturi, lanterna se leagănă, aruncând săgeți sălbatice de lumină pe pereți. Din umbră apar figuri, cu hainele fluturând, cu mâinile ridicate a mirare.

— Toate astea sunt ale voastre, tovarăşi, le spune Marina. Vedeți? E în extaz. Vocea îi tremură, dar ochii îi sunt strălucitori şi liniştiți. Totul e al vostru.

Din întuneric ies încântătoare țâşniri de culoare care se transformă în imagini – tablouri care se aflau în alte părți din muzeu, tablouri pe care şi le aminteşte şi altele de care a auzit doar. Încăperea se umple de femei, copii, sfinți şi zeițe, iar băieții şoptesc între ei. Arată cu degetele ramele de pe perete, tablourile care se înghesuie în lumina lămpii. Căpitanul plânge. Se uită şi el la perete, ştergându-şi ochii.

— Uitați-vă, exclamă el fără a se adresa cuiva anume. Ați mai văzut vreodată ceva atât de frumos? Şi arată spre un punct din perete, la nivelul ochilor. Este Madona lui Giampetrino, care se uită exact la ei.

Peste câțiva ani, când trupul Marinei îşi va afla încet-încet liniştea, Helen nu va simți mâhnire, ci doar o detaşare tăcută, de parcă ar aştepta autobuzul – e târziu şi e obosită, dar nu trebuie să meargă undeva anume, şi când ajunge, ajunge. Ea, şi Andrei, şi Naureen, şi nepoții şi-au luat de mult rămas-bun, iar Marina a plecat, deşi nimeni nu e în stare să spună când s-a întâmplat acest lucru, ci doar că la un moment dat ea n-a mai fost acolo. S-a terminat totul, în afară de aşteptare.

În timp ce aşteaptă, stând pe marginea patului mamei sale şi ascultându-i respirația şuierătoare, Helen termină încă o schiță a acesteia, ceea ce face din când în când să-i treacă timpul. La un moment dat a crezut că ar putea descoperi „cheia" mamei ei dacă ar reuşi să-i prindă corect asemănarea, dar şi-a dat seama apoi că misterele altei persoane nu fac decât să se adâncească, cu cât le priveşti mai mult.

Ultima dată când a desenat-o, mama ei mai vorbea încă. Din când în când. A rugat-o să-i arate ce desenează, dar când Helen a întors blocul, şi-a privit portretul fără să-l recunoască. Nu era la nivelul artistic al lui Helen, dar nici Marina nu mai ştia cine e Helen. I-a spus Nadejda. Şi Andrei îşi pierduse identitatea, fiul ei devenind altcineva, un pretendent imaginar cu care flirta fără ruşine. Doar fotografiile vechi cu ea şi cu Dmitri păreau să-i stârnească un semn de recunoaştere. Helen a scos din comodă fotografia boțită a Marinei, făcută în Rusia, şi i-a arătat-o.

Marina s-a uitat mult la ea, cu figura concentrată, asemenea unei măşti.

— Mi se pare cunoscută, i-a spus ea lui Helen. Ştii cine e?

— Nu prea. Poate-mi povesteşti tu.

— Cred că e o Madonă, îi spune Marina. Da nu sunt sigură. Erau atâtea.

Ar fi tentant să găsească un sens, deşi s-ar putea să nu

existe niciunul. Adesea, comentariile făcute de Marina, cu fața total inexpresivă, păreau să poarte gravul adevăr al iluminării zen, iar familia le repeta, căutându-le posibilele sensuri, scoțându-şi-le apoi din minte. Rămâne însă întotdeauna năzuința de a crede.

În dimineața aceea de pe insula Drake, muncitorul cu coadă de cal de pe acoperiş a găsit-o pe Marina cuibărită în şemineul unei vile în construcție, pe Canalul Bluff. Era luni dimineața şi lipsise aproape treizeci de ore.

Tânărul a povestit mai târziu că, la început, a crezut că Marina e moartă. Arăta exact ca o stafie dintr-un film de groază, cu fața cenuşie, îmbrăcată într-o cămaşă de noapte din bumbac, murdară. Dar când a atins-o pe umăr, a deschis ochii şi a început să mormăie. La început s-a gândit c-a avut un accident vascular, dar şi-a dat seama apoi că vorbea într-o limbă străină. A spus şi el ceva în spaniolă – o tâmpenie, a recunoscut, dar intrase în panică şi era singura limbă străină pe care-o ştia –, apoi i-a făcut semn să stea jos şi a fugit la camion să cheme ajutoare. Auzise despre doamna în vârstă care se pierduse în weekend şi s-a gândit că s-ar putea să fie ea. Doar nu dai în fiecare zi peste o cucoană bătrână în cămaşă de noapte, i-a lămurit el. Aşa că l-a sunat pe şerif, apoi a scos din cabină o cămaşă finisată şi un termos cu ceai de plante. A ajutat-o să-şi pună cămaşa şi să bea puțin ceai şi după asta a arătat un pic mai bine, era cam amețită, dar zâmbitoare. A început să se uită de jur împrejur şi să arate cu mâna, mai întâi într-o direcție, apoi în alta şi să spună ceva. S-a uitat şi el, dar nu era nimic de văzut, doar cherestea şi grinzi, scheletul casei, şi copacii dedesubt. Tânărul a ridicat din umeri şi a zis *No comprende,* dar era insistentă şi tot repeta la nesfârşit două cuvinte. S-a ridicat în picioare, ținându-se de brațul lui, şi a început să-l conducă prin cameră, oprindu-se des şi arătându-i. Îşi aduce aminte că era îngrijorat pentru că doamna era desculță şi erau peste tot cuie şi aşchii de lemn. „Uitați-vă cu atenție”, i-a spus el, iar ea a dat din

cap, ochii au început să-i strălucească şi a spus şi ea „Uitați-vă”.

— Uitați-vă? a repetat el.

— Uitați-vă, i-a răspuns şi i-a arătat. E frumos, nu?

— Ce era frumos? l-a întrebat Helen nedumerită pe tânăr.

— Totul. Era uluitor. Vederea spre strâmtoare e mortală, dar ea arăta tot, ştiți, copacul uscat din curtea din spate, fâşiile de lumină care pătrundeau prin acoperişul din garaj. Tânărul a devenit foarte serios. Ca şi cum ar fi spus că totul e minunat.

Doctorul i-a spus că Marina e în şoc, dar Helen a preferat explicația tânărului.

— Ar fi trebuit să fiți acolo, a insistat el. Îmi arăta lumea.

MULȚUMIRI

Multă lume m-a ajutat să duc la bun sfârşit această carte. Dragostea de-o viață dintre bunicii mei şi lupta lor cu maladia Alzheimer mi-au oferit inspirația inițială. Îi sunt recunoscătoare lui Clifford Paul Fetters, primul şi cel mai bun cititor al meu, care nu s-a îndoit niciodată de mine, şi părinților, Beverly Taylor şi Ed Dean, pentru dragostea lor şi pentru sprijinul financiar. Le adresez mulțumiri lui Stuart Gibson, precum şi ghizilor şi cercetătorilor de la Muzeul de Stat Ermitaj care au răspuns cu atâta bunăvoință nesfârşitelor mele întrebări; lui Eric Kinzel şi Ecaterinei Roslova-Kinzel pentru sfaturi legate de problemele ruseşti; Cynthiei White, lui Susan Rich şi Lindei Wendling pentru lecturile lor generoase; lui Mark Elliot pentru informații asupra repatrierii sovietice; şerifului Bill Cumming din districtul San Juan şi ajutorului de şerif John Zerby pentru sfaturile date în legătură cu căutarea şi salvarea persoanelor. Barbara Deming Memorial Fund mi-a oferit o bursă şi votul de încredere la momentul potrivit. Le sunt profund îndatorată lui Claire Wachtel şi tuturor oamenilor buni de la William Morrow pentru entuziasmul lor, dar mai ales agenților Marly Rusoff şi Michael Radulescu, pentru că au votat cu inima. Şi, în sfârşit, locuitorilor din Sankt-Petersburg, Rusia, pentru că umila mea intenție este ca această carte să le onoreze marea poveste.

NOTA AUTOAREI

Chiar dacă personajele din acest roman sunt fictive, evenimentele din timpul războiului sunt extrase din documente istorice. Cei interesați să afle mai multe despre asediul Leningradului pot citi următoarele: *The 900 Days: The Siege of Leningrad* de Harrison E. Salisbury; *The Ordeal of Hermitage* de S.P. Varshavskii şi *Writing the Siege of Leningrad: Women's Diaries, Memoirs, and Documentary Prose* de Cynthia Simmons şi Nina Perlina. Muzeul de Stat Ermitaj are un website foarte cuprinzător (www.hermitagemuseum.org) care oferă informații istorice, reproduceri digitale ale colecției şi vederi panoramice ale diverselor săli din muzeu.

„O poveste de dragoste de neuitat despre supraviețuirea prin puterea imaginației în cele mai tragice circumstanțe. Elegantă și poetică, o carte unică pe care ai vrea să o păstrezi doar pentru tine, dar nu poți să nu o împarți și cu ceilalți."

ISABEL ALLENDE

„Debra Dean combină trecutul și prezentul într-o proză la fel de valoroasă ca minunile Ermitajului. Un roman despre război, memorie și uitare, plin de dragoste și speranță."

BookPage

Odată cu asediul Leningradului, capodoperele neprețuite ale muzeului au fost transportate la o destinație secretă, pentru a fi în siguranță până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Pe pereți rămâseseră doar ramele aurite, simbol al operelor ce aveau într-o zi să se întoarcă. Pentru a putea supraviețui bombardamentelor aviației germane, Marina, fost ghid la Muzeul Ermitaj, și-a construit un palat al memoriei, un Ermitaj privat, adăpostind toate capodoperele ce îi luminaseră viața.

Nemira Damen tango

fm Europa
Un radio de milioane de români

ISBN 978-973-143-128-4

www.nemira.ro

{1} *Solianka* – ciorbă groasă şi condimentată, o specialitate a bucătăriei ruseşti şi ucrainene (n. tr.).